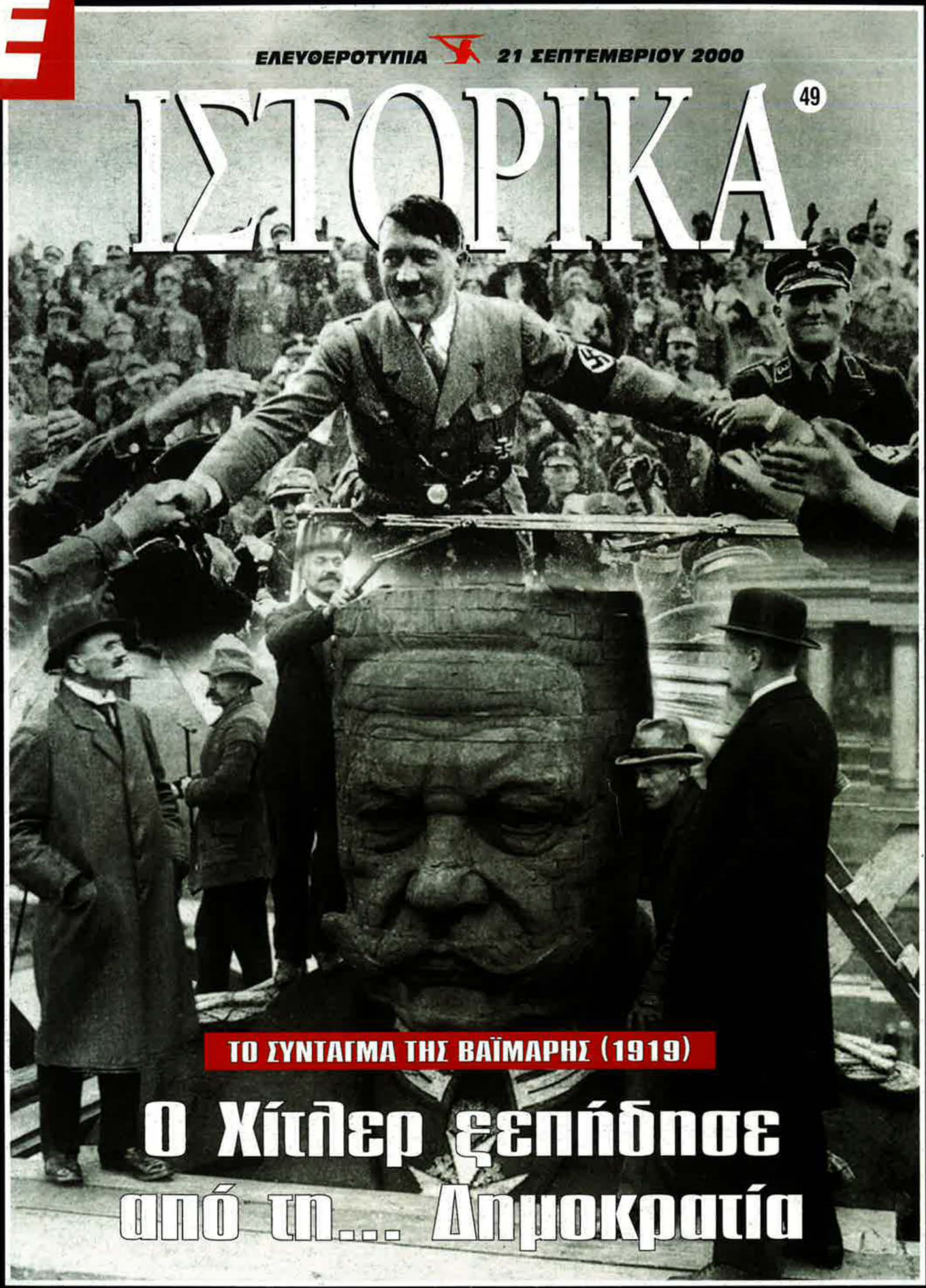
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 21 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2000

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

49



ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΒΑΪΜΑΡΗΣ (1919)

Ο Χίτλερ εξηλίθησε από τη... Δημοκρατία

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ALPHA BANK

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 21 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2000

ΙΣΤΟΡΙΚΑ



Οταν πέθανε η Δημοκρατία ξύπνησαν οι βρικόλακες

ΠΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙ ΕΝΑΣ υπομονετικά φιλόδοξος και αρχομανής άνθρωπος να εκμεταλλευθεί τα αγαθά και τις ελευθερίες που προσφέρει η δημοκρατία, το αποδεικνύουν τόσο η ημετέρα περίπτωση του Ιωάννη Μεταξά (4 Αυγούστου 1936) όσο και η παγκοσμίου εμβελείας περίπτωση του Αδόλφου Χίτλερ με την άνοδο του Γ΄ Ράιχ στην εξουσία.

Το Σύνταγμα και η συνακόλουθη Δημοκρατία της Βαϊμάρης (1919) έδωσαν την ευκαιρία στους Εθνικοσοσιαλιστές, με βασικό όπλο την προπαγάνδα, να τα καταλύσουν χρησιμοποιώντας το δημοκρατικό οπλοστάσιο.

Η συμπεριφορά των νικητών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και οι ελευθερίες που άπλετα προσέφερε η δημοκρατία οδήγησαν τον Αδόλφο Χίτλερ, μέσα από κοινοβουλευτικές διαδικασίες, να σχηματίσει κυβέρνηση στις 30 Ιανουαρίου 1933. Το αβγό του φιδιού είχε εκκολαφθεί.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

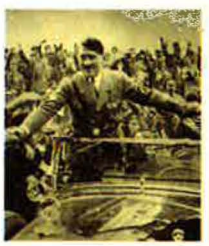
Το χρονικό



Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
1918-1923: οι ωδίνες του τοκετού. Ο Συνασπισμός
6



ΑΠΟ ΠΑΡΙΑΣ, ΣΥΝΕΤΑΙΡΟΣ
Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης στη διεθνή σκηνή
14



Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ
Από τις μπιραρίες, στην κατάληψη της εξουσίας
24

Υπεύθυνος έκδοσης ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Σύνταξη ύλης ΝΑΣΟΣ ΓΚΟΛΕΜΗΣ
Σύμβουλος έκδοσης ΣΤΕΡΙΟΣ ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ
Συντονισμός - επιμέλεια ΝΙΚΟΣ ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ
Μόνιμοι συνεργάτες ΦΑΙΔΩΝ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΔΑΣΗΣ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν
MICHAEL ERBE
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΒΒΑΘΑΣ
GOTTFRIED NIEDHART
HEINZ RICHTER
KLAUS SHÖNHOVEN
ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΣΑΠΟΓΑΣ

Δημιουργικό
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΚΕΧΑΓΙΑΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΖΑΝΕΤΟΠΟΥΛΟΥ
Παραγωγή
ΦΩΤΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.
Ηλεκτρονική διεύθυνση
istorika@enet.gr



Το «αβγό του φιδιού»

Στο μυθιστόρημα του Thomas Mann «Η Lotte στη Βαϊμάρη» εμφανίζεται ο ήρωάς του, ένας φανταστικός Γκέτε, να περιγράφει τον ομότεχνό του Σίλερ, εκφέροντας συνάμα και μια γενικευμένη κρίση για το χαρακτήρα των Γερμανών: *«Οχι, ακόμα κι εκείνο το χαρακτηριστικό του μειδίαμα δεν θύμιζε διόλου το Γερμανό. Οι Γερμανοί δεν χαμογελούν ποτέ και προτιμούν να εμφανίζονται με ένα σκυθρωπό ύφος, επειδή δεν έχουν καταλάβει ότι η κουλτούρα δεν είναι παρά μια παρωδία - αγάπη και παρωδία...».*

Ο Th. Mann έγραφε το μυθιστόρημά του αυτό το 1936/37, εξόριστος από τη Γερμανία του Γ' Ράιχ. Να ήταν, άραγε, ο απαξιωτικός του χαρακτηρισμός, η μομφή που απηύθυνε συλλήβδην προς τους συμπαιριώτες του ο μεγάλος αυτός Γερμανός συγγραφέας, το αποτέλεσμα μιας προσωπικής πικρίας; Οπως και να 'χουν τα πράγματα, αναφορές στην «ιδιοτυπία» του γερμανικού χιούμορ υπάρχουν διάσπαρτες και σε άλλα λογοτεχνικά κείμενα. Ο Βρετανός ευθυμογράφος George Mikes, για παράδειγμα, αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο στον «κίνδυνο από το γερμανικό χιούμορ» σ' ένα βιβλίο του (Über Alles), όπου καταγράφει τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις του από τη Γερμανία και όπου ισχυρίζεται ότι «η έλλειψη της αίσθησης του χιούμορ στους Γερμανούς προκάλεσε τους δύο παγκόσμιους πολέμους»...

Η ιστορική περίοδος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ορίζεται χρονικά από δύο ψηφοφορίες, με τις οποίες, τυπικά, η πλειονότητα του γερμανικού λαού εκφράζει την ελεύθερη βούλησή της: το δημοψήφισμα της 19ης Ιουνίου 1919 (εκλογή αντιπροσώπων για τη Βουλή που θα ψηφίσει το Σύνταγμα της Βαϊμάρης) σημαδεύει την αρχή της ιστορικής αυτής περιόδου, ενώ οι εκλογές της 6ης Νοεμβρίου 1932 (είσοδος 230 ένστολων βουλευτών του NSDAP στη Ράιχσταγκ) και η ανάθεση εντολής σχηματισμού κοινοβουλευτικής κυβερνήσεως (στις 30.1.1933) στον Α. Χίτλερ σφραγίζουν οριστικά την πρώτη αυτή περίοδο κοινοβουλευτικής δημοκρατίας στη γερμανική ιστορία. Αρχή και τέλος, λοιπόν, του ιστορικού αυτού επεισοδίου υπαγορεύονται φαινομενικά από την έκφραση της λαϊκής εντολής στις εκλογές. Ηταν, άραγε, αυτή η ιδιότυπη έλλειψη χιούμορ στο γερμανικό λαό που δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την επώαση του «αβγού του φιδιού»;

Αν -αφήνοντας τελικά το λογοτέχνη ελεύθερο να απαντήσει καταφατικά στο ερώτημα αυτό με το δικό του τρόπο- προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε τα στοιχεία εκείνα στην ιδεολογία των Εθνικοσοσιαλιστών που, κάτω από τις συνθήκες της περιόδου 1919-1933, βρήκαν απήχηση στο γερμανικό λαό, θα διαπιστώναμε ότι και στην περίπτωση αυτήν υπάρχουν τα τυπολογικά εκείνα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το ιστορικό φαινόμενο του φασισμού της πρόσφατης, αλλά και της τρέχουσας περιόδου. Τα διαχρονικά αυτά τυπολογικά χαρακτηριστικά είναι:

Καταργηση της «πάλης των τάξεων». Η επικράτηση δηλαδή του ιδεώδους μιας κοινωνικής ειρήνης, με τις κοινωνικές ομάδες να έχουν ενταχθεί σε ένα ομοιογενές σύνολο (το «λαό»), την αυθεντική βούληση του οποίου εκφράζει ο ένας και μοναδικός ηγέτης, ο φίρερ. Ενα στοιχείο λαϊκισμού που εξοβελίζει τα κάθε είδους ιδεώδη της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και του σοσιαλισμού, καθιστώντας έτσι το καθεστώς ελκυστικό και για τους συντηρητικούς ή, ακόμη, και για τους φιλοβασιλικούς ψηφοφόρους.

Οι εφιάλτες και οι εθνικοί προδότες είναι οι αίτιοι όλων των δεινών. Σε όλη τη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, όπως είναι γνωστό, ο «μύθος της πισώπλατης μαχαιριάς» (Dolchstosslegende) ήταν εκείνος που προβλήθηκε με ιδιαίτερη έμφαση από τους Εθνικοσοσιαλιστές, ότι δηλαδή οι «ατιμωτικοί» όροι της Συνθήκης των Βερσαλιών, μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, και τα δεινά που επέφεραν στο γερμανικό λαό ήταν αποτέλεσμα της προδοσίας των πολιτικών, οι οποίοι την υπέγραψαν.

Εκπλήρωση της «ιστορικής» αποστολής του έθνους. Προβάλλοντας ένα μυθοποιημένο ιστορικό παρελθόν, όπου υπερτερούν οι αρετές του γερμανικού γένους, η «μπέσα» των Νιμπελούγκεν (Nimbelungentreue), καλλιέργησαν οι Εθνικοσοσιαλιστές την αντίληψη περί «ζωτικού χώρου» (Lebensraum) στην Ευρώπη. Ενός ζωτικού χώρου που, χωρίς να το αξίζουν, κατοικούσαν άλλες, «κατώτερες» φυλές.

Αντισημιτισμός. Το κατ' εξοχήν χαρακτηριστικό του Εθνικοσιαλισμού, το οποίο προκάλεσε το πιο φρικτό έγκλημα που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα.

Στο σημερινό αφιέρωμα των «Ιστορικών» καταγράφονται με κάθε λεπτομέρεια οι ιστορικές συνθήκες που επικράτησαν στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Συνθήκες που ευνόησαν τελικά να καταστεί φρικτή πραγματικότητα μια ιδεολογία, τα τυπολογικά χαρακτηριστικά της οποίας δεν έπαψαν να υπάρχουν ακόμη και σήμερα...

Φαίδων Μαλιγκούδης

αντί προλόγου

Ο πολύδακρυς Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, με τα 10 εκατομμύρια των νεκρών, τα 21 εκατομμύρια των τραυματιών, τα 7,5 εκατομμύρια των αιχμαλώτων ή αυτών που κηρύχθηκαν σε αφάνεια και με το υλικό κόστος των 232 τρισεκατομμυρίων δολαρίων, φθάνει στο τέλος του.

Τη νύχτα της 10ης προς 11η Νοεμβρίου 1918, η ηττημένη Γερμανία αναγκάζεται να υπογράψει τους όρους της ανακωχής του Ρετόντ (Rethondes). Την παραμονή της υπογραφής, ο μιλιταριστής αυτοκράτωρ (Κάιζερ) Γουλιέλμος Β΄ -ο απόλυτος άρχων του γερμανικού στρατού- παραιτείται και οι υπόλοιποι πρίγκιπες των γερμανικών κρατιδίων κηρύσσονται έκπτωτοι. Χρέη καγκελαρίου αναλαμβάνει ο αρχηγός των Γερμανών Σοσιαλιστών, Φρειδερίκος Εμπερτ. Η Δημοκρατία έπρεπε τώρα «να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά»: να πληρώσει τις υπέρογκες επανορθώσεις και να στηρίξει τους ηττημένους Γερμανούς.

Παράλληλα με το σκληρό παζάρι των διαπραγματευτών (18 Ιαν. 1919 - 28 Ιουν. 1919), από το οποίο προέκυψε η Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλιών -που έθεσε τέρμα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο- πραγματώνεται στη Βαϊμάρη (6 Φεβρ. 1919 - 31 Ιουλ. 1919), στην πόλη όπου έζησαν οι Γερμανοί ποιητές Γκέτε και Σίλερ, η Εθνική Συνέλευση για την ψήφιση του Συντάγματος της Δημοκρατίας.

Το κείμενο της Συνθήκης των Βερσαλιών, που υποβλήθηκε στη Συνέλευση της Βαϊμάρης και που το επικύρωσαν οι σύνεδροι (22 Ιουν. 1919), πριν ακόμη υπογραφεί από τις 27 νικήτριες δυνάμεις (28 Ιουν. 1919), ήταν εξουθενωτικό για τους Γερμανούς. Είχε δυσβάστακτους εδαφικούς και οικονομικούς όρους, που επέβαλαν στη Γερμανία την υποχρέωση καταβολής επανορθώσεων για την αποκατάσταση των πολεμικών ζημιών και για τη χορήγηση των συντάξεων που θα έδιναν οι σύμμαχοι στα θύματα του πολέμου. Η Γερμανία όφειλε να καταβάλει με την υπογραφή της το ποσόν των 20 δισ. χρυσών μάρκων και από την άνοιξη του 1921 το ποσόν των 132 δισ. μάρκων (33 δισ. δολάρια).

Σύμφωνα με τις εδαφικές ρυθμίσεις, το γερμανικό Ράιχ μειωνόταν κατά 70.000 τ. χλμ. και κατά 5,5 εκατομμύρια κατοίκους. Οι νικητές στερούσαν από τη Γερμανία πολύτιμες εκτάσεις βιομηχανικών περιοχών με τα περισσότερα ανθρακωρυχεία αφ' ενός, αλλά και αγροτικές ανατολικές περιοχές, που μειώνουν έτσι κατά 20% την παραγωγή της πατάτας και των δημητριακών για το Ράιχ.

Οι νικητές θεωρούν τη Γερμανία αποκλειστικά υπεύθυνη για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την τιμωρούν αμείλικτα, αυξάνοντας τον εθνικισμό που την οδηγεί κατευθείαν στον... Χίτλερ.

Έτσι, η Δημοκρατία της Βαϊμάρης έχει να αντιμετωπίσει, εκτός από τη φτώχεια, την πείνα, την εξαθλίωση και την πτώχευση της γερμανικής οικονομίας, την προπαγάνδα των Εθνικοσοσιαλιστών. Στις 30 Απρ. 1928, ο Γιόζεφ Γκέμπελς, εν όψει των βουλευτικών εκλογών, δηλώνει: «Πηγαίνουμε στο Ράιχσταγκ, όπου και το οπλοστάσιο της Δημοκρατίας, για να οπλισθούμε με τα δικά της όπλα. Θα γίνουμε βουλευτές, για να καταλύσουμε την ιδεολογία της Βαϊμάρης με τη δική της στήριξη...».

Οπως και έγινε.

Νίκος Βαρδιάμπασης

ΓΕΡΜΑΝΙΑ: ΟΙ ΩΔΙΝΕΣ ΤΟΥ ΤΟΚΕΤΟΥ ΜΙΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ



Του MICHAEL ERBE
καθηγητή στην έδρα Νεότερης Ιστορίας
του Πανεπιστημίου Μανχάιμ

Οι δημοκρατίες στην Ευρώπη, κατά το 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα, δεν επιβλήθηκαν σχεδόν ποτέ χωρίς αναταράξεις. Δημιουργήθηκαν μετά την αποτυχία μοναρχικών συστημάτων, διασπάστηκαν από τις έριδες των κομμάτων, αντιμετωπίζοντας συχνά οικονομικές δυσχέρειες και μόνο λίγες καιάφεραν να σταθεροποιηθούν, όπως η Τρίτη Γαλλική Δημοκρατία. Πολλές, ύστερα από μικρό χρονικό διάστημα, κατέρρευσαν, όπως το 1851 στη Γαλλία ή το 1874 και το 1939 στην Ισπανία. Κάπως μεγαλύτερο διάστημα επιβίωσε η Ελληνική Δημοκρατία μεταξύ 1924 και 1935 και η Γερμανική Δημοκρατία μεταξύ των ετών 1918/19 και 1933, η οποία και ονομάστηκε Δημοκρατία της Βαϊμάρης, από την πόλη του γερμανικού κλασικισμού του **Γκέτε** και του **Σίλερ**, όπου συνεδρίασε η Συντακτική Εθνοσυνέλευση. Γεννήθηκε μέσα στην αθλιότητα του πολέμου και τη στρατιωτική ήττα και θα ακολουθούσε, μέσα σε τέσσερα χρόνια, παραλίγο, την τύχη των ολιγόζωων δημοκρατιών της Ευρώπης. Το 1923, όμως, ξεπέρασε τη μεγαλύτερη εσωτερική κρίση της, και μάλιστα κατάφερε να σταθεροποιηθεί επί έξι έτη, πριν βουλιάξει μέσα στην παγκόσμια οικονομική κρίση και τις κομματικές έριδες.

Η μοναρχία στη Γερμανία απολαμβάνε μια μοναδική σταθερότητα το καλοκαίρι του 1914. Το απόφθεγμα του **Κάιζερ Βίλχελμ**, ότι «δεν γνωρίζει πλέον κόμματα αλλά μόνον Γερμανούς», χαρακτηρίζει μια ομοψυχία και μια υπεριαξική αλληλεγγύη, απ' όπου πολλοί αντλούσαν την ελπίδα ότι το Ράιχ θα μπορούσε επιτέλους να εξελιχθεί σε μια δημοκρατία κι ένα γνήσιο κοινωνικό κράτος. Επειδή όμως υπήρχε ο φόβος της εξωτερικής απειλής, η ασφάλεια κατά της απειλής αυτής απαιτούσε, σε

περίπτωση γερμανικής νίκης, την εξάπλωση των γερμανικών εδαφών προς τη Δύση και την Ανατολή, με την ταυτόχρονη δημιουργία ενός οικονομικού χώρου στην κεντρική Ευρώπη, εις τον οποίο η Γερμανία θα είχε ηγετική θέση. Οι αναμενόμενες εσωτερικές μεταρρυθμίσεις δεν έγιναν ποτέ, ενώ ο πόλεμος απαιτούσε τρομακτικές θυσίες και παρ' όλο που διεξήγετο πέραν των συνόρων του Ράιχ, δημιούργησε στο εσωτερικό μεγάλες επιβαρύνσεις, με εξαθλίωση της μεγάλης μάζας και κρίσεις πείνας. Η ηγεσία του στρατεύματος, ο Κάιζερ και η κυβέρνηση δεν τολμούσαν να διακόψουν τον αγώνα και να ομολογήσουν το λάθος της ακολουθούμενης πολιτικής. Μετά τη νίκη, μάλιστα, κατά της Ρωσίας το 1917, υπήρξε η λανθασμένη αντίληψη ότι ο πόλεμος μπορούσε να κερδηθεί και στη Δύση. Μετά την αποτυχία των επιθέσεων το καλοκαίρι του 1918 στο γαλλικό μέτωπο, η στρατιωτική ηγεσία πίεζε για τον τερματισμό του πολέμου, ανοίγοντας και το δρόμο σε μια κυβέρνηση που θα έκανε τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις.

Η κυβέρνηση αυτή ήταν υπό το «διάδοχο» της Βάδης **Μαξ** (Max), έναν συγγενή του Κάιζερ, που ήταν γνωστός για τα έως τότε δημοκρατικά του φρονήματα. Στην κυβέρνηση αυτή συμμετείχαν και εκπρόσωποι της Σοσιαλδημοκρατίας για πρώτη φορά, η οποία είχε την ισχυρότερη εκπροσώπηση στο Ράιχσταγκ ήδη από το 1912· επίσης συμμετείχαν Καθολικοί του Κέντρου και οι αριστεροί φιλελεύ-



Γερμανοί στρατιώτες στα χαρακώματα, κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αριστερά, η Γερμανία μετά τη Συνθήκη των Βερσαλιών (με πορτοκαλί) και με τις προσαρτήσεις επί Χίτλερ (με ροζ)



Ο πρίγκιπας Μαξ φον Μπάντεν, η κυβέρνηση του οποίου υπέγραψε τη συνθήκη ειρήνης

θεροι του προοδευτικού Λαϊκού Κόμματος. Επί συνόλου λοιπόν 397 εδρών του Κοινοβουλίου διέθεταν μια ευρεία πλειοψηφία από 243 έδρες. Ενα ουσιώδες λάθος ήταν ότι ένας εκπρόσωπός της, ο κεντρώος πολιτικός **Ματίας Ερτσμπέργκερ** (Matthias Erzberger), υπέγραψε την ανακωχή στις 11 Νοεμβρίου, προσιατεύοντας και' αυτόν τον τρόπο την ηγεσία του στρατεύματος από αυτή την ταπείνωση, δίνοντας έτσι αργότερα το πρόσχημα στους στρατηγούς, που ήταν υπεύθυνοι της ήττας, να ισχυριστούν ότι οι νέοι πολιτικοί πούλησαν το νικηφόρο στράτευμα, δημιουργώντας το μύθο της «πισώπλατης μαχαιριάς», που βάραινε επί της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ώς το τέλος της.

Η ανακωχή ισοδυναμούσε με συνθηκολόγηση. Οταν υπεγράφη, η κυβέρνηση του πρίγκιπα **Μαξ φον Μπάντεν** (Max von Baden) δεν υφίστατο πια. Στις 3 Νοεμβρίου είχε ξεσπάσει η εξέγερση των

Η υπογραφή της ανακωχής του πολέμου στις 11 Νοεμβρίου 1918 βάραινε τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης μέχρι το τέλος της

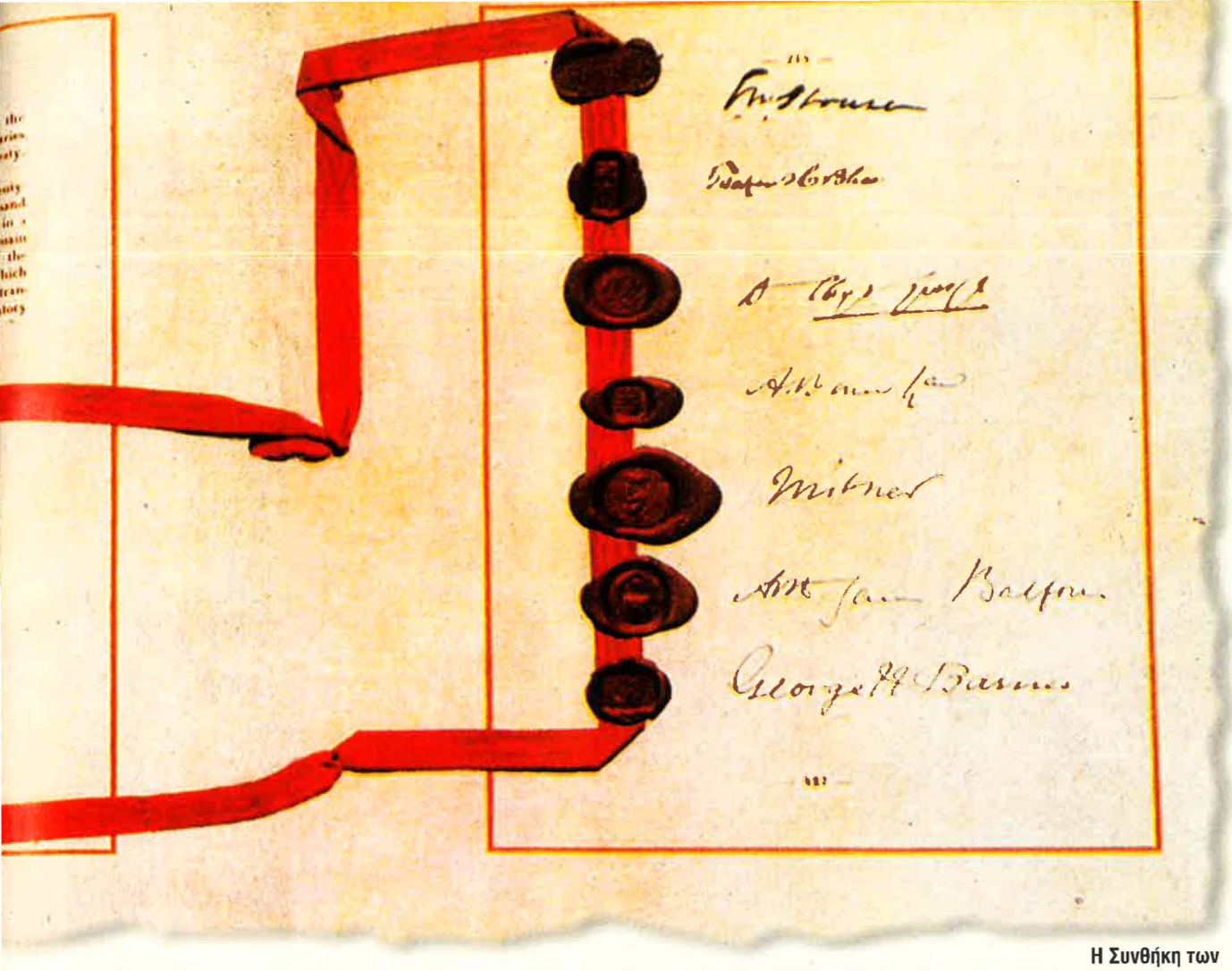


ναυτών του πολεμικού ναυτικού, που επεκτάθηκε γρήγορα σε όλη τη χώρα. Στις 9 Νοεμβρίου ανακοινώθηκε η παραίτηση του Κάιζερ, και ο Μαξ φον Μπάντεν παρέδωσε την κυβέρνηση στον αρχηγό των Σοσιαλδημοκρατών **Φρίντριχ Εμπερτ** (Friedrich Ebert), ενώ ο πολιτικός φίλος του **Φ. Σάιντεμαν** (Ph. Scheidemann) ανακήρυττε τη Δημοκρατία από ένα παράθυρο του Ράιχσταγκ. Εν τω μεταξύ σε όλα τα ομόσπονδα κρατίδια οι μονάρχες ήταν έκπτωτοι και παντού σχηματίζονταν επιτροπές εργατών και στρατιωτών, οι οποίες αναλάμβαναν την πολιτική και στρατιωτική διοίκηση. Στο Βερολίνο τη διακυβέρνηση της χώρας αναλάμβανε η «Επιτροπή των Λαϊκών Πληρεξουσίων», εις την οποία ανήκαν τρεις Σοσιαλδημοκράτες (μεταξύ των οποίων οι Εμπερτ και Σάιντεμαν) καθώς και τρεις ανεξάρτητοι Σοσιαλιστές (USPD), αποσχισθέντες από το SPD κατά τη διάρκεια του πολέμου. Οι θέσεις τους για το πολιτικό μέλλον της Γερμανίας ήταν διαφορετικές. Η ηγεσία του SPD επιδίωκε τη συνεργασία με την ηγεσία του στρατού και τη βιομηχανία, ώστε να επαναφέρει το πλήθος των στρατιωτών στον ομαλό πολιτικό βίο και την οικονομία γρήγορα στους ρυθμούς της παραγωγής της ειρηνικής περιόδου. Ως εκ τούτου, έτεινε προς την κοινοβουλευτική δημοκρατία. Οι Ανεξάρτητοι ήταν περισσότερο υπέρ ριζικής δημοκρατικοποίησης, με μια κατά το δυνατόν διατήρηση του συστήματος των Λαϊκών Πληρεξουσίων και την αποδυνάμωση ή/και απαλλοτρίωση της ελίτ της Αυτοκρατορίας.

Από τις 16 ώς τις 20 Δεκεμβρίου συνήλθε το γερμανικό συνέδριο των Λαϊκών Πληρεξουσίων στο Βερολίνο, το οποίο ήταν, κατά πλειοψηφία, υπέρ



Συμμαχικοί στρατιώτες προσπαθούν να δουν μέσα από τα παράθυρα τα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων στις Βερσαλίες



της γραμμής του SPD. Στο τέλος Δεκεμβρίου εγκατέλειψαν το συμβούλιο των Λαϊκών Πληρεξουσίων οι Ανεξάρτητοι κι ένα μέρος των ριζοσπαστών της Αριστεράς ίδρυσαν το δικό τους Κομμουνιστικό Κόμμα. Στο Βερολίνο, στα μέσα Ιανουαρίου 1919, είχαν αρχίσει εξεγέρσεις, τις οποίες κατέστειλε ο στρατός διά των όπλων, ύστερα από εισήγηση των Λαϊκών Εκπροσώπων του SPD. Εν τούτοις οι κοινοβουλευτικές εκλογές της 19ης Ιανουαρίου πραγματοποιήθηκαν, όμως η πολιτική διάσπαση του εργατικού κινήματος θα αποδεικνυόταν βαριά υποθήκη για τη νεαρά Δημοκρατία.

Λόγω της πολιτικής ανασφάλειας στο Βερολίνο το Κοινοβούλιο συνήλθε στο Εθνικό Θέατρο της Βαϊμάρης. Στο Κοινοβούλιο αυτό το SPD, το Κέντρο και το Γερμανικό Δημοκρατικό Κόμμα (που διαδέχθηκε το Προοδευτικό Λαϊκό Κόμμα) είχαν μια πλειοψηφία των δύο τρίτων, με 329 έδρες έναντι 421. Το Κοινοβούλιο αυτό εξέλεξε τον Εμπερτ πρόεδρο της Δημοκρατίας και ο Σάιντεμαν σχημάτισε κυβέρνηση. Το Νέο Σύνταγμα βασίστηκε στις αρχές της Επανάστασης του 1848 στη Γερμανία και περιελάμβανε ένα μακρύ κατάλογο ατομικών ελευθεριών. Η ομοσπονδιακή δομή της καϊζερικής Γερμανίας, με τα δύο μεγαλύτερα κρατίδια (Laender), την Πρωσία και τη Βαυαρία, διατηρήθηκε ως είχε. Από την ψήφο εμπιστοσύνης του Κοινοβουλίου (Ράιχσταγκ) εξαρτιόνταν ο πρωθυπουργός, ο οποίος, όπως πριν, ονομαζόταν καγκελάριος του Ράιχ, καθώς και οι υπουργοί του. Ιδιαίτερη βαρύτητα είχε το γεγονός ότι ο πρόεδρος του Ράιχ εκλεγόταν για εφτά χρόνια, με απεριόριστη δυνατότητα επανεκλογής. Σε περιόδους κρίσεως απολάμβανε ιδιαίτερων εξουσιών και για το λόγο αυτό ονομάστηκε μονάρχης-ερζάτς (sic), διότι, παρά την απογοήτευση από την αποτυχία του Κάιζερ, η πλειονότητα των Γερμανών συνδεόταν ακόμα με την προηγούμενη απαστράπτουσα μοναρχία και το νέο κράτος θα είχε δυσκολίες στην αναμέτρηση μαζί του. Παρ' όλη την εκλογική επιτυχία του αποκληθέντος Συνασπισμού της Βαϊμάρης (ο οποίος δεν επανελήφθη ποτέ στο μέλλον), η πλειονότητα των Γερμανών παρέμεινε αντιδημοκρατική.

Μια βασική αιτία της στάσης ήταν η Συνθήκη Ειρήνης, την οποία έπρεπε να υπογράψει η Γερμανία στις 28 Ιουνίου 1918 με τις νικήτριες δυνάμεις Γαλλία, Μ. Βρετανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ιαπωνία και ΗΠΑ. Η Συνθήκη εκείνη δεν επέβαλε μόνο την απώλεια των αποικιών και επαχθείς όρους αφοπλισμού (ο στρατός της νέας Ράιχσβερ δεν έπρεπε να υπερβαίνει τους 100.000 άνδρες), αλλά και απρόβλεπτες εδαφικές παραχωρήσεις. Περισσότερο έντονα, όμως, αντέδρασε η κοινή γνώμη (της Γερμανίας) κατά της παραγράφου 218, όπου αναφερόταν ότι η Γερμανία έφερε την αποκλειστική ευθύνη για την έκρηξη του πολέμου και εξ αυτού του λόγου οι νικητές ήγειραν αξιώσεις μεγάλων πολεμικών επανορθώσεων, το ύ-

Η Συνθήκη των Βερσαλιών, από ένα αντίγραφο που κράτησαν οι Γάλλοι. Το πιστό αντίγραφό της το κατέστρεψαν οι Γερμανοί, όταν μπήκαν στο Παρίσι

Ο ηγέτης των Σπαρτακιστών Καρλ Λίμπκνεχτ





Από τις ταραχές, τον Ιανουάριο του 1919, στο Βερολίνο. Το αποτέλεσμα ήταν να συντριβούν οι Σπαρτακιστές

ψος των οποίων καθορίστηκε αργότερα και επικρέματο σαν δαμόκλειος σπάθη πάνω από την οικονομική ανάκαμψη, απειλώντας τη με κατάρρευση. Η Συνθήκη των Βερσαλιών βάραινε σαν αμαρτία πάνω στη Δημοκρατία, για όσο καιρό επιβίωνε. Η αναθεώρηση της «καθ' υπαγόρευσιν συνθήκης» έγινε ο απώτερος στόχος της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής, ακόμα και όταν, όπως στην περίπτωση του δολοφονηθέντος, τον Ιούνιο του 1922 από ακροδεξιούς, υπουργού των Εξωτερικών, **ο Βάλτερ Ρατενάου** (Walter Rathenau) προσπαθούσε να ανταποκριθεί

Το νέο Σύνταγμα βασίστηκε στις αρχές της επανάστασης του 1848 και περιελάμβανε πολλές ατομικές ελευθερίες

στις απαιτήσεις των επανορθώσεων, καθώς και ο κατοπινός διάδοχός του, Στρέζεμαν, ο οποίος ακολούθησε πολιτική συνεννοήσεων.

Η Δημοκρατία κατάφερε να σωθεί από ένα κίνημα το Μάρτιο του 1920 -το αποκληθέν πραξικόπημα του **Καπ** (Kapp)- ύστερα από μια γενική απεργία, όμως στις πρώτες εκλογές για το Ράιχσταγκ, τον Ιούνιο του ίδιου έτους, ο Συνασπισμός έχασε την πλειοψηφία και από τότε ήταν εξαιρετικά δύσκολος ο σχηματισμός βιώσιμων κυβερνήσεων. Βραχύβιες κυβερνήσεις, οι οποίες ήταν προ πολλού γνωστές σε άλλες ευρωπαϊκές δημοκρατίες, όπου δεν θεωρούνταν κάτι το τραγικό, ακολουθούσαν η μία την άλλη. Οι Γερμανοί, όμως, ήταν συνηθισμένοι σε κυβερνητική σταθερότητα –αυτό ήταν άλλη μια αιτία να νοσταλγούν την καϊζερική εποχή– ενώ η πτώση της αξίας του χρήματος γινόταν όλο και πιο αισθητή. Αν το δολάριο ΗΠΑ είχε στην αρχή του πολέμου 4 μάρκα, στο τέλος του είχε φτάσει στα 8. Στο τέλος του 1919 περιοριζόταν στο ένα δέκατο και στο τέλος του 1920 είχε περιοριστεί στο ένα εικοστό της αρχικής αξίας του. Το Σεπτέμβριο του 1921 άρχισε η κατακόρυφη πτώση του: τέλη του 1921 το δολάριο ΗΠΑ αντιστοιχούσε σε 184 μάρκα και κατά τα μέσα του 1922 σε 7.350 μάρκα. Το 1923 άρχισε ο καλπάζων πληθωρισμός: τον Ιούνιο του ίδιου έτους το δολάριο αντιστοιχούσε πλέον σε 150.000 μάρκα, στο τέλος Ιουλίου σε 1,1 εκατομμ., τέλος Αυγούστου σε 10,3 εκατομμ., τέλος Σεπτεμβρίου σε 160 εκατομμ., τέλος Οκτωβρίου 7,3 δισεκ. και τέλος Νοεμβρίου, τελικώς, 4,2 τρισεκατομμύρια μάρκα. Η απαξίωση αυτή κατέστρεψε μεγάλα τμήματα της αστικής διαστρωμάτωσης του πληθυσμού, τα οποία είχαν τοποθετήσεις σε κρατικά ομόλογα και υποθήκες, ασφάλειες ζωής και συνταξιοδότησης και ταμιευτήρια.

Η πτώχευση των μεσοαστών τούς οδήγησε κατ' ευθείαν στις αγκάλες των αντιπάλων της Δημοκρατίας, μετά δε την επόμενη οικονομική κρίση, του 1930, στους Εθνικοσοσιαλιστές.

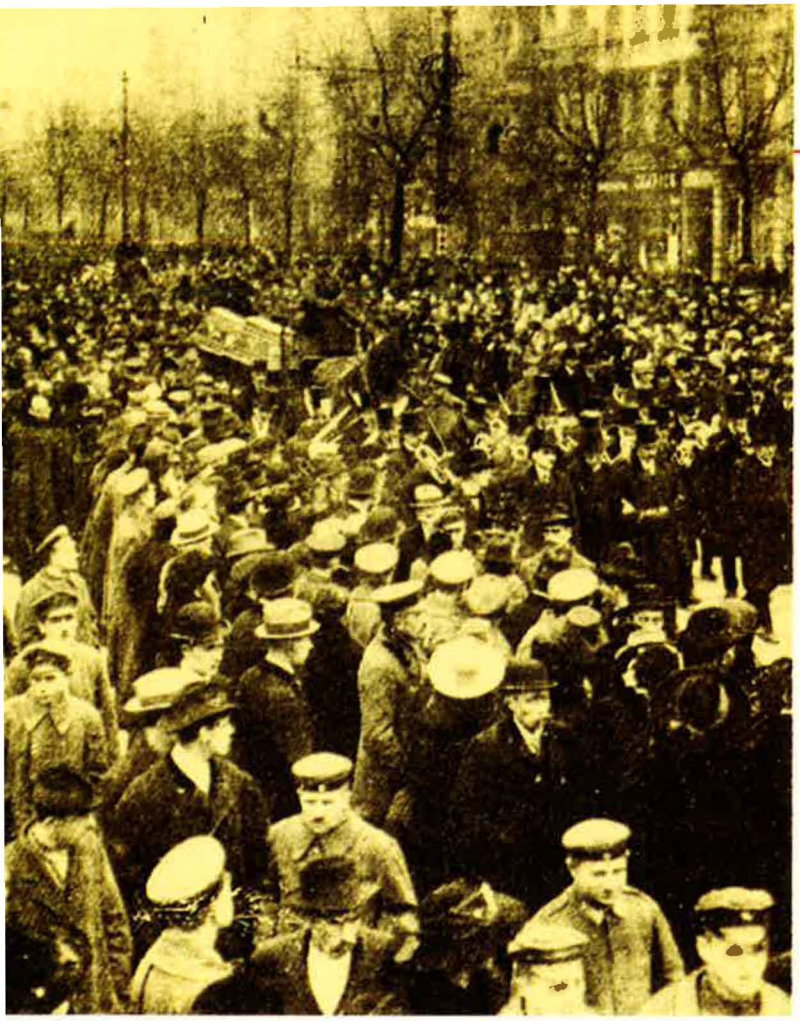
Ο πληθωρισμός, κατά το μεγαλύτερο μέρος του, ήταν «σπιτίσιος» (σ.τ.μ. ενδογενής). Το ύψος των απαιτήσεων από τις επανορθώσεις, προ πάντων των γαλλικών, ανάγκαζε τη γερμανική πλευρά να ευνοεί μια απαξίωση του χρήματος, ελπίζοντας ότι, προκειμένου να καταρρεύσει οικονομικώς η Γερμανία, οι νικήτριες δυνάμεις θα περιόριζαν τις απαιτήσεις τους. Όταν, όμως, το Βερολίνο καθυστέρησε την αποστολή ορισμένων ειδών στο Παρίσι, η γαλλική κυβέρνηση κατέλαβε τον Ιανουάριο του 1923 την κυριότερη βιομηχανική περιοχή της Γερμανίας, την περιοχή του Ρουρ, για να την εκμεταλλευτεί η ίδια. Η κυβέρνηση του Ράιχ απάντησε με



Οι Ντέιβιντ Λόιντ Τζορτζ, Ζορζ Κλεμανσό και Γούντροου Γουίλσον στις Βερσαλίες, επιφύλαξαν στη Γερμανία «τύχη Καρχηδόνος»

την αναγγελία της «παθητικής αντίστασης»: ολόκληρο το εργατικό δυναμικό απήργησε, υποστηριζόμενο οικονομικώς από το Βερολίνο. Η πρόσθετη αυτή χρηματο-οικονομική ανάγκη άνοιξε καινούργιες τρύπες στον προϋπολογισμό, οι οποίες έπρεπε να καλυφθούν με την έκδοση χαρτονομίσματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η απαξίωση του χρήματος οδήγησε στον υπερπληθωρισμό, έως ότου η νέα κυβέρνηση «μεγάλου Συνασπισμού» υπό τον Στρέζεμαν εγκατέλειψε στις 26 Σεπτεμβρίου τη «Μάχη του Ρουρ». Στις 15 Νοεμβρίου εισήχθη ως νέο νόμισμα το Rentenmark. Το νέο αυτό μάρκο καλυπτόταν από την αντίστοιχη αξία της (κρατικής) ιδιοκτησίας στη Γερμανία. Η αναλογία προς το πληθωριστικό μάρκο ήσαν 1:4,2 τρισεκ. Η νομισματική αυτή επέμβαση είχε αποτέλεσμα τη σταθερότητα στο συνάλλαγμα και τον (κρατικό) προϋπολογισμό και ως εκ τούτου άνοιξε το δρόμο για τη λύση του προβλήματος των επανορθώσεων στη διάσκεψη του Λονδίνου τον Αύγουστο του 1924, υπό την αιγίδα του Αμερικανού οικονομολόγου **Τσαρλς Ντόους** (Charls Dawes). Μεγάλη σημασία σ' αυτή τη διάσκεψη είχε ότι η κατοχή από τη Γαλλία του Ρουρ, η οποία υποστηριζόταν από το Βέλγιο, δεν εγκρινόταν ούτε από το Λονδίνο ούτε από την Ουάσιγκτον. Μετά το κλείσιμο της συμφωνίας του Σχεδίου Ντόους, όπου καθορίστηκαν οι τελικές ετήσιες δόσεις των γερμανικών επανορθώσεων, τα τελευταία στρατεύματα κατοχής εγκατέλειψαν το Ρουρ τον Αύ-

Η Συνθήκη Ειρήνης επέβαλε στη Γερμανία όρους αφοπλισμού, εδαφικές παραχωρήσεις και δυσβάστακτες πολεμικές επανορθώσεις



Από την κηδεία του δολοφονηθέντος Σπαρτακιστή, Καρλ Λίμπκνεχτ

γουστο του 1925.

Ο **Στρέζεμαν** παρέμεινε στην πρωθυπουργία μόνον ώς το τέλος Νοεμβρίου 1923, αφού προηγουμένως ο Μεγάλος Συνασπισμός ήδη προ τριών εβδομάδων είχε διαλυθεί. Η κυριότερη διαφωνία υπήρξε ο τρόπος με τον οποίο έπρεπε να αντιμετωπιστούν οι ταραχές και οι στάσεις που είχαν ξεσπάσει σε διάφορα κρατίδια (Λέντερ) του Ράιχ. Στη Σαξονία και τη Θουριγγία μια απειλητική στάση των κομμουνιστών, οι οποίοι μαζί με τους Σοσιαλδημοκράτες είχαν αναλάβει την τοπική κυβέρνηση, κατεστάλη βιαίως από το στρατό. Αυτή ήταν η κυριότερη αιτία για την οποία το SPD απέσυρε στις αρχές Νοεμβρίου τους υπουργούς του από την κυβέρνηση του Ράιχ (απέχοντας, μέχρι το 1928, όλων των γερμανικών κυβερνήσεων).

Στη Βαυαρία η τοπική κυβέρνηση βασιζόταν σε συντηρητικούς και εθνικιστικούς κύκλους, οι οποίοι ασκούσαν αυστηρή κριτική στην ενδοτικότητα της κυβέρνησης του Ράιχ έναντι της Γαλλίας στο θέμα της διαμάχης για το Ρουρ, ήδη δε είχαν αρχίσει να

Ο μεγάλος πληθωρισμός, οι πτωχεύσεις μεσοαστών και οι 6 εκατ. άνεργοι ήταν η αρχή του τέλους για τη Δημοκρατία

συνωμοτούν ακροδεξιοί κύκλοι κατά του Βερολίνου. Μεταξύ αυτών, το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (NSDAP), του Αυστριακού **Αδόλφου Χίτλερ**, έπαιζε πρωτεύοντα ρόλο. Στις 9 Νοεμβρίου αποφάσισε να εξαπολύσει ένα κίνημα από τη βαυαρική πρωτεύουσα, που θα εξελισσόταν «σε εθνική επανάσταση», –κατά το πρότυπο του **Μουσολίνι** στην Ιταλία– με μια «Πορεία προς το Βερολίνο» όπου θα ολοκληρωνόταν η κατάληψη της εξουσίας. Το θέμα αν ο στρατός της Ράιχσβερ ήταν διατεθειμένος να αντιμετωπίσει ένα χτύπημα κατά της πρωτεύουσας του Ράιχ μένει ανοιχτό. Κατά της συνεχούς, πάντως, ανυπακοής του Μονάχου, η κυβέρνηση (του Βερολίνου) ήταν ανίσχυρη, διότι το στράτευμα ήταν όπως πάντα συντηρητικού φρονήματος και αμφιβόλου υπακοής (στην κυβέρνηση). Το πραξικόπημα όμως του Χίτλερ ξεπερνούσε τα όρια ανοχής και των κυρίαρχων πολιτικών κύκλων της Βαυαρίας, έτσι ώστε να αναγκαστούν να το καταστείλουν με τις δικές τους αστυνομικές δυνάμεις.

Στις 23 Νοεμβρίου 1923 ο Στρέζεμαν αναγκάστηκε σε παραίτηση με την ψήφο των Σοσιαλδημοκρατών ύστερα από πρόταση μομφής για το θέμα της διαφορετικής μεταχείρισης της Σαξονίας και της Θουριγγίας, από τη μια, και της Βαυαρίας, από την άλλη.

Δεδομένου ότι με τη νομισματική μεταρρύθμιση του 1924, την προσωρινή, έστω, λύση του θέματος των επανορθώσεων και τα δάνεια από τις ΗΠΑ, είχε αρχίσει να βελτιώνεται η οικονομική κατάσταση. Οι πολιτικές εντάσεις, οι οποίες είχαν κορυφωθεί με την κρίση του 1923, είχαν αρχίσει να ομαλοποιούνται και οι «εκατό ημέρες» της πρωθυπουργίας Στρέζεμαν προανήγγειλαν τη στροφή προς κάποια σχετικώς επωφελή εξέλιξη, η οποία, ίσως με κάποια δόση υπερβολής, ονομάστηκε «η χρυσή εικοσαετία».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: H. A. Winkler, *Weimar 1918-1933, Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*, München, 1993.

ΕΙΔΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: H. A. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1918-1924*, δεύτ. έκδ. Βερολίνο 1985.

Rudolf Koenig u.a. (Hg), *Friedrich Ebert und seine Zeit. Bilanz und Perspektiven der Forschung*. München 1990.

Dieter Grimm, *Die Geschichte der Weimarer. Verfassung in der deutschen Verfassungsgechichte*. Heidelberg 1990.

Carl-Ludwig Holtfrerich, *Die deutsche Inflation 1914-1923, Ursachen und Folgen in inernationaler Perspektive*, Berlin - New York 1980.

Christian Baechler, *Gustave Stresemann (1878-1929). De l' imperialisme a la securite Collective*, Strassbourg 1996.

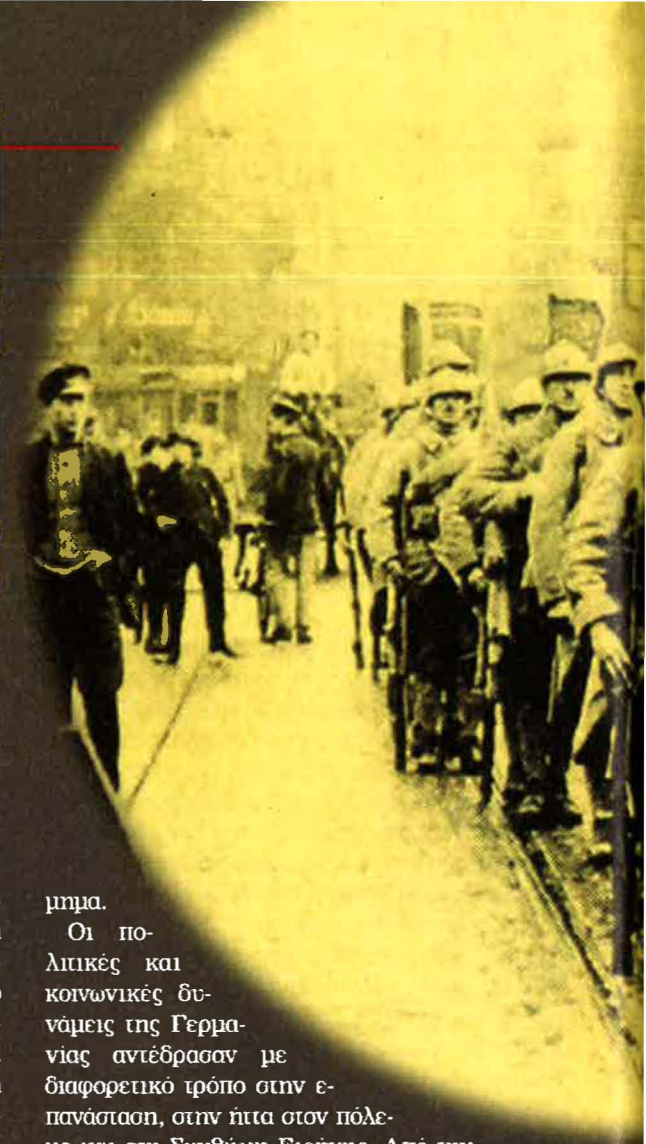
Μετάφραση: Κ. Σαρρόπουλος ■

29-9-1918
Κυβέρνηση του πρίγκιπα Μαξ φον Μπάντεν (της Βάδης), στην οποία συμμετέχουν Σοσιαλδημοκράτες. Τίθεται το ζήτημα μιας γρήγορης ειρήνης.
28-10-1918
Έναρξη ισχύος του Συντάγματος, εξ ολοκλήρου αναθεωρημένου από το Ράιχσταγκ, το οποίο μετατρέπει το πολίτευμα του Βίσμαρκ σε κοινοβουλευτική μοναρχία.
4-11-1918
Εξέγερση των ναυτικών του Κιέλου.
9-11-1918
Ανακήρυξη της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης από τον Σάιντεμαν. Ο Λίμπκνεχτ (Σπαρτακιστές) ανακηρύσσει λίγες ώρες αργότερα τη «Σοσιαλιστική Δημοκρατία». Ο Εμπερτ ονομάζεται καγκελάριος.
10-11-1918
Συγκρότηση του «Συμβουλίου Κομισαρίων του Λαού», εκλεγμένου από τη Γενική Συνέλευση των Συμβουλίων Εργατών και Στρατιωτών του Βερολίνου. Μυστική συμφωνία ανάμεσα στον Εμπερτ και το Επιτελείο. Ο στρατός αναγκάζεται να υποστηρίξει την κυβέρνηση ενάντια στην αριστερά των Σπαρτακιστών.
29-12-1918
Οι Ανεξάρτητοι φεύγουν από το Συμβούλιο των Κομισαρίων, αφήνοντας τη θέση τους στον Νοσκ, ο οποίος θα οργανώσει την καταστολή του κινήματος των Σπαρτακιστών.
5/12-1-1919
Η επαναστατική εβδομάδα μεταιρέπεται σε αιματηρή εβδομάδα. Οι Σπαρτακιστές συντρίβονται.
15-1-1919
Δολοφονία του Καρλ Λίμπκνεχτ και της Ρόζας Λούξεμπουργκ.
19-1-1919
Εκλογές για τη Συντακτική Εθνοσυνέλευση.
11-2-1919
Ο Εμπερτ εκλέγεται πρόεδρος του Ράιχ από την Εθνοσυνέλευση της Βαϊμάρης. Ο Σάιντεμαν γίνεται ο πρώτος καγκελάριος του νέου καθεστώτος.
7-4/2-5-1919
Η Δημοκρατία των Συμβουλίων στην Μπαβιέρ συντρίβεται από τα Τάγματα Εθελοντών.
22-6-1919
Αποδοχή της Συνθήκης των Βερσαλιών από τη Συνέλευση της Βαϊμάρης.
6-6-1920
Εκλογές στο Ράιχσταγκ. Πρώτη στροφή προς τα δεξιά.
Μάρτιος 1921
Κομμουνιστικές εξεγέρσεις και καταστολή τους στη Σαξονία, στη Θουριγγία και το Αμβούργο. Κατάληψη των Ντούισμπουργκ και Ντίσελντορφ από γαλλοβελγικές δυνάμεις.
29-8-1921
Δολοφονία του Ερτσμπεργκερ
17-4-1922
Συμφωνία του Ραπάλο με τη Σοβιετική Ένωση.
24-6-1922
Δολοφονία του Ρατενάου
11-1-1923
Κατάληψη του Ρουρ από γαλλικές και βελγικές δυνάμεις. Παθητική αντίσταση.
Απρίλιος - Αύγουστος 1923
Πληθωρισμός. Το μάρκο καταποντίζεται.
21-10-1923
Το Ράιχ επεμβαίνει στη Σαξονία και τη Θουριγγία ενάντια στις σοσιαλ-κομμουνιστικές κυβερνήσεις. Στάση στο Αμβούργο.
Οκτώβριος - Νοέμβριος 1923
Απόσχιση της Ρηνανίας και του Παλατινάτου αποτυγχάνει. Η Μπαβιέρ αρνείται να υποταχθεί στην κυβέρνηση του Ράιχ.
28-2-1925
Θάνατος του Εμπερτ.
26-4-1925
Εκλογή του Χίντεμπουργκ.
3-10-1929
Θάνατος του Στρέζεμαν.
27-3-1930
Ανάκληση του υπουργικού συμβουλίου του Μίλερ. Τελευταία κυβέρνηση κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.
30-6-1930
Η Ρηνανία απελευθερώνεται από τη συμμαχική κατοχή.
14-9-1930
Εκλογές στο Ράιχσταγκ.
Δεκέμβριος 1930
4,4 εκατομμύρια άνεργοι.
Μάρτιος 1931
Αποτυχία του σχεδίου τελωνειακής ένωσης ανάμεσα στη Γερμανία και την Αυστρία.
Δεκέμβριος 1931
6 εκατομμύρια άνεργοι.
10-4-1932
Επανεκλογή του Χίντεμπουργκ κόντρα στον Χίτλερ.
30-5-1932
Ο Χίντεμπουργκ αποπέμπει τον Μπρίνιγκ και τον αντικαθιστά με τον Φον Πάπεν.
3-6-1932
Διάλυση του Ράιχσταγκ.
Ιούνιος - Ιούλιος 1932
Αιματηρή προεκλογική εκστρατεία. Πραξικόπημα στην Πρωσία, ο Φον Πάπεν παύει την κυβέρνηση του Λαντ.
30-7-1932
Εκλογές. Οι nazi παίρνουν 37,3% και 230 έδρες.
3-12-1932
Ο Σλάιχερ αντικαθιστά τον Φον Πάπεν.
30-1-1933
Ο Χίτλερ γίνεται καγκελάριος.
5-3-1933
Εκλογές. Οι nazi παίρνουν 43,9% και 288 έδρες.



Η αποκαθήλωση του αγάλματος του Χίντεμπουργκ





ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΜΕ

Του GOTTFRIED NIEDHART
καθηγητή στην έδρα Νεότερης Ιστορίας
του Πανεπιστημίου Μανχάιμ

Η γερμανική κοινωνία της 10ετίας του 1920 ήταν βασικά μια μεταπολεμική κοινωνία η οποία είχε πληγεί υλικά και πνευματικά από τις συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και για μια σύντομη επάνοδο στην ομαλότητα δεν μπορούσε να γίνει λόγος. Το απόφθεγμα του **Τζορτζ Φ. Κέναν** (George F. Kennan), ότι ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε η αρχέγονη καταστροφή του 20ού αιώνα, ίσχυε ιδιαιτέρως για τη Γερμανία. Ο πόλεμος, ή καλύτερα η ήττα, επέφερε ριζικές ανακατατάξεις στο εσωτερικό της χώρας, όμως επίσης και η εξωτερική πολιτική βρισκόταν εντελώς υπό την επήρεια της πολεμικής ήττας. Η Συνθήκη Ειρήνης θα γινόταν καθ' υπαγόρευσιν των νικητών, όπως υποψιαζόταν με ρεαλιστικά κριτήρια ο πρώτος υπουργός των Εξωτερικών της νεοσύστατης Δημοκρατίας (της Βαϊμάρης). Ουσιαστική εξωτερική πολιτική ήταν, προς το παρόν, αδύνατη για τη Γερμανία και θα έπρεπε να παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα έως ότου καταστεί δυνατόν να επανέλθει ως ισότιμο μέλος στη διεθνή σκηνή. Ο πόλεμος διήρκεσε μεγάλο χρονικό διάστημα και, από το 1917 και μετά, έπαιρνε όλο και πιο αδιάλλακτες μορφές. Η ευκαιρία μιας συμβιβαστικής ειρήνης είχε χαθεί και η Γερμανία έπρεπε, μαζί με τους συμμάχους της, την Αυστρο-Ουγγαρία, την Τουρκία και τη Βουλγαρία, να πληρώσει το τίμημα.

Οι πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις της Γερμανίας αντέδρασαν με διαφορετικό τρόπο στην επανάσταση, στην ήττα στον πόλεμο και στη Συνθήκη Ειρήνης. Από την αρχή κυριαρχούσε η ιδέα της απόρριψης της Συνθήκης των Βερσαλιών και οι αντίπαλοι του νέου κράτους κατηγορούσαν τους οπαδούς του για την ήττα στον πόλεμο. Η επανάσταση χτύπησε πισώπλατα το μαχόμενο, αήττητο στο πεδίο της μάχης στράτευμα. Ο μύθος αυτός του αήττητου στρατού που προδόθηκε, τον οποίο υποστήριξε και ο στρατηγός του πολέμου και μετέπειτα πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, Χίντεμπουργκ, αντιστρέφει τα γεγονότα, όμως βρήκε πολλούς οπαδούς.

Ενώ η βασική αντιπολίτευση κατά της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας άλλαζε σε ένταση από χρόνο σε χρόνο, η Συνθήκη των Βερσαλιών απερρίπτετο με μεγάλη αποφασιστικότητα πέρα για πέρα. Ως εκ τούτου, η εξωτερική πολιτική της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης είχε στόχο την αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλιών. Το πόσο μακριά έπρεπε

Από το αποτυχημένο πραξικόπημα του Χίτλερ, το Νοέμβριο του 1923, στο Μόναχο





Ο πρωθυπουργός Στρέζεμαν, ο οποίος τιμήθηκε με Νόμπελ Ειρήνης το 1926. Στο κέντρο, οι Γάλλοι μπαίνουν στο Ρουρ. Αφορμή, η αδυναμία της Γερμανίας να πληρώσει τις πολεμικές αποζημιώσεις

ΠΟΛΕΜΟ Ή ΕΙΡΗΝΗ;

να πάει αυτή η αναθεώρηση και με ποια μέσα επρεπε να επιδιωχθεί, είναι κάτι που είχε γίνει αντικείμενο ζωηρών συζητήσεων. Καμία όμως δημόσια συζήτηση δεν είχε γίνει με κύριο αντικείμενο της πολιτικής αναθεώρησης το πώς η Γερμανία θα γινόταν και πάλι μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη. Η Συνθήκη των Βερσαλιών, που είχε αφαιρέσει από τη Γερμανία το χαρακτηρισμό της μεγάλης δύναμης, περιείχε βασικές εδαφικές, οικονομικές και στρατιωτικές διατάξεις. Για τις στρατιωτικές δυνάμεις υπήρξε ανώτατο όριο. Η Γερμανία απώλεσε το 13% της επιφάνειάς της και 10% του πληθυσμού της και, πέραν αυτών, τις αποικίες της. Στις εδαφικές παραχωρήσεις προς Ανατολάς, όπου δημιουργήθηκαν καινούργια κράτη, στην Πολωνία και την Τσεχοσλοβακία, ζούσαν μεγάλες γερμανικές μειονότητες. Οικονομικοί όροι στόχευαν στην αποδυνάμωση της Γερμανίας ως μεγάλης οικονομικής δύναμης. Θα μπορούσαν να αναφερθούν οι όροι εμπορικής πολιτικής μείωσης της αξιοπιστίας, καθώς και οι πληρωμές (δόσεις) των επανορθώσεων, των οποίων το ύψος παρέμενε προς το παρόν ανοιχτό. Με σκοπό να υπάρξει νομική βάση για την είσπραξη των επανορθώσεων, προστέθηκε το άρθρο 231 στη συνθήκη. Η Γερμανία έπρεπε να αναγνωρίσει ότι «επέβαλε» τον πόλεμο στις δυνάμεις της Αντάντ. Στη Γερμανία η απαίτηση αυτή θεωρήθηκε ως το «ψέμα των πολεμικών επανορθώσεων».

Ο πρωθυπουργός **Φ. Σάιντεμαν** ονόμασε τη Συνθήκη Ειρήνης «σχέδιο δολοφονίας» και αναρωτιόταν ποιο «χέρι δεν θα ξεραινόταν που θα ήταν πρόθυμο να την υπογράψει». Με αυτό τον τρόπο εξέφραζε την αιμόσφαιρα στη Γερμανία, όπως και ο **Τόμας Μαν** (Thomas Mann), ο οποίος διαμαρτυρήθηκε διατυπώνοντας την άποψη ότι «επιφυλάχθηκε σε ένα ευρωπαϊκό έθνος 70 εκατομμυρίων, που έχει προσφέρει στον πολιτισμό, η τύχη της Καρχηδόνος». Μια ψυχραιμότερη όμως εξέταση της Συνθήκης των Βερσαλιών θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι, ναι μεν η συνθήκη είχε επαχθείς όρους, όμως δεν είχε απαλείψει ένα βασικό παράγοντα επιστροφής της Γερμανίας στο διεθνές σύστημα των μεγάλων δυνάμεων: το έργο του Μπίσμαρκ, δηλαδή το εθνικό γερμανικό κράτος, το οποίο κατάφερε να διατηρηθεί παρ' όλους τους κινδύνους που διέτρεξε από γαλλικής πλευ-



Ο κεντρώος πολιτικός Ματίας Ερτσμπεργκερ, που υπέγραψε την ανακωχή του πολέμου



Ο Χίντεμπουργκ «περικυκλωμένος» από φωτορεπόρτερ, το 1927

ράς. Επίσης, δεν έπρεπε να αγνοηθεί το γεγονός ότι το μέτωπο των νικητριών δυνάμεων (Γαλλία, Αγγλία, ΗΠΑ) ήταν μόνο προσωρινά ενιαίο, ώστε να φιάσουν σε κάποια συμφωνία ειρήνης. Στην πραγματικότητα, η πολιτική έναντι της Γερμανίας των νικητριών δυνάμεων διακρινόταν από πλήθος διαφορετικών συμφερόντων. Η επαναστατημένη Ρωσία είχε τελείως αποκλειστεί από τη Συμμαχία. Επρεπε να υπάρξει περίοδος αναμονής ώστε να φανεί ποιος είναι ο χώρος ελιγμών της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής.

Κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, έως το 1923, ο χώρος αυτός ήταν ανύπαρκτος, διότι η Γαλλία είχε καταφέρει να επιβάλει μια πολιτική απομόνωσης της Γερμανίας. Συνεχώς οι νικήτριες δυνάμεις απειλούσαν με στρατιωτικά μέτρα, αν η Γερμανία δεν συμμορφωνόταν προς τους όρους της

Η Συνθήκη των Βερσαλιών περιείχε επαχθείς διατάξεις και ο πρωθυπουργός Φ. Σάιντεμαν την ονόμασε «σχέδιο δολοφονίας»

Συνθήκης Ειρήνης. Η φάση αυτή της γαλλικής κηδεμονίας έληξε μόνο κατά το 1923/24, όταν η Γαλλία κατέλαβε την περιοχή του Ρουρ, ερχόμενη έτσι σε κατ' ευθείαν αντιπαράθεση με τη Μ. Βρετανία και τις ΗΠΑ και, τέλος, λόγω δικής της οικονομικής αδυναμίας, δέχθηκε μια νέα ρύθμιση των επανορθώσεων. Η βρετανική και η αμερικανική πλευρά ενδιαφέρονταν κυρίως για τον περιορισμό της Γερμανίας και για την αποδυνάμωση της στρατιωτικής ισχύος της. Ταυτοχρόνως, όμως, έπρεπε η ανίσχυρη πλέον Γερμανία να ενταχθεί στην ευρωπαϊκή τάξη των πραγμάτων, προ πάντων όμως έπρεπε η γερμανική οικονομία να αναπτυχθεί ως η κινητήρια δύναμη της ευρωπαϊκής οικονομίας γενικώς. Και ήταν μεγάλο το ενδιαφέρον των ΗΠΑ και της Βρετανίας για την αναζωπύρωση του διεθνούς εμπορίου, συμπεριλαμβανομένης και της Γερμανίας, ως ενός αποφασιστικού παράγοντα. Η πολιτική αυτή επέδρασε ώστε να μεταβληθεί η στάση της Γαλλίας το 1923/24 εις ό,τι αφορά το Σύστημα των Βερσαλιών, στο οποίο ήταν η κυριαρχούσα δύναμη.





Οι Αγγλοι σβήνουν από το χάρτη τη Γερμανία. Βρετανική διαφήμιση για απορρυπαντικό

Αγγλία και την Αμερική.

Τα όνειρα για μια επανασύσταση της γερμανικής στρατιωτικής ισχύος ή, μάλιστα, ενός πολέμου αντεκδίκησης (-revanche) έπρεπε να εγκαταλειφθούν διά παντός. Το ίδιο ίσχυε και για τις απόπειρες υποσκαφής του Συστήματος των Βερσαλιών διά του προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής προς τη Ρωσία, όπως τον είχαν οραματιστεί οι εμπνευστές της Συνθήκης του **Ραπάλο** (Rapallo) το 1922.

Με λίγα λόγια: η Γερμανία έπρεπε να εγκαταλείψει τον πόλεμο, ως μέσον της πολιτικής, και τις διμερείς συμφωνίες, οι οποίες στρέφονταν κατά της Συνθήκης των Βερσαλιών και να ενσωματωθεί σε μια πολυμερή τάξη πραγμάτων υπό την αιγίδα της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ.

Αυτή ακριβώς την εξωτερική πολιτική ήταν έτοιμος να εφαρμόσει στη Γερμανία ο **Γκούσταβ Στρέζεμαν** (Gustav Stresemann). Από το 1923 έως το θάνατό του, το 1929, ως υπουργός των Εξωτερικών προώθησε, παρ' όλες τις αντιδράσεις, μια πολιτική χαλάρωσης των εντάσεων, η οποία επέφερε αύξηση των αμερικανικών δανείων και συνακολούθως μια σχετική σταθεροποίηση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Η Σύμβαση του Λοκάρνο δημιούργησε τις βάσεις για μια πολιτική κατάργησης της βίας μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας

Ενας αποφασιστικός παράγων υπήρξε και το γεγονός ότι έπρεπε να κυριαρχήσουν στη Γερμανία εκείνες οι πολιτικές δυνάμεις οι οποίες ήταν προσανατολισμένες δυτικά, ούτως ώστε η γερμανική εξωτερική πολιτική να συμβαδίζει με τα εμπορικά συμφέροντα των δυτικών κρατών. Υποστήριξη από τη Βρετανία και τις ΗΠΑ μπορούσε να αναμένει η Γερμανία έναντι της στρατιωτικά υπέρτερης Γαλλίας, μόνο αν θα εδραίωνε την οικονομική της ισχύ, ανταποκρινόμενη στις προσδοκίες των οικονομικών και χρηματομεσιτικών κύκλων στην

Οι κυριότερες συμβάσεις της εποχής ήσαν η γερμανο-αμερικανική εμπορική συμφωνία του Δεκεμβρίου του 1923, το Σύμφωνο Ντόους του 1924, το σχετικό με την προσωρινή ρύθμιση των γερμανι-



Εξεγερμένοι Σπαρτακιστές συνομιλούν στο οδόφραγμα με κυβερνητικούς στρατιώτες σε μια στιγμή εκεχειρίας τον Ιανουάριο του 1919

κών επανορθώσεων, και το 1925 η Σύμβαση του Λοκάρνο. Το σύμφωνο αυτό δημιούργησε τις βάσεις για μια πολιτική κατάργησης της βίας μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας. Το 1926 η Γερμανία προσχώρησε στην Κοινωνία των Εθνών και το 1928 συνέβαλε ουσιαστικά στις διαβουλεύσεις για το Σύμφωνο **Μπριάν-Κέλογκ** (Briand-Kellogg) περί καταδίκης του πολέμου (ως μέσου πολιτικής). Η νέα πολιτική εξισορρόπησης και συνεργασίας είχε αποκτήσει οπαδούς και στη Γαλλία, με κυριότερο εκπρόσωπό τους τον **Αριστείδη Μπριάν**, ο οποίος τιμήθηκε, μαζί με τον Στρέζεμαν, με το Νόμπελ Ειρήνης του 1926. Η Γερμανία από παρίας της διεθνούς πολιτικής είχε γίνει συνεταίρος. Πέραν αυτών, ο Στρέζεμαν αγωνιζόταν να αρχίσει σχέσεις συνεργασίας και με τη Σοβιετική Ένωση, αποδυναμώνοντας την εχθρική στάση της έναντι της Δύσης και της Κοινωνίας των Εθνών. Απέκρουσε όμως όλες τις απόπειρες της Μόσχας να εισαγάγει μια περιοριστική πολιτική έναντι των Δυτικών, μέσω ειδικών γερμανο-σοβιετικών σχέσεων. Η συνεργασία

Η οικονομική πολιτική του Στρέζεμαν ήταν ρεαλιστική και επιτυχής, αλλά δημιούργησε αντιδράσεις στο εσωτερικό της Γερμανίας

μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων του Ράιχ (Ράιχσβερ) και του Κόκκινου Στρατού, η οποία είχε ξεκινήσει στις αρχές της δεκαετίας του '20, παραβιάζοντας τη Συνθήκη των Βερσαλιών, ουδέποτε θα οδηγούσε σε μια συμμαχία.

Ο Φραντς φον Πάπεν και οι ηγέτες του «Stahehelm»

Η πολιτική της ύφεσης του Στρέζεμαν ήταν ταυτόχρονα και πολιτική ικανοποίησης συμφερόντων, διότι ήξερε όσο κανένας άλλος ότι τα γερμανικά συμφέροντα εξαρτιόνταν από την ταυτόχρονη αυτοδέσμευση της Γερμανίας στις βασικές αρχές μιας διεθνούς συνεργασίας δυτικού προσανατολισμού. Την πολιτική του αυτή ονόμαζε «πολιτική παραλλήλων συμφερόντων» και την εξωτερική πολιτική δεν τη θεωρούσε εθνικό μονόδρομο. Το εθνικό συμφέρον το καθόριζε προ πάντων ως συμφέρον του κράτους-εμπόρου και όχι του στρατιωτικού κράτους και μόνο δι' αυτού του τρόπου μπορούσε να επιτευχθεί η ζωτικής σημασίας επανασύνδεση της Γερμανίας με το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Μόνο τότε θα μπορούσε η Γερμανία να αποκτήσει τη θέση που αρμόζει στο οικονομικό δυναμικό της –με ταυτόχρονη δυτική, κυρίως από τις ΗΠΑ, βοήθεια, και συνεπεία αυτού την επανάκτηση της θέσης της ως πολιτικής μεγάλης δύναμης. Η οικονομική εναλλακτική λύση του Στρέζεμαν, γερμανικής πολιτικής ισχύος, ακολουθούσε μια ρεαλιστική βάση και είχε και διεθνή επιτυχία, ταυτόχρονα όμως δημιούργησε αντιδράσεις και υποψίες, τόσο στο εσωτερικό όσο και στα γειτονικά κράτη.

Στη Γερμανία η εξωτερική πολιτική του Στρέζεμαν, η οποία απέβλεπε στην ειρηνική εξισορρόπηση μεταξύ των εχθρών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ταυτοχρόνως με την εδραίωση του κοινοβουλευτικού συστήματος διακυβερνήσεως της Δημοκρατίας της





Βαϊμάρης, εθεωρείτο ως εκούσια παραίτηση από το στρατιωτικό μεγαλείο και την εθνική αυτοδυναμία. Το Γερμανικό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα εγκατέλειψε την κυβέρνηση, ένεκα της Συμφωνίας του Λοκάρνο, ο δεξιός δε πρόεδρος του Ράιχ, Φον Χίντεμπουργκ, χαρακτήρισε την Κοινωνία των Εθνών ως μια «διεθνή κοινωνία μωρολόγων». Ο συγγραφέας (της εποχής) **Ερνστ Γιούνγκερ** (Ernst Jünger) μιλούσε στις καρδιές πάρα πολλών, όταν έγραφε: «Ο πόλεμος είναι ο πατέρας μας. Αυτός μας γέννησε μέσα στα χαρακώματα, σαν μια νέα γενιά. Και αναγνωρίζουμε με καμάρι την καταγωγή μας. Γι' αυτό και οι αξίες μας πρέπει να είναι αξίες ηρωικές, αξίες πολεμιστών και όχι μικροεμπόρων, οι οποίοι θέλουν να μετρήσουν τον κόσμο με τον πήχυ τους».

Στο εξωτερικό, και προπάντων στη Γαλλία και την Πολωνία, είχαν αρχίσει να ανησυχούν για την κατεύθυνση που θα έπαιρνε η πολιτική κατάσταση στη Γερμανία. Ομως, ούτε η πολιτική Στρέζεμαν τους καθησύχαζε, διότι δεν άφηνε αμφιβολίες ότι η πολιτική του ρεβιζιονισμού διά της συνεργασίας οδηγούσε στην αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλιών, σε άμεση εκκένωση της Ρηνανίας από τα γαλλικά στρατεύματα και σε συνοριακές διευθετήσεις στην Ανατολή. Η γερμανική ρεβιζιονιστική πολιτική διαβεβαίωνε ότι θα χρησιμοποιούσε μόνο ειρηνικά μέσα, όμως ο Στρέζεμαν αρνούνταν να αναγνωρίσει την παγιωθείσα κατάσταση (status quo), ενώ και μετά το Λοκάρνο εξακολουθούσε να αναφέρεται «για το βρόχο στο λαρύγγι μας», εννοώντας τη Γαλλία, η οποία έπρεπε να συμβιβαστεί με μία επιπλέον αποδόμηση του κυριαρχικού της ρόλου στην Ευρώπη.

Η γερμανική άποψη για τη Συμφωνία του Λοκάρνο, ότι η εκφρασθείσα εκεί παραίτηση από τη χρήση βίας μπορούσε να χρησιμεύσει ως βάση για την αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλιών, απερρίπτετο στο Παρίσι. Στην Πολωνία υπήρχε ο φόβος από μια ξανά οικονομικά ισχυρή Γερμανία, η οποία ήδη το 1926 πίεζε για συνοριακές διευθετήσεις με αντάλλαγμα οικονομική βοήθεια.

Οι συμβάσεις του Λοκάρνο ήσαν η απαρχή μιας σταθεροποίησης της διεθνούς τάξης πραγμάτων της Ευρώπης. Το επίτευγμα δεν ήταν μεγάλο, όμως ήταν η αρχή. Ωστόσο, η γερμανική αναθεωρητική ανυπομονησία στο θέμα της εκκένωσης της Ρηνανίας και αργότερα οι συσκέψεις επί του Σχεδίου Γιούνγκ (Jung), που οδηγούσαν στην επαναδιαπραγμάτευση των πολεμικών επανορθώσεων, ασφαλώς δεν συνέβαλαν στην αναγκαία στερέωση της διαδικασίας εκτόνωσης που μόλις είχε αρχίσει. Η κατάσταση χειροτέρεψε, όταν η παγκόσμια οικονομική κρίση ανέκοψε τη ροή των αμερικανικών δανείων

Η κατάσταση χειροτέρεψε, όταν η παγκόσμια οικονομική κρίση ανέκοψε τη ροή αμερικανικών δανείων προς τη Γερμανία



Γερμανοί εργάτες πηγαίνουν για δουλειά σε εργοστάσιο. Εκατομμύρια συμπατριώτες τους, όμως, ήταν άνεργοι

προς τη Γερμανία. Στη θέση της διεθνούς ροής κεφαλαίων και εμπορευμάτων επικράτησε σε όλα τα βιομηχανικά έθνη μια πολιτική αμοιβαίου αποκλεισμού και τη σχετική σταθερότητα των μέσων της δεκαετίας του '20 διαδέχθηκε μια κρίση, αγνώστων μέχρι τότε διαστάσεων.

Το ερώτημα, βεβαίως, ποια πορεία θα είχε ακολουθήσει ο Στρέζεμαν παραμένει ανοιχτό. Διότι πέθανε τον Οκτώβριο του 1929. Ενα γεγονός, πάντως, πρέπει να τονιστεί: τη δεξιά στροφή της γερμανικής εσωτερικής πολιτικής ακολούθησε το 1930 μια εξωτερική πολιτική, η οποία είχε σαφή δείγματα μιας βαθμηδόν απαγκίστρωσης από τη διεθνή σκηνή, όπως την είχε συλλάβει ο Στρέζεμαν.

Ο καγκελάριος **Μπρίνινγκ** (Brüning) απαιτούσε μεγαλύτερη εθνική αυτοδυναμία και μιλούσε και για μεγαλύτερο ζωτικό χώρο της Γερμανίας. Είχε έρθει η ώρα των αντιπάλων της εκτόνωσης. Το 1930 κατέλαβαν καίριες θέσεις στο υπουργείο των Εξωτερικών. Η φράση «πολιτική συνεννοήσεων» έπρεπε



Η συνεργασία της συντηρητικής δεξιάς διπλωματίας και των Εθνικοσοσιαλιστών του Χίτλερ οδήγησε τη Γερμανία στη δικτατορία

να αποφεύγεται κατά το δυνατόν. Το Σχέδιο του Μπριάν για την Ευρώπη απερρίφθη από το Βερολίνο, διότι οδηγούσε στη διαιώνιση των συνθηκών στα ανατολικά και νοτιοανατολικά σύνορα της Γερμανίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της νέας γραμμής ήταν η απόπειρα τελωνειακής ένωσης της Γερμανίας με την Αυστρία, η οποία προσέκρουσε στην αντίδραση της Γαλλίας. Σκοπός της τελωνειακής αυτής ένωσης δεν ήταν μόνο η διεύρυνση στο χώρο της οικονομίας, αλλά και το άνοιγμα της πύλης προς το

Ο Βάλτερ Ρατενάου φωτογραφίζεται στο αυτοκίνητό του, στο οποίο θα βρεθεί και δολοφονημένος

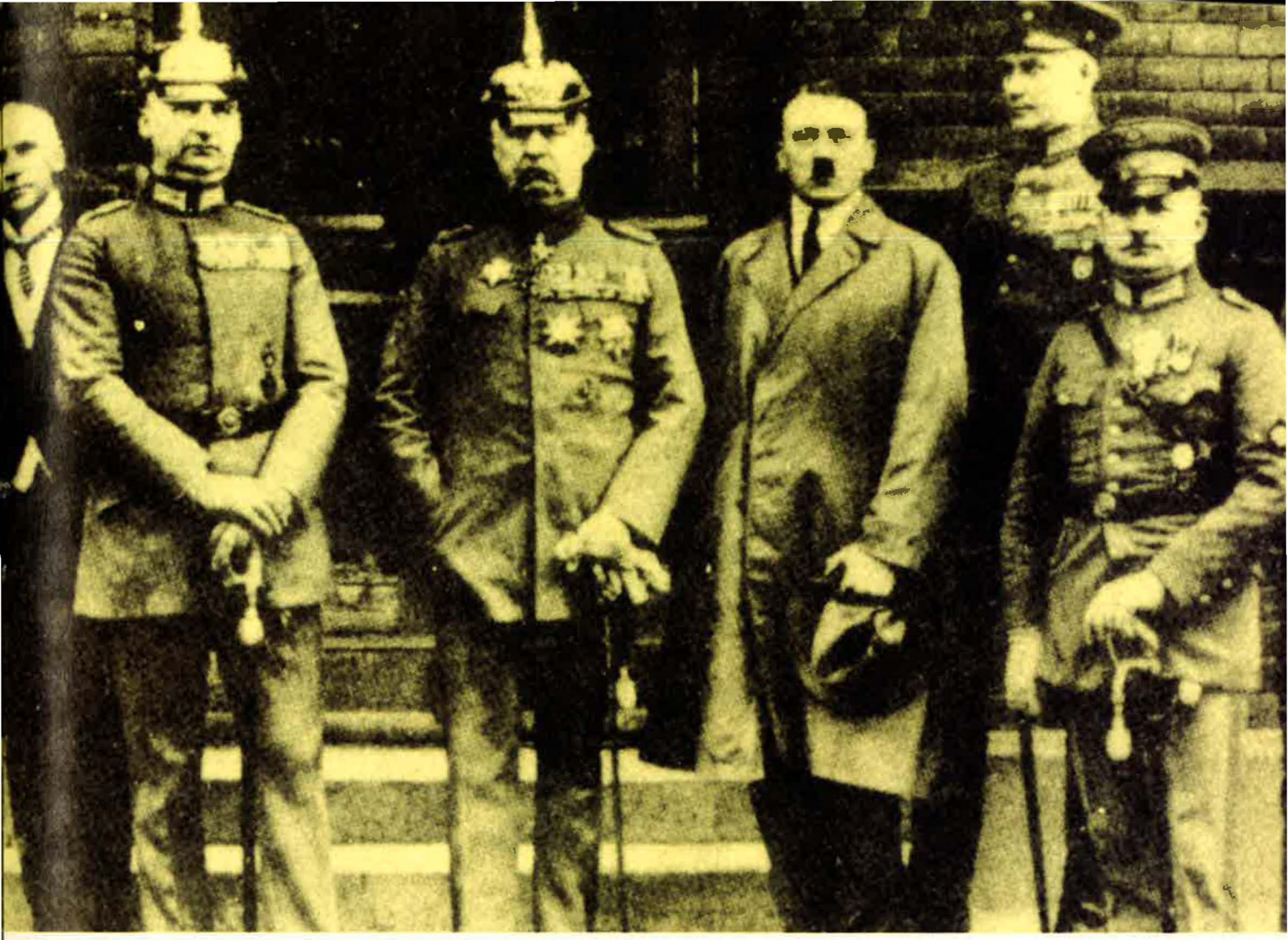


χώρο του Δούναβη. Η Γαλλία φάνηκε να ανησυχεί από αυτή την εξέλιξη, όπως και για την καθέλκυση του καταδρομικού «Ντόιτσλαντ» (Deutschland), οπλισμένου με τα πλέον σύγχρονα μέσα.

Ταυτοχρόνως, δεν γίνονταν καν σκέψεις για αλλαγή πολιτικής σύμφωνα με τις υποδείξεις του Χίτλερ (το κόμμα του οποίου, NSDAP, είχε ανεβάσει τα ποσοστά του κατά τις εκλογές του 1930), καθώς και των άλλων εκπροσώπων της ακροδεξιάς, που επεδίωκαν να αποπροσανατολίσουν τη γερμανική εξωτερική πολιτική προς μια μονομερή επιθετικότητα, αφού η οικονομική εξάρτηση της Γερμανίας ήδη απέκλειε μια τέτοια στροφή.

Για να είναι δυνατή η περαιτέρω μείωση των υποχρεώσεων από τις επανορθώσεις και η διατάραξη του Συστήματος των Βερσαλιών ήταν απαραίτητη η συναίνεση των νικητριών δυνάμεων. Η δυνατότητα να μπει η Γαλλία στο περιθώριο -όπως έγινε στην περίπτωση της επιβολής του **Μορατόριουμ Χούβερ** (Moratorium Hoover) το 1931- ταίριαζε απολύτως με τις προθέσεις του **Μπρίνινγκ**, κάτι που επιβεβαιώθηκε με τη διαγραφή των επανορθώσεων κατά τη Διάσκεψη της Λωζάννης, το 1932.

Ο διάδοχος του Μπρίνινγκ, **Φραντς φον Πάπεν**, δεν επεδίωκε την περαιτέρω απομόνωση της Γαλλίας, αλλά με μια τελωνειακή ένωση και μια «α-



Ο Χίτλερ με τους υπόλοιπους συνεργούς της συνωμοσίας στην περίφημη Δίκη του Μονάχου (1924). Δίπλα του ο Λούντεντορφ

νοιχτή συνεννόηση (Entente) μεταξύ του γερμανικού και του γαλλικού στρατού», την προσέλκυσή της προς τη γερμανική πλευρά. Σε αντιστάθμιση, επεδίωκε την «ισότητα» στους εξοπλισμούς. Με τον τρόπο αυτό ο Πάπεν επεδίωκε τον παραμερισμό και των υπολοίπων όρων της Συνθήκης των Βερσαλιών.

Αντιθέτως, η Γαλλία δεν μπορούσε να αναμιχθεί σε τέτοιου είδους διμερείς συνεννοήσεις, διότι θα παρεδίδετο στον εν δυνάμει ισχυρότερο αντίπαλό της, τη Γερμανία, και έτσι επέμενε στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, τις οποίες η Γερμανία απέρριψε, όταν τον Ιούλιο του 1932 εγκατέλειψε τη διάσκεψη αφοπλισμού της Κοινωνίας των Εθνών στη Γενεύη.

Υπουργός των Εξωτερικών της Γερμανίας ήταν τότε ο υπερκομματικός διπλωμάτης **Φον Νόιρατ**, ο οποίος παρέμεινε μέχρι το 1938. Αν και υπήρχαν βασικές διαφορές μεταξύ της εξωτερικής πολιτικής, την οποία εφάρμοζε από το 1930 η συντηρητική δεξιά, και αυτής του NSDAP του Χίτλερ, εν τούτοις οι βασικές επικαλύψεις των δύο κατευθύνσεων είναι εμφανείς. Η συνεργασία (της συντηρητικής δεξιάς διπλωματίας) οδήγησε όχι μόνον τη Γερμανία στη δικτατορία, αλλά και σε ένα μαζικό επανεξοπλισμό και άμεσο παραμερισμό διεθνών δεσμεύσεων. Ήδη, στις 3 Φεβρουαρίου του 1933 ο Χίτλερ διεκήρυττε την «κατάκτηση νέου ζωτικού χώρου στην Ανατολή και τον δι' όλων των μέσων εκγερμανισμό του». Οι στρατηγοί, λοιπόν, του ακροατηρίου του γνώριζαν ότι η γερμανική εξωτερική πολιτική βρισκόταν στη φάση της πολεμικής προπαρασκευής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Peter Krüger, *Die Aussenpolitik der Republik von Weimar*, Darmstadt 1985.

Klaus Hildebrand, *Das vergangene Reich. Deutsche Aussenpolitik von Bismark bis Hitler 1871-1945*, Στουτγκάρδη 1995.

Gottfried Niedhart, *Die Aussenpolitik der Weimarer Republik*, München 1999.

Christian Bacchler, *Gustave Stresemann (1878-1929). De l' imperialisme à la Securitè collective*, Strasbourg 1996.

Jonathan Wright, Stresemann and Locarno, in: *Contemporary European History 4* (1995), pp. 109-131.

Manfred F. Boemeke et al. (eds), *The Treaty of Versailles. A Reassessment after 75 years* (Cambridge, 1998).

Bruce Kent, *The Spoils of War. The politics, Economics and Diplomacy of Reparations 1918-1931* (Oxford, 1989).

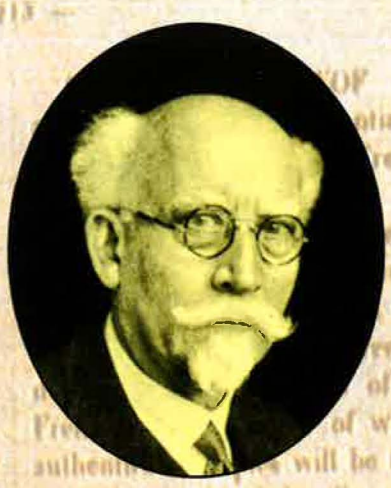
Μετάφραση: Κ. Σαρρόπουλος ■



Ρόζα Λούξεμπουργκ

(1871-1919)

Πολωνοεβραία επαναστάτρια. Γεννήθηκε στην πόλη Zainose της Πολωνίας. Σπούδασε νομικά και πολιτική οικονομία στη Ζυρίχη και από το 1898 εντάχθηκε στο SPD. Το 1912-14 επήλθε η οριστική διάσπαση των Γερμανών Σοσιαλδημοκρατών, καθώς η επίσημη ηγεσία του κόμματος, αποτελούμενη από τους Μπέμπελ και Κάουτσκι, υποστήριξε τη γερμανική κυβέρνηση αναφορικά με τη διεξαγωγή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ η Λούξεμπουργκ αντιτάχθηκε στον πόλεμο. Έτσι, αποχώρησε, μαζί με τον Λίμπκνεχτ, από το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα και προχώρησε στη συγκρότηση μιας ριζοσπαστικής επαναστατικής οργάνωσης με την ονομασία «Ένωση Σπάρτακου», η οποία προπαγάνδιζε τον τερματισμό του πολέμου μέσω της επαναστατικής δράσης και της εγκαθίδρυσης κυβέρνησης του προλεταριάτου. Η δράση αυτή του «Σπάρτακου», χωρίς να έχει ιδιαίτερη απήχηση κατά τη διάρκεια του πολέμου, οδήγησε στην εκ νέου σύλληψη και φυλάκιση της Λούξεμπουργκ και του Λίμπκνεχτ. Τον Ιανουάριο του 1919 εκδηλώθηκε εξέγερση των εργατών του Βερολίνου. Η εξέγερση αυτή κατεστάλη εύκολα από τις γερμανικές αρχές και οδήγησε στην άγρια δολοφονία της Λούξεμπουργκ και του Λίμπκνεχτ, στις 15 Ιανουαρίου 1919.



Φίλιπ Σάιντεμαν

(1865-1939)

Γερμανός πολιτικός της σοσιαλδημοκρατικής παράταξης, γεννημένος στο Κάσελ. Στις 9 Νοεμβρίου του 1918, παρά την αντίθεση του Εμπερτ, ανακήρυξε τη Γερμανική Δημοκρατία. Την επομένη ακριβώς, 10 Νοεμβρίου 1918, εκλέγεται μέλος του εξαμελούς Συμβουλίου των Λαϊκών Επιτρόπων, από τη συνέλευση των Συμβουλίων των Εργατών και Στρατιωτών του Βερολίνου. Στις 13 Φεβρουαρίου 1919 διορίζεται από τον Εμπερτ πρωθυπουργός. Υπήρξε πρόεδρος του Συμβουλίου της Πρώτης Δημοκρατίας της Γερμανίας. Παραιτήθηκε το 1920, γιατί ήταν αντίθετος με τη Συνθήκη των Βερσαλιών, δηλώνοντας πως ουδέποτε θα υπέγραφε μια τέτοια συνθήκη. Ο Σάιντεμαν αντέδρασε κυρίως στο άρθρο 231 της συνθήκης, το οποίο επέρριπτε τη συνολική ευθύνη του πολέμου στη Γερμανία, αλλά παρ' όλα αυτά η συνθήκη ψηφίστηκε από την Εθνοσυνέλευση στις 22 Ιουνίου 1820. Εκτοτε διετέλεσε δήμαρχος του Κάσελ, σταθερά αντίθετος και ασυμβίβαστος απέναντι στους στρατιωτικούς και τη γερμανική Δεξιά. Με την τοποθέτηση του Χίτλερ στην καγκελαρία το 1933, ο Σάιντεμαν έφυγε από τη χώρα του και πέθανε το 1939 στην Κοπεγχάγη.



Φρίντριχ Εμπερτ

(1871-1925)

Γερμανός πολιτικός, πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Γιος φτωχού ράφτη από τη Χαϊδελβέργη, έλαβε μόνον τη στοιχειώδη εκπαίδευση και σε ηλικία 14 ετών αναμίχτηκε στο συνδικαλισμό και γρήγορα έγινε ηγετικό στέλεχος του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και γραμματέας του το 1905, έπειτα από πρόταση του Αυγούστου Μπέμπελ. Το 1913 έγινε πρόεδρος του κόμματος, υποστηρίζοντας τις πολεμικές πιστώσεις, σε αντίθεση με την αριστερή πτέρυγα. Μετά τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας και την ανακήρυξη της Δημοκρατίας το 1918, ο Εμπερτ εξελέγη καγκελάριος, καταπνίγοντας το Κίνημα των Σπαρτακιστών (Δεκ. 1918 - Ιαν. 1919). Στις εκλογές της Συντακτικής Εθνοσυνέλευσης, ο συνασπισμός του Εμπερτ (Σοσιαλδημοκράτες και Κεντρώοι) πήραν 85% και πρωθυπουργός εξελέγη ο Σάιντεμαν, ο οποίος καθιέρωσε Σύνταγμα της Βαϊμάρης, παρά την αντίθεση του Εμπερτ, ο οποίος ήταν μοναρχικός. Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ο ίδιος. Επικύρωσε την ταπεινωτική για τη Γερμανία Συνθήκη των Βερσαλιών και το 1923 διόρισε καγκελάριο τον κεντροδεξιό Στρέζεμαν. Ο Εμπερτ πέθανε πρόωρα το 1925, σε ηλικία 54 ετών.



Πάουλ Λούντβιχ Χίντεμπουργκ
(1847-1934)

Γερμανός στρατηγός και πολιτικός. Αρχηγός στρατιάς κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, κέρδισε τις μάχες του Τάνεμπεργκ και των Μαζουριανών λιμνών. Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού και ανώτατος διοικητής του στρατού (1916), ήταν υποστηρικτής του πολέμου με υποβρύχια. Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, μετά το θάνατο του Εμπερτ το 1925, επανεξελέγη το 1932, νικώντας τον Χίτλερ στις προεδρικές εκλογές. Η θητεία του Χίντεμπουργκ σφραγίστηκε από τη βαθμιαία παρακμή της δημοκρατίας, τις έντονες κοινωνικές συγκρούσεις και τη ραγδαία άνοδο του Εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος του Χίτλερ. Αρχικώς υπό την πίεση του καγκελαρίου Φον Πάπεν και αργότερα με τη συναίνεση και του ίδιου, ο Χίτλερ μπαίνει στην Καγκελαρία το 1933. Ο υπέργηρος Χίντεμπουργκ δεν μπόρεσε να κατανοήσει τη σημασία αυτής της εξέλιξης ούτε ήταν φυσικά σε θέση να αντισταθεί στο ορμητικό ναζιστικό ρεύμα. Ίσως από ατολμία ή ανικανότητα, ίσως και μετά από συνειδητή πολιτική επιλογή, ο Χίντεμπουργκ καταγράφτηκε στην ιστορία ως ο πολιτικός που παρέδωσε τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης στο ναζισμό. Πέθανε στις 2 Αυγούστου 1934 και ετάφη μεγαλοπρεπώς από το ναζιστικό καθεστώς.



Γκούσταβ Στρέζεμαν
(1878-1929)

Γερμανός πολιτικός, καγκελάριος (1923) και υπουργός Εξωτερικών (1923-29) της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Γεννήθηκε στο Βερολίνο, σπούδασε φιλολογία, ιστορία και οικονομία στο Βερολίνο και τη Λειψία και έγινε στέλεχος της Ενωσης Γερμανών Βιομηχάνων. Πολιτεύτηκε αρχικώς με την Εθνικοσοσιαλιστική Ενωση του Προτεστάντη μεταρρυθμιστή Νιούμαν και το 1903 εντάχτηκε στο Εθνικό Φιλελεύθερο Κόμμα. Κατά τη διάρκεια του πολέμου ο Στρέζεμαν υποστήριξε, ως φλογερός εθνικιστής και φιλομοναρχικός, την πολιτική του Κάιζερ. Μετά την ήττα της Γερμανίας εξελίχθηκε σε μετριοπαθή και φιλελεύθερο. Ασκησε πολιτική ύφεσης σε σχέση με τη Γαλλία, εξαιτίας του ζητήματος του Ρουρ, η οποία κατέληξε το 1925 στη Συνθήκη του Λοκάρνο. Ο Στρέζεμαν εργάστηκε κυρίως για την ομαλή επανένταξη της Γερμανίας στη διεθνή κοινότητα, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Συνάπτει σχέσεις με τη Σοβιετική Ενωση και συμμετέχει το 1928 στο σύμφωνο του «Μπριάν-Κέλογκ» για την άρνηση του πολέμου ως μέσου πολιτικής πίεσης. Το 1926 του απονεμήθηκε το Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης. Ο Στρέζεμαν, ένθερμος εθνικιστής και τυπικός συντηρητικός, ήταν ωστόσο ο ικανότερος ίσως πολιτικός της περιόδου της Βαϊμάρης και ο θάνατός του, το 1929, ήταν σίγουρα πλήγμα για τη Δημοκατία, μπροστά στον επερχόμενο ναζισμό.



Αντολφ Χίτλερ
(1889-1945)

Γιος Αυστριακού τελωνειακού υπαλλήλου, ορφανός από την εφηβεία, γνώρισε στη Βιέννη την αθλιότητα της ανεργίας και της μιζέριας και τη διάψευση των καλλιτεχνικών του ονείρων. Εθελοντής (1914), τραυματίστηκε στη μάχη του Σομ, έφυγε από τον πόλεμο με το σιδερένιο σταυρό και μια αρρώστια στα μάτια, που οφειλόταν σε ασφυξιογόνο αέριο (μάχη του Ιπρες). Το 1919 εισήλθε στο γερμανικό Εργατικό κόμμα, που την επόμενη χρονιά πήρε το όνομα Γερμανικό Εθνικοσοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα, (National-sozialistische Deutsche Arbeiterpartei), του οποίου έγινε αρχηγός το 1921. Συμμαχώντας με τον Ε. Λούντεντορφ, οργάνωσε το αποτυχημένο πραξικόπημα του Μονάχου για να ανατρέψει τη Δημοκρατία τη Βαϊμάρης (1923). Καταδικασμένος σε 5 χρόνια φυλάκιση, αποφυλακίστηκε με αμνηστία τον επόμενο χρόνο από την φυλακή του Λάντσμπεργκ, όπου είχε δουλέψει για τη σύνταξη του ιδεολογικού του μανιφέστου, «Ο Αγώνας μου». Αφού ονομάστηκε καγκελάριος από τον Χίντεμπουργκ (1933) και είχε μια συντριπτική εκλογική επιτυχία το Μάρτιο του ίδιου χρόνου, μετά το θάνατο του πρώτου ανακηρύχθηκε αρχηγός (Führer) του γερμανικού Ράιχ, εγκαθιστώντας δικτατορία (1934). Αυτοκτόνησε στα υπόγεια του κτιρίου της Καγκελαρίας στις 30 Απριλίου 1945.

Από τις μπιραρίες στην πρωθυπουργία: η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία



Του KLAUS SHÖNHOVEN
καθηγητή στην έδρα Νεότερης
Ιστορίας του Πανεπιστημίου Μανχάιμ

Το μεσημέρι της 9ης Νοεμβρίου 1923 μια περίεργη διαδήλωση περνούσε αργά μέσα από το κέντρο του Μονάχου. Επικεφαλής της διαδήλωσης βρίσκονταν ένστολοι σημαιοφόροι και μια φάλαγγα ένοπλων στρατιωτών σε σειρές των δώδεκα, την οποία ακολουθούσαν ο γνωστός σε όλη τη Γερμανία στρατάρχης **Λούντεντορφ** (Ludendorf), ανώτατος διοικητής του στρατεύματος της γερμανικής αυτοκρατορίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως επίσης και ο γνωστός μόνο στο Μόναχο **Αδόλφος Χίτλερ**, ένας πρώην δεκανέας, 34 ετών. Στη βαυαρική πρωτεύουσα είχε αποκτήσει μια αμφίβολη φήμη ως ταραχοποιός, φανατικός ρήτορας και πρωτοστάτης σε βιαιότητες. Μαzί με τον επιφανή στρατάρχη, ο Χίτλερ είχε την πρόθεση να ξεκινήσει εκείνη την ημέρα από το Μόναχο μια «εθνική επανάσταση», μια εκστρατεία κατά της πρωτεύουσας του Ράιχ, το Βερολίνο, για να εκβιάσει με ένοπλη βία την πτώση της ανοχύρωτης Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Το πρότυπο αυτών των ετερόκλιτων Γερμανών κινηματιών ήταν ο αρχηγός των Ιταλών φασιστών, **Μουσολίνι**, ο οποίος ένα χρόνο πρωτύτερα είχε αρπάξει την εξουσία στην Ιταλία με την «πορεία προς τη Ρώμη».

Η απόπειρα όμως της επανάληψης της κατάληψης της εξουσίας με τον τρόπο του Μουσολίνι, το Νοέμβριο του 1923, τελείωσε σε οικτρή αποτυχία: στο Μνημείο των Στρατηλατών, λίγα μέτρα πιο μακριά από το παλάτι της δυναστείας των Βιτελσμπάχ κατεστάλη το πραξικόπημα των Χίτλερ - Λούντεντορφ, που είχε ξεκινήσει από μια μπιραρία του Μονάχου, κάτω από τον καταιγισμό των σφαιρών της βαυαρικής χωροφυλακής. Ο Λούντεντορφ συνελήφθη επί τόπου. Ο Χίτλερ κατάφερε να ξεφύγει, φυλακίστηκε όμως δύο μέρες αργότερα. Μισό χρόνο αργότερα οδηγήθηκαν σε δίκη με την κατηγορία της «εσχάτης προδοσίας».

Η δίκη έλαβε μεγάλη δημοσιότητα και έδωσε την ευκαιρία στον Χίτλερ ενός forum, όπου μετέτρεψε το φιάσκο (του πραξικοπήματος) σε διαπρύσιο κατηγορητήριο κατά της Δημοκρατίας. Η απολογία του χειροκροτήθηκε με ενθουσιασμό από τους αστούς του ακροατηρίου (το οποίο κατά τη διάρκεια της δίκης ζητωκραύγαζε συνεχώς), αλλά είχε απήχηση και στους αντιδραστικούς δικαστές, οι οποίοι αθώωσαν τον Λούντεντορφ και καταδίκασαν τον Χίτλερ σε πενταετή ειρκτή, παρ' όλο ότι για την εσχάτη προδοσία προβλέπεται ισόβια κάθειρξη. Υστερα από 6μηνη φυλάκιση ο άπολις προδότης Χίτλερ αμνηστεύτηκε, και έτσι είχε την ευκαιρία να ξεκινήσει μια δεύτερη διαδικασία κατάληψης της εξουσίας στη Γερμανία.

Αυτή τη δεύτερη «εκστρατεία» του ο Χίτλερ, που εν τω μεταξύ ανέβηκε στο ύπατο αξίωμα ως φίρερ



Ο Αδόλφος Χίτλερ θριαμβευτής, το 1933

του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος (NSDAP), την προετοίμασε συστηματικά και σε κάθε λεπτομέρεια.

Η συνέπεια της αποτυχίας του πραξικοπήματος του Μονάχου ήταν να αναπτύξει μια στρατηγική παραμερισμού της Δημοκρατίας στη Γερμανία, όχι με ένοπλη βία αλλά εκμεταλλευόμενος όλες τις δυνατότητες που του προσέφερε το κοινοβουλευτικό σύστημα για να αρπάξει την εξουσία. Αυτό όμως προϋπέθετε ότι το δημοκρατικό σύστημα θα είχε υποστεί πολιτική, οικονομική και κοινωνική διάβρωση, δίνοντας έτσι τροφή στους ακροδεξιούς ριζοσπάστες. Οι συνθήκες, όμως, αυτές δεν υφίσταντο στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1920, όταν η Δημοκρατία της Βαϊμάρης είχε αρχίσει να συνέρχεται από την αναρχία των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων και το σοκ του πληθωρισμού, διανύοντας μια εποχή σχετικής σταθεροποίησης· μόνον δε ύστερα από την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 1929 και τη μαζική ανεργία της δεκαετίας του 1930, καθώς και την ταυτόχρονη αποσύνθεση του δημοκρατικού συστήματος, δόθηκε στον Χίτλερ και τον εθνικοσοσιαλισμό μια δεύτερη ευκαιρία κατάκτησης της εξουσίας.

Τα πρώτα χρόνια μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 1923 υπήρξαν για το NSDAP και γενικά για το στρατόπεδο των ακροδεξιών μια εποχή εσωτερικών συγκρούσεων και κρίσεων, όπου η παράταξη αυτή εκινείτο στα όρια της πολιτικής ασημαντότητας, κρατώντας οργανωτικά μετά βίας «το κεφάλι

Η οικονομική κρίση και η αποσύνθεση του δημοκρατικού συστήματος άνοιξαν στον Χίτλερ το δρόμο προς την εξουσία

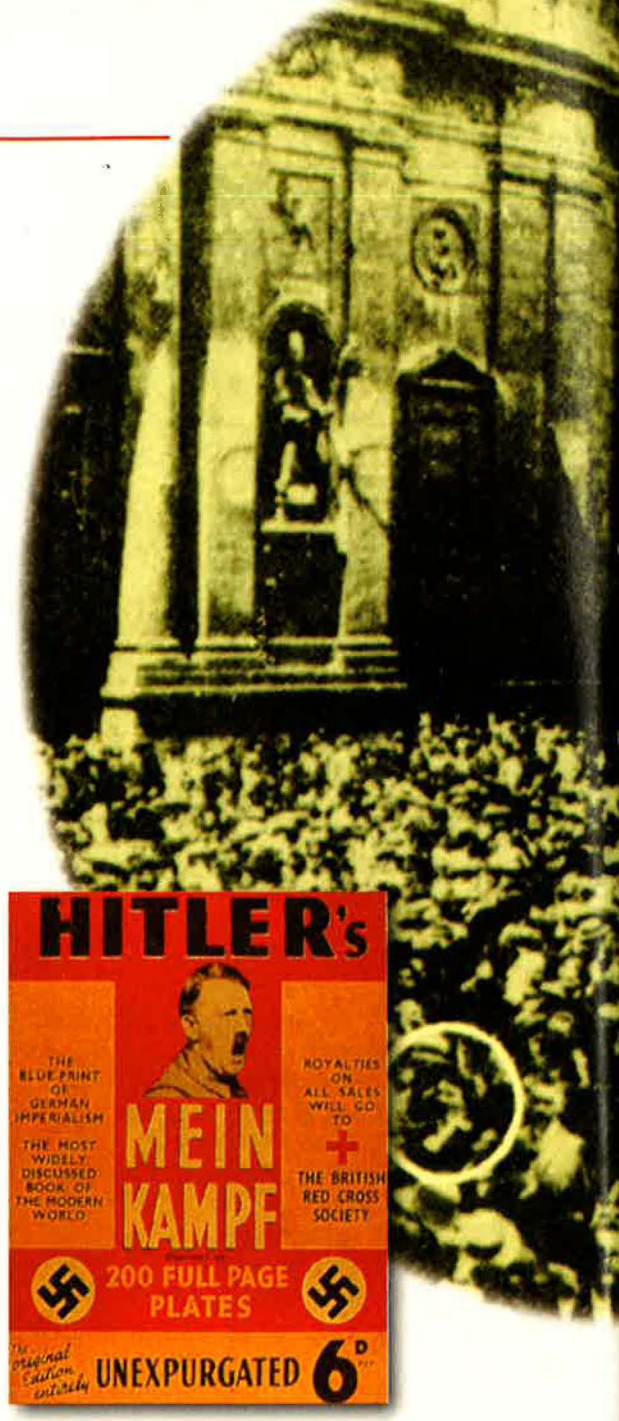
έξω από το νερό». Ηταν όμως τα χρόνια αυτά η εποχή όπου ο Χίτλερ ξεκαθάρισε οριστικά τις πολιτικές βασικές αρχές του. Ηδη κατά τη διάρκεια της εξάμηνης φυλάκισής του έγραψε το βιβλίο του «Ο Αγών μου» (Mein Kampf), που επρόκειτο να γίνει η Βίβλος του εθνικοσοσιαλισμού και το κυβερνητικό του πρόγραμμα. Στη συγγραφή αυτή βρίσκονται όλες οι «συνταγές» της ρατσιστικής, ιμπεριαλιστικής και αντιδημοκρατικής σκέψης του Χίτλερ, οι οποίες χαρακτηρίζουν τα κυριαρχικά σχέδιά του: αντισημιτισμός και αντιμπολσεβικισμός που συνδυάζονταν με ένα εξίσου απειλητικό, ριζοσπαστικό λαϊκιστικό δόγμα, όπου η αδυσώπητη εξόντωση των Εβραίων και ο ανελέητος αγώνας για νέο «ζωτικό χώρο» στην Ανατολή αποτελούσαν τους κύριους σκοπούς (στόχους) του εθνικοσοσιαλισμού. Ο προσεκτικός αναγνώστης του βιβλίου του Χίτλερ θα μπορούσε να αναγνωρίσει ήδη από τη δεκαετία του 1920 ότι η πολιτική του ήταν ο πόλεμος και η δολοφονική εξόντωση ολόκληρων λαών.

Στο ευρύτερο φάσμα των αντιδημοκρατικών δυνάμεων το NSDAP δεν ήταν παρά μια παραφυάδα

από τις πολλές, αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το πρόγραμμά του δεν ήταν παρά ένα συνονθύλευμα από συνθήματα και αιτήματα κοινά με πολλές άλλες ριζοσπαστικές αιρέσεις της Δεξιάς. Το κόμμα όμως του οποίου ηγείτο ο Χίτλερ, που στις αρχές της δεκαετίας του 1920 είχε φτάσει τα 50.000 μέλη και κινδύνευσε μετά το αποτυχημένο νοεμβριανό πραξικόπημα του 1923 να διαλυθεί, οφείλει την αύξηση της δύναμής του μετά το 1925 και την άνοδό του στην πολυπληθέστερη δύναμη στο χώρο της ακροδεξιάς στο γεγονός ότι τα μέλη και τα στελέχη είχαν υποταγεί εντελώς στην πολιτική βούληση του Χίτλερ.

Η απαίτηση στην υποταγή της απολυταρχικής ηγεσίας του, η αποδεδειγμένη ρητορική ικανότητά του, η πολιτική ασυδοσία του, ο φανατισμός του ως ιδεολογικού προμάχου των οπαδών του λαϊκισμού δημιούργησε φανατικούς οπαδούς έτοιμους να τον ακολουθήσουν παντού. Ήδη στις αρχές της δεκαετίας του 1920 καλλιεργήθηκε στο NSDAP ο «μύθος του Χίτλερ», δηλαδή η απόφαση υποταγής άνευ όρων των μελών του κόμματος «ψυχή τε και σώματι» στη δυναμική της χιτλερικής καθοδήγησης. Σ' αυτό πρέπει να προστεθεί η απεριόριστη εμπιστοσύνη στο πρόγραμμά του σαν να επρόκειτο για καμιά θρησκευτική αποκάλυψη. Ο ίδιος μετέδιδε σαν χαρισματικός ηγέτης στα μέλη του κόμματος τη βεβαιότητα ότι ανήκουν σε μια συνωμοτική κοινότητα, η οποία θα οδηγήσει από την γκρίζα πραγματικότητα προς ένα φωτεινό μέλλον, αν ακολουθήσουν πιστά τις εντολές του.

Το 1932, 13,7 εκατομμύρια Γερμανοί ψηφίζουν τον Χίτλερ, ενώ το 1929 οι ψήφοι δεν ξεπερνούσαν τις 800.000



«Ο Αγών μου», του Χίτλερ. Αγγλική έκδοση του 1930, τα έσοδα της οποίας διατέθηκαν στο βρετανικό Ερυθρό Σταυρό

Ακόμη και πριν από την παγκόσμια οικονομική κρίση το ναζιστικό κόμμα (NSDAP) είχε απλώσει ένα δίκτυο από κομματικές οργανώσεις νομαρχιακού και τοπικού επιπέδου σε όλη την επικράτεια του γερμανικού Ράιχ. Επικεφαλής των οργανώσεων αυτών βρίσκονταν έμπιστα στιον Χίτλερ στελέχη, τα οποία δεν ορρωδούσαν προ ουδενός: ούτε μπροστά σε χρονοβόρες προπαγανδιστικές εκστρατείες ούτε σε αιματηρές συγκρούσεις με πολιτικούς αντιπάλους ούτε και σε κομματικές εξόδους διαφώτισης προς τις επαρχίες που δεν είχαν ακόμη κατακτηθεί. Από τις λίγες χιλιάδες μέλη του NSDAP όταν επανιδρύθηκε το 1925, ο αριθμός τους αυξήθηκε στις 70.000 το 1928 και έφτασε τις 120.000 το 1929. Στις κοινοβουλευτικές εκλογές για το Ράιχσταγκ το 1928 το κόμμα περιορίστηκε σε ποσοστό 2,6% και 12 βουλευτές. Ομως ένα χρόνο αργότερα στις εκλογές για τα τοπικά Κοινοβούλια (Landtag) και τις δημοτικές - κοινοτικές εκλογές, άρχισε η θριαμβευτική άνοδος, ενώ η Σπουδαστική Εθνικοσοσιαλιστική Ενωση έγινε η ισχυρότερη δύναμη σε όλα τα γερμανικά πανεπιστήμια κατά το πανεπιστημιακό έτος 1929-30.

Η απότομη αυτή άνοδος του NSDAP από το τίποτα είχε προσελκύσει όχι μόνο τους ακτιβιστές των παραστρατιωτικών ενώσεων και τα κατάλοιπα των άλλων ακροδεξιών ομάδων, αλλά και το ενδιαφέρον των συντηρητικών αντιπάλων της Δημο-



Ο Χίτλερ ανάμεσα στα πλήθη της Οντεον Πλατς του Μονάχου, την ημέρα της έκρηξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Αμφισβητείται, πάντως, η ταυτοπροσωπία

κρατίας, που έβλεπαν το συνεχώς αυξανόμενο ρεύμα αυτής της αντιδημοκρατικής κίνησης. Στο στρατόπεδο αυτό των Γερμανών εθνικιστών είχαν ενταχθεί υψηλόβαθμοι στρατιωτικοί, ιθύνοντες οικονομικοί παράγοντες, ανώτατοι δημόσιοι υπάλληλοι και δικαστές, οι οποίοι περιφρονούσαν εξίσου τους ειρηνιστές και το Σοσιαλισμό και απέρριπταν το κομματικό σύστημα ως «μη γερμανικό», καθώς και το κράτος δικαίου για τους αντιπάλους τους.

Επίσης τους ακολουθούσε η φεουδαρχική αριστοκρατία που ονειρευόταν την επιστροφή στο προστατευτικό περίβλημα του καϊζερικού Ράιχ, μια ελίτ συγγραφέων και καθηγητών, οι οποίοι εβλεπαν στη Δημοκρατία την επικράτηση των «υποδεέστερων», επίσης εφημέριοι και αξιωματούχοι της Εκκλησίας, οι οποίοι παραπονούνταν για την κατάπτωση των ηθών και αποζητούσαν μια ισχυρή προσωπικότητα στην ηγεσία του κράτους. Ολοι αυτοί είχαν συσπειρωθεί στο στρατόπεδο των συντηρητικών εχθρών της Δημοκρατίας, αμέσως μετά την ίδρυσή της, αναζητώντας μετά το 1929 την ένταξή τους στον εθνικοσοσιαλισμό.

Η συμμαχία αυτή του λαϊκιστικού NSDAP και της «υψηλής» κοινωνίας των γαιοκτημόνων και των μεγαλοβιομηχάνων, καθώς και των καταιρυχόμενων από ανασφάλεια και κομμουνισιοφοβία πολιτών μέσης ιδιοκτησίας και μόρφωσης δημιούργησε μια ισχυρή βάση κατά του πολυκομματικού κράτους. Την αντιδημοκρατική τους δύναμη κρούσης επέδειξαν ο εθνικοσοσιαλισμός και ο συντηρητισμός για πρώτη φορά σε μια λαϊκή πολιτική εκδήλωση το φθινόπωρο του 1929, δύο χρόνια πριν από τις συμφωνημένες στρατηγικές για την από κοινού αναιρεση της Δημοκρατίας.

Κατά τη χρονική εκείνη στιγμή η Δημοκρατία της Βαϊμάρης βρισκόταν ήδη στην επιθανάτια αγωνία που είχε αρχίσει με την πτώση της τελευταίας κοινοβουλευτικής κυβέρνησης το Μάρτιο του 1930. Το φθινόπωρο του 1930 η πολιτειακή κρίση εκδηλωνόταν με τη δραματική άνοδο του NSDAP στις κοινοβουλευτικές εκλογές, όταν το ποσοστό των ψήφων του έφτασε το 18,6%, ανεβάζοντάς το στη δεύτερη θέση μετά το Σοσιαλιστικό Κόμμα (SPD). Δύο χρόνια αργότερα, το καλοκαίρι του 1932, το ποσοστό των Εθνικοσοσιαλιστών ανήλθε σε 37,3% και ο αριθμός των ψήφων από 800.000 το 1929 σε

Τα προπύργια του εθνικοσοσιαλισμού, στις αρχές του 1930, βρίσκονται στις αγροτικές περιοχές και στις αστικές συνοικίες

13,7 εκατομμ. το 1932. Τα αίτια γι' αυτήν την άνευ προηγουμένου άνοδο πρέπει να αναζητηθούν στις επιπτώσεις από την παγκόσμια οικονομική κρίση και τη δραματική αύξηση του αριθμού των ανέργων στη Γερμανία το 1932, σε 6 εκατομμύρια. Πρέπει όμως να ληφθεί υπ' όψιν και ότι η Δημοκρατία της Βαϊμάρης ήταν εξ αρχής ένα άφιλο πολίτευμα, γιατί η γέννησή της συνέπεσε με την ήττα της Γερμανίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και γιατί οι πολιτικοί εκπρόσωποί της δεν θέλησαν ή δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στο λαϊκό αίσθημα εθνικής ανασυγκρότησης και αυτοκρατορικού μεγαλείου.

Ο πολιτικός ρεαλισμός της εξωτερικής πολιτικής της βρισκόταν σε έντονη αντίθεση με τις πολιτικές δυνάμεις του συντηρητισμού και της ακροδεξιάς

Πληθωριστικό χαρτονόμισμα της περιόδου 1922-23







Ο Χίτλερ δεκανέας στον πόλεμο (πάνω), και στις βαυαρικές Αλπεις(δεξιά), μετά την αποφυλάκισή του

που οραματίζονταν την αντεκδίκηση. Η πολιτική του συμβιβασμού και της εξισορρόπησης των πολιτικών της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης δεν είχε απήχηση στους κατέχοντες.

Κατά τη διάρκεια της πολιτειακής και οικονομικής κρίσης το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα ήξερε

Γκέμπελς: «Έτσι και καταλάβουμε την εξουσία, ποτέ δεν θα την εγκαταλείψουμε, εκτός αν μας απομακρύνουν ως πτώματα»

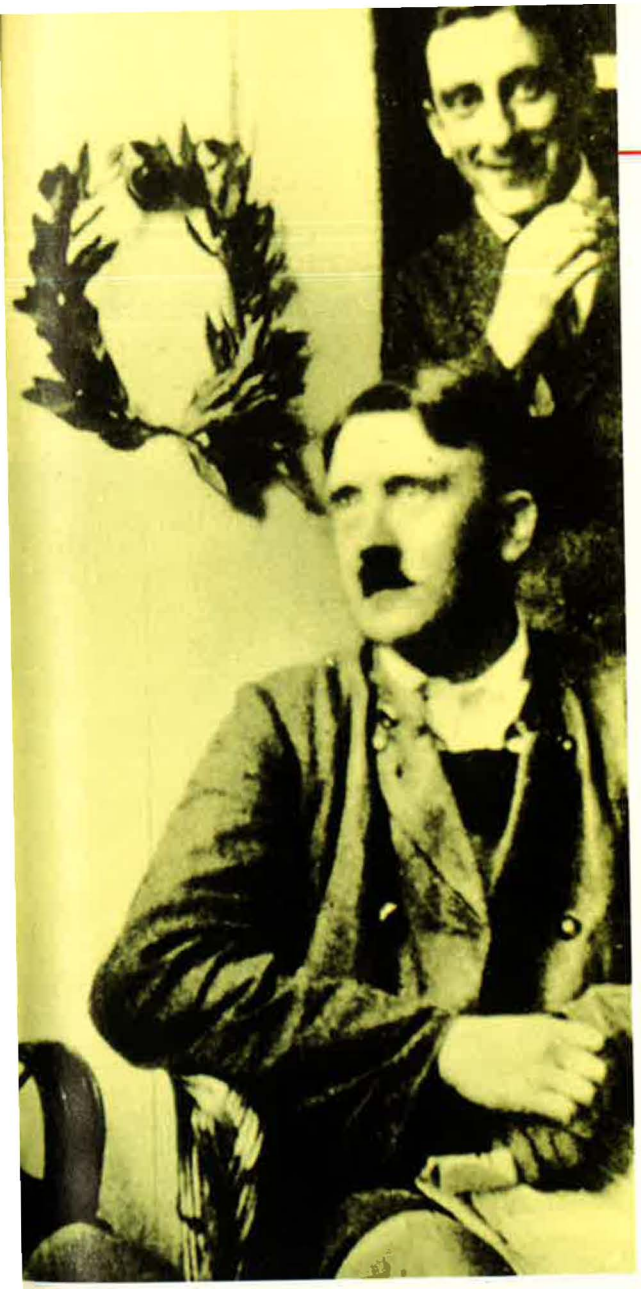
καλύτερα απ' όλα τα κόμματα να κινητοποιεί τους φόβους, τις ελπίδες και την ανασφάλεια των απλών ανθρώπων. Έτσι μεταβλήθηκε σε ένα μαζικό κόμμα διαμαρτυρίας, όπου συνωστίζονταν ετερογενή κοινωνικά στρώματα. Τα προπύργια του εθνικοσοσιαλισμού βρίσκονται κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας του '30 στις προτεσταντικές αγροτικές περιοχές του Ράιχ και στις αστικές συνοικίες των πόλεων, η αχαλίνωτη όμως προπαγάνδα τους ασκούσε μεγάλη επιρροή σε όλα τα κοινωνικά στρώματα.

Η οικονομική δυσπραγία, ο φόβος της πτώχευσης, μια πλατιά κοινωνική δυσαρέσκεια και μια ογκούμενη απογοήτευση από τις χωρίς πνοή πράξεις των δημοκρατικών πολιτικών, η νοσταλγία μιας εθνικής ενότητας και η ελπίδα στην επανασύσταση της «Εθνικής Κοινότητος», η αναζήτηση καινούργιων δρόμων έξω από τη μίζερη πραγματικότητα και η πίστη στις υποσχέσεις του Χίτλερ οδήγησαν τους ψηφοφόρους στην αγκαλιά του NSDAP.

Οι προειδοποιήσεις για την απάνθρωπη ιδεολογία του εθνικοσοσιαλισμού έμειναν χωρίς ανταπόκριση, παρ' όλο που στις τάξεις του εργατικού κινήματος και του πολιτικοποιημένου καθολικισμού είχαν αναπτυχθεί ισχυρές δυνάμεις αντίστασης.

Το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα ήταν ένα ετερογενές κόμμα διαμαρτυρίας με χαλαρή δομή. Οι οπαδοί και ψηφοφόροι αδημονούσαν για μια γρήγορη άνοδο, την οποία το κόμμα, παρ' όλες τις εκλογικές του επιτυχίες, δεν μπορούσε να πετύχει, διότι οι μέθοδοί του, όσο βρισκόταν μπροστά στις πύλες της εξουσίας, ήταν ανεπαρκείς και περιορίζονταν σε μαζικές λαϊκές συγκεντρώσεις, πορείες διαμαρτυρίας και οδομαχίες, όπου κατανάλωνε την αντιδημοκρατική του ενεργητικότητα χωρίς να πλησιάζει το στόχο: την κατάληψη της εξουσίας.

Στις κοινοβουλευτικές εκλογές για το Ράιχσταγκ (Reichstag) του Νοεμβρίου του 1932 το NSDAP είχε ήδη χάσει με τις μαζικές διαμαρτυρίες την αρχική δυναμική του. Το κόμμα αποστερήθηκε πάνω από δύο εκατομμύρια ψήφους και ήταν υπερχρεω-



Ο Χίτλερ τους μήνες της φυλακής, όταν και έγραψε το βιβλίο «Ο Αγών μου»

μένο. Πολιτικοί παρατηρητές προφήτευαν την ήττα του, διότι η παγκόσμια οικονομική κρίση βρισκόταν σε φάση ομαλοποίησης, ενώ ο «εκνευρισμός» εντός του NSDAP αύξανε. Η πολιτική φαίνεται πως έμπαινε σε ήρεμα νερά, ενώ ο εθνικοσοσιαλισμός είχε εμφανώς εξαντλήσει το εκλογικό του δυναμικό, αφού μειοψηφούσε στο Κοινοβούλιο.

Παρ' όλα αυτά όμως ο Χίτλερ σχημάτισε ως καγκελάριος κυβέρνηση στις 30 Ιανουαρίου 1933. Το γεγονός αυτό οφείλεται στις συντηρητικές δυνάμεις της πολιτικής ελίτ, η οποία σκόπευε να τον χρησιμοποιήσει για τους σκοπούς της.

Στο πρόσωπο του ηγέτη του NSDAP, τον φίρερ, έβλεπαν έναν περιστασιακό σύμμαχο που θα οδηγούσε στην καταλύση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και ακολούθως στην επιδιωκόμενη στους συντηρητικούς κύκλους εγκαθίδρυση ενός απολυταρχικού καθεστώτος. Αποτέλεσμα των παρασκηνιακών μηχανορραφιών μεταξύ των αντιδραστικών κύκλων και της ηγεσίας του NSDAP ήταν ο εξοβελισμός της προεδρικής κυβέρνησης τον Ιανουάριο του 1933 και σχηματισμός κυβέρνησης «Εθνικής Συγκέντρωσης»*, όπου οι Εθνικοσοσιαλιστές ανέλαβαν την Καγκελαρία και τρία υπουργεία και οι συντηρητικοί συνεταίροι τους οκτώ υπουργεία.

Οι μηχανορράφοι, που βρίσκονταν πίσω από αυτή την κυβέρνηση, βάσιζαν τους χειρισμούς τους στην τυφλή εμπιστοσύνη του προέδρου του Ράιχ, **Χίντεμπουργκ**, υποτιμώντας τη βουλιμία του Χίτλερ και των ακολούθων του για την εξουσία, υπερεκτιμούσαν τις δικές τους δυνατότητες, και ενώ αρχικά ήταν εκούσια όργανα στην εγκαθίδρυση του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος, λίγο αργότερα συνθηκολόγησαν και αυτοί (οι μηχανορράφοι) μπροστά στη χωρίς φραγμούς δυναμική και την απεριόριστη τρομοκρατία του δικτατορικού συστήματος.

Στις 30 Ιανουαρίου 1933, ο ένας από τους δύο καταδικασθέντες για εσχάτη προδοσία, το Νοέμβριο του 1923, ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Γερμανίας· ήταν εκείνος ο οποίος ουδέποτε άφησε καμία αμφιβολία για τους πολιτικούς στόχους του. Η αναρρίχησή του στην εξουσία, που άρχισε σε μία μπιραρία του Μονάχου, έκλεισε ύστερα από εννέα χρόνια στην Καγκελαρία στο Βερολίνο. Μερικούς μήνες πριν, ο πιστός του ακόλουθος **Γκέμπελς** είχε σημειώσει στο ημερολόγιό του: «Έτσι και καταλάβουμε την εξουσία ποτέ δεν θα την εγκαταλείψουμε, εκτός αν μας απομακρύνουν ως πτώματα από τα αξιώματά μας». Αυτή η προφητεία έμελλε να επαληθευτεί δώδεκα χρόνια αργότερα, αφού βέβαια η απεριόριστη καταστροφική μανία του εθνικοσοσιαλισμού είχε ωθήσει τη Γερμανία και τον κόσμο σε μία άνευ προηγουμένου καταστροφή. Οι συνέπειες εκείνης της εγκληματικής κυριαρχίας βαρύνουν ακόμη τη Γερμανία και ζουν στην ιστορική ανάμνηση των εθνών που υπέστησαν τις θηριωδίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Broszat Martin, *Die Machtergreifung. Der Aufstieg der NSDAP und die Zerstörung der Weimarer Republik*. 3. Aufl. München 1990

Carsten Francis L., *The Rice of Facism*, 2. Aulf. Berkeley 1980

Mitchell Otis C., *Hitler over Germany. The Establishment of the Nazi-Dictatorship 1918-1934*, Philadelphia 1983

Nicholls Antony J., *Weimar and the Rise of Hitler*. 2. Aufl. London 1979

Orlow Dietrich, *The History of the Nazi Party 1919-1933*, Pittsburgh 1969

*Στο γερμανικό κείμενο: «Nationale Konzetration». Ειρωνεία της Ιστορίας: «Konzetrations lager», Στρατόπεδο Συγκέντρωσης! (σχόλιο μεταφράστή, Κ.Σ.).

Μετάφραση: Κ. Σαρρόπουλος ■

1928-1933

Η ΕΠΙΘΑΝΑΤΙΑ ΑΓΩΝΙΑ ΜΙΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Του Heinz Richter
καθηγητή στην έδρα Νεότερης Ελληνικής και Κυπριακής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Μανχάιμ

Η χρονική περίοδος 1924-1928 έγινε γνωστή ως η «χρυσή εικοσαετία». Τα αμερικανικά δάνεια του Προγράμματος Ντόους (1924) είχαν αρχίσει να αναζωογονούν τη γερμανική οικονομία και οι επιπτώσεις από τον υπερπληθωρισμό του 1923 είχαν αρχίσει να υποχωρούν, ενώ στα αποτελέσματα των κοινοβουλευτικών εκλογών για το Ράιχσταγκ του 1923 γινόταν εμφανής η εξημέρωση των πολιτικών ηθών: η Δεξιά είχε χάσει ένα μέρος της επιρροής της, παίρνοντας ακραίες θέσεις, το φιλελεύθερο Κέντρο και το καθολικό Κεντρώο κόμμα είχαν ελαφρές απώλειες, ενώ η σοσιαλδημοκρατία (SPD) κέρδισε 20 πρόσθετες έδρες και είχε την ισχυρότερη εκπροσώπηση στη Βουλή με 153 έδρες επί συνόλου 491. Οι κομμουνιστές σημείωσαν επίσης ελαφρά άνοδο με 54 έδρες.

Κατά την αμέσως προηγούμενη κοινοβουλευτική περίοδο, καίρια νομοσχέδια δεν είχαν ψηφιστεί ένεκα της κυβερνητικής αστάθειας. Για το λόγο αυτό, το σοσιαλιστικό κόμμα SPD και τα αστικά κόμ-

Ηλικιωμένη ζητιανεύει στο Βερολίνο του Μεσοπολέμου



ματα του Κέντρου σχημάτισαν κυβέρνηση συνασπισμού «Μεγάλης Συνεργασίας», υπό τον πρωθυπουργό-αρχικαγκελάριο Μίλερ. Ολοι περίμεναν ότι μια κυβέρνηση με τόσο ευρεία κοινοβουλευτική βάση (301 έδρες) θα έλυνε τα προβλήματα. Ομως η εξέλιξη ήταν διαφορετική.

Στα 1928 είχε αρχίσει η κυκλικώς επαναλαμβανόμενη πτώση της οικονομικής συγκυρίας στη Γερμανία, όμως η συρρίκνωση αυτή έγινε ιδιαίτερα αισθητή διότι η προηγηθείσα άνοδος οφειλόταν κυρίως στη χρηματοδότηση από πηγές του εξωτερικού και κυρίως από τα δάνεια των ΗΠΑ.

Το συνολικό εξωτερικό χρέος της Γερμανίας ανερχόταν τότε σε 25 δισεκατομμύρια μάρκα (RM, Reichsmark), εκ των οποίων τα 12 δισ. ήσαν άμεσες υποχρεώσεις, έναντι 10 δισ. πιστωτικών υποχρεώσεων εκ του εξωτερικού. Αν τα 12 δισ. γίνονταν άμεσα απαιτητά, το γεγονός αυτό θα είχε καταστροφικές συνέπειες.

Με το τέλος του πληθωρισμού, η Γερμανία ακολούθησε αντιπληθωριστική πολιτική περιορισμού της χρηματορροής, με συνέπεια την τιμαριθμική σταθερότητα με ταυτόχρονη αύξηση της ανεργίας, η οποία έφτασε τα 2 εκατομμύρια κατά τα έτη 1925/26. Το 1927 εισήχθη ο νόμος περί ασφαλίσεως της ανεργίας, ο μεγάλος αριθμός των ανέργων όμως ανάγκαζε την «Ειδική Υπηρεσία Ασφαλίσεως Ανεργίας», η οποία ήταν υπεύθυνη για την οικονομική κάλυψη της ανεργίας, να απαιτεί συνεχώς και από την ίδρυσή της επιχορηγήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Το 1929 η κατάσταση χειροτέρεψε. Η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας είχε συνέπεια την αύξηση της ανεργίας πέραν του αριθμού των δύο εκατομμυρίων, καθώς και τη μείωση των εισπράξεων από τη φορολογία.

Το έλλειμμα από την ασφάλιση της ανεργίας το 1928, η εξόφληση της δόσης των επανορθώσεων ύστερα από το Πρόγραμμα Ντόους και η συνεχώς αυξανόμενη δόση για την κάλυψη του ελλείμματος της «Ειδικής Υπηρεσίας Ασφαλίσεως Εργασίας» είχαν αποτέλεσμα όλο και μεγαλύτερα ανοίγματα στον κρατικό προϋπολογισμό.



Προεκλογική αφίσα των ναζί, το 1932



Ο Αμερικανός οικονομολόγος Τσαρλς Ντόους. Στο κέντρο, ο ηγέτης του Γερμανικού Κομμουνιστικού κόμματος Ερνστ Τέλμαν οδηγεί μια πρωτομαγιάτικη διαδήλωση στο Βερολίνο

Η απόπειρα κάλυψης του ελλείμματος αυτού με πρόσθετη φορολογία εκ των εμμέσων φόρων (μπίρας, κονιάκ, κληρονομιάς, ακινήτων) οδήγησε σε μαζικές διαμαρτυρίες και σε φυγή κεφαλαίων, όπως επίσης απέτυχε και η έκδοση κρατικού ομολογιακού δανείου ύψους 500 εκατ. RM, διότι μόνο 178 εκατ. εισέρρευσαν στις κρατικές τράπεζες οι οποίες υπέφεραν από έλλειψη ρευστότητας. Εξωτερικός δανεισμός ήταν επίσης ανέφικτος, δεδομένης της αρχομένης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και, όταν επιπλέον οι τράπεζες των ΗΠΑ ανακάλεσαν τα μικροπρόθεσμα δάνειά τους, μετά την κατάρρευση του Χρηματιστηρίου της Ν. Υόρκης τον Οκτώβριο του 1929, τότε πλέον το έλλειμμα του προϋπολογισμού του γερμανικού κράτους ανήλθε σε 1,7 δισ. RM. Κατά το τέλος του 1929 το γερμανικό Ράιχ ουσιαστικά είχε χρεοκοπήσει.

Δεδομένου ότι δεν ήταν δυνατόν να αφεθούν στην τύχη τους οι συνεχώς αυξανόμενοι άνεργοι, το SPD πρότεινε την αύξηση του ποσοστού ασφαλίσεως της ανεργίας (που καταβάλλεται, ως γνωστόν, εξ ημισείας από την εργοδοσία και τον εργαζόμενο) κατά 1%, αυτό όμως δεν το αποδέχτηκε ο συνεταίρος στην κυβέρνηση. Το Γερμανικό Λαϊκό Κόμμα (DVP), το οποίο εκπροσωπούσε τα συμφέροντα της βιομηχανίας, και το οποίο συγκρατούνταν από τον αποθανόντα τον Οκτώβριο του 1929 υπουργό των Εξωτερικών του Ράιχ, Στρέζεμαν, σε τροχιά συνεργασίας, απέρριψε αυτή την πρόταση, διότι θα συνεπαγόταν την αύξηση του κόστους των εξαγωγών και αντ' αυτού πρότεινε τη μείωση των κοινωνικών παροχών στους ανέργους. Τελικά αποφασίστηκε η αύξηση του ποσοστού κατά 1%.

Το ποσοστό όμως αυτό δεν ήταν παρά η «παρηγοριά στον άρρωστο όσο να βγει η ψυχή του», δεδομένης της υφέρπουσας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης: ο συνολικός αριθμός των ανέργων συνεχώς μεγάλωνε και ξεπέρασε το Μάρτιο του 1930 τον αριθμό-ορόσημο των 3 εκατ., δηλαδή το 15% του εργατικού δυναμικού. Το θέμα της αύξησης των εισφορών της ασφάλισης ετίθετο εκ νέου, μόνο που αυτή τη φορά δεν βρέθηκε συμβιβαστική λύση. Η διάσταση υπήρξε καθολική. Προφανώς, οι κυβερνητικοί συνεταίροι είχαν κουραστεί από τη «συγκυβέρνηση». Στις 27 Μαρτίου 1930 έπεσε και η κυβέρνηση Μίλερ.

Στα τέλη του 1929 η Γερμανία είχε ουσιαστικά χρεοκοπήσει. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού ανερχόταν σε 1,7 δισ. μάρκα

Η πτώση της κυβέρνησης Μίλερ σηματοδότησε και το τέλος των κοινοβουλευτικών κυβερνήσεων στη Γερμανία. Αυτό που ακολούθησε και το οποίο η γερμανική ιστοριογραφία χαρακτηρίζει ως «προεδρικές κυβερνήσεις» δεν ήταν παρά το παραπέτασμα για τη συγκάλυψη του προγραμματισμένου εκμηδενισμού της Δημοκρατίας. Η αστική τάξη ήταν κουρασμένη από τα κόμματα και το Κοινοβούλιο και ονειρευόταν μια «αξιοπρεπή» αυταρχική διακυβέρνηση την οποία θα υποστήριζε και ο πρόεδρός της.

Ο πρόεδρος του Ράιχ, **Πάουλ φον Χίντεμπουργκ** (Paul von Hindenburg), είχε εκλεγεί το 1925, χάρις στην ιδεολογική στενοκεφαλιά των Γερμανών κομμουνιστών, οι οποίοι υπακούοντας στα κελεύσματα της Μόσχας κατήγγειλαν τους σοσιαλιστές ως σοσιαλφασίστες, αρνούμενοι κάθε (εκλογική) συνεργασία μαζί τους. Στον πρώτο (εκλογικό) γύρο, κάθε κόμμα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης είχε το δικό του υποψήφιο, παρ' όλο





Ο στρατηγός Σλάισερ, τελευταίος καγκελάριος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης

που ήταν ξεκάθαρο ότι δεν θα εξελέγετο κανένας, διότι για την εκλογή ήταν απαραίτητη η πλειοψηφία του 50% συν, ενώ στο δεύτερο γύρο αρκούσε η σχετική πλειοψηφία.

Η συντηρητική και η δεξιά παράταξη πρότειναν τον Χίντεμπουργκ, η δημοκρατική παράταξη τον **Βίλχελμ Μαρξ** (Wilhelm Marx), ενώ οι κομμουνιστές επέμεναν αμετακίνητοι στο δικό τους υποψήφιο, τον πρόεδρο του κόμματος, **Τέλμαν**, ο οποίος ήταν υποψήφιος και στον πρώτο γύρο. Ο Χίντεμπουργκ εξελέγη με 14,65 εκατ. ψήφους, ο Μαρξ έλαβε 13,75 εκατ. και ο Τέλμαν 1,93 εκατ.

Η εκλογή του Χίντεμπουργκ δεν φαινόταν να φέρνει την κατασιροφή. Ο γέρων στρατάρχης, ο οποίος ήδη ήταν 78 ετών, ήταν μεν μοναρχικός, όμως αρχικά περιοριζόταν στην εφαρμογή του Συντάγματος, ούτως ώστε να εμφανίζεται μια συμφιλίωση της Εθνικής Δεξιάς με τη Δημοκρατία ως δυνατή. Στην πραγματικότητα, ο Χίντεμπουργκ δεσμευόταν μόνο διά του όρκου στην τήρηση του Συντάγματος, οι συμπάθειές του όμως στρέφονταν προς την αριστοκρατία και τους στρατιωτικούς. Στην κρίση που ακολούθησε, ο Χίντεμπουργκ είχε δύο εναλλακτικές λύσεις: μπορούσε να αναθέσει στη συντηρητική παράταξη το σχηματισμό κυβέρνησης μειοψηφίας ή να σχηματίσει μια «προεδρική» κυβέρνηση η οποία θα ήταν υπόλογη σ' αυτόν (και όχι στο Κοινοβούλιο). Με πρόταση των στρατιωτικών, υπό τον στρατηγό **Φον Σλάιχερ** (Schleicher), (σ.τ.μ. μετέπειτα τελευταίο καγκελάριο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης) επέλεξε ως καγκελάριο του Ράιχ στις 30 Μαρτίου τον πρόεδρο της κοινοβουλευτικής ομάδας του Κέντρου και ειδικό οικονομολόγο **Χάινριχ Μπρίνινγκ** (Heinrich Bruening).

Ο Μπρίνινγκ όμως δεν ήθελε να κυβερνήσει αγνοώντας εντελώς το Κοινοβούλιο (Ράιχσταγκ) και επεδίωκε μεν την κοινοβουλευτική ανοχή του SPD,

Ο Μπρίνινγκ ήταν ειδικευμένος οικονομολόγος, αλλά η αντιπληθωριστική πολιτική του οδήγησε τη χώρα σε πιο βαθιά κρίση

ταυτοχρόνως όμως αξιοποιούσε πλήρως και τις έκτακτες εξουσίες του προέδρου.

Σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, ο πρόεδρος του Ράιχ μπορούσε, επί τη βάσει του άρθρου 48 του Συντάγματος, να εκδώσει προεδρικά διατάγματα με ισχύ νόμου. Τα προεδρικά αυτά διατάγματα μπορούσαν να αρθούν, αν καταψηφίζονταν στο Κοινοβούλιο, όμως μπορούσε και αυτό το εμπόδιο να παραμεριστεί, διότι ο πρόεδρος του Ράιχ είχε τη δυνατό-



Χίτλερ και Χίντεμπουργκ κατά την έναρξη των συνεδριάσεων του Ράιχσταγκ, στις 21 Μαρτίου 1933

τητα άμεσης διάλυσής του. Με άλλα λόγια, ο Μπρίνινγκ είχε τη δυνατότητα να κυβερνήσει σχεδόν δικτατορικά.

Το σκεπτικό του Μπρίνινγκ για την εκτόνωση της οικονομικής κρίσης ήταν αφ' ενός το συμμάζεμα του κρατικού προϋπολογισμού και αφ' ετέρου η αύξηση των φόρων. Με το πρώτο προεδρικό διάταγμα «περί σταθεροποίησης της Εθνικής Οικονομίας και των οικονομικών του κράτους», οι πεποιθήσεις του απέκτησαν ισχύ νόμου. Οταν το SPD αντελήφθη ότι η αντιπληθωριστική πολιτική ήταν εις βάρος των μικρομεσαίων, ζήτησε την άρση του προεδρικού διατάγματος. Κατά την αποφασιστική ψηφοφορία, την πρόταση του SPD υποστήριξαν οι συντηρητικοί του DNVP (Γερμανικό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα), οι Εθνικοσοσιαλιστές του NSDAP και οι κομμουνιστές.

Ο Μπρίνινγκ διέλυσε το Κοινοβούλιο, με σύμφωνη γνώμη του προέδρου του Ράιχ, στις 18 Ιουλίου 1930, και προκήρυξε εκλογές για τις 14 Σεπτεμβρίου.

Τα αποτελέσματα των εκλογών αυτών αποτέλεσαν μια μαζική πολιτική κατολίσθηση. Οι Εθνικοσοσιαλιστές, οι οποίοι περιορίζονταν στις 12 έδρες, ανέβηκαν στις 107, οι συντηρητικοί του DNVP έχασαν 32 έδρες και οι φιλελεύθεροι 15. Το Κέντρο και το SPD σημείωσαν ελαφρές απώλειες και το Κομμουνιστικό Κόμμα κέρδισε 23 έδρες.

Το πολιτικό συμπέρασμα από τις εκλογές αυτές ήταν ότι το Κοινοβούλιο δεν μπορούσε πλέον να στηριξει δημοκρατική κυβέρνηση ή, με άλλα λόγια, οι αντικοινοβουλευτικοί ριζοσπάστες, οι κομμουνιστές και οι ναζί δημιούργησαν μια μειοψηφία αποκλεισμού ομαλής λειτουργίας του πολιτεύματος. Τους νόμους, τούς ψηφισμένους από το Κοινοβούλιο, αντικατέστησαν τα προεδρικά διατάγματα. Το 1930 εξεδόθησαν 5, το 1931, 43, και το 1932, 57.

Η αυταρχική διακυβέρνηση είχε αρχίσει αμέσως.

Η κυβέρνηση που διόρισε ο Χίντεμπουργκ συνέχισε την αποπληθωριστική πολιτική. Ο Μπρίνινγκ έθεσε σε εφαρμογή τη μείωση των μισθών των δημοσίων και ιδιωτικών υπαλλήλων και των μισθών των εργατών των δημοσίων υπηρεσιών, αύξησε τις εισφορές της κοινωνικής ασφάλισης, περιέκοψε τα επιδόματα ανεργίας, περιόρισε δραστικά τις κρατικές δαπάνες, εκτός από τις στρατιωτικές, και αύξησε τη φορολογία. Εκτός όλων αυτών, συνέστησε μείωση των τιμών καταναλωτού. Παρ' όλα αυτά δεν κατάφερε να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό λόγω της αύξησης του αριθμού των ανέργων, οι οποίοι το 1930 είχαν υπερβεί τα 4,4 εκατομμύρια. Αν εξετάσουμε την οικονομική πολιτική του Μπρίνινγκ, θα δούμε πως τα μέτρα που είχε λάβει ήσαν τα καθιερωμένα από την οικονομολογία, τα οποία ενίσχυαν την καθοδική ιάση της γερμανικής οικονομίας, μειώνοντας την αγοραστική αξία των μαζών. Στη μεταπολεμική γερμανική ιστοριογραφία, επί σειρά ετών ερευνώνται τα αίτια εκείνης της –μάλλον ιδιάζουσας– οικονομικής λύσης. Μια ερμηνεία θα ήταν ότι ο Μπρίνινγκ δεν ήξερε τίποτα καλύτερο, διότι φοβόταν ένα νέο πληθωρισμό, και συμπεριφέρθηκε σαν τον καλό οικογενειάρχη, ο οποίος, όταν δεν υπάρχει αρκετό χρήμα στο σεντούκι, κάνει οικονομία. Εκτός αυτών, ο κύριος σκοπός του Μπρίνινγκ ήταν η κατάργηση των επανορθώσεων. Γενιές ολόκληρες ιστορικών επαναλαμβάνουν αυτές τις απόψεις, οι οποίες με τα χρόνια έλαβαν τη μορφή ιστορικής αλήθειας.

Μετά το 1930, δεξιοί, κομμουνιστές και ναζί δημιούργησαν μια μειοψηφία αποκλεισμού ομαλής λειτουργίας του πολιτεύματος

Ομως, παρ' όλες τις έρευνες, έμεινε μετέωρη η αμφιβολία: πώς ήταν δυνατόν ένας ειδικευμένος οικονομολόγος, όπως ο Μπρίνινγκ, ο οποίος μεταξύ άλλων είχε σπουδάσει και οικονομικές επιστήμες, να ακολουθήσει μια τόσο «ανόητη» οικονομική πολιτική, η οποία ωθούσε τη χώρα όλο και βαθύτερα στην οικονομική κρίση; Οταν το 1970 δημοσιεύτηκαν, prosthum, τα απομνημονεύματα του Μπρίνινγκ, προκλήθηκε μεγάλη έκπληξη. Το βασικό πρόβλημα κατά τη θητεία του, η ανεργία, δεν φαίνεται να τον απασχόλησε ιδιαίτερα, διότι στις 700 και πλέον σελίδες των απομνημονευμάτων του η έννοια «άνεργος» εμφανίζεται μόνο 12 φορές. Το ουσιώδες όμως είναι ότι ο Μπρίνινγκ είχε μιλήσει το 1932 με τον **Τζον Μέιναρντ Κέινς** (John



Νύχτα θριάμβου στο Βερολίνο για το κόμμα των Εθνικοσοσιαλιστών, με λαμπαδηφορία από την Πύλη του Βραδεμβούργου ως την Καγκελαρία

Meynard Keynes), ο οποίος εκείνη την εποχή ταξίδευε ανά τον κόσμο, συστήνοντας την εφαρμογή της (οικονομικής) πολιτικής της «deficit spending», την οποία είχε ο ίδιος αναπτύξει, στις κυβερνήσεις που βρίσκονταν στη δίνη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το κράτος θα έπρεπε να χρεωθεί με δάνεια, ούτως ώστε με ελεγχόμενο πληθωρισμό να δημιουργήσει τα βασικά κίνητρα μιας εκ νέου αναπτυσσόμενης οικονομίας. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ο Μπρίνινγκ είχε καταλάβει τις οικονομικές έννοιες του Κέινς, εντούτοις παραμένει το ερώτημα γιατί επέμενε με πείσμα στη δική του αντιπληθωριστική πολιτική.

Και εδώ μας δίνει ο ίδιος ο Μπρίνινγκ την απάντηση στα απομνημονεύματά του: πριν γίνει καγκελάριος του Ράιχ, είχε προχωρήσει σε ανταλλαγές απόψεων με τον Χίντεμπουργκ. Και οι δύο συμφωνούσαν ότι η παλινόρθωση της δυναστείας θα έλυνε τα εσωτερικά προβλήματα της Γερμανίας. Ο Χίντεμπουργκ σχεδίαζε την παλινόρθωση θέτοντας αυθαιρέτως σε ισχύ το άρθρο 48 «περί καταστάσεως εκτάκτου ανάγκης». Ο Μπρίνινγκ φοβόταν τη σθεναρή αντίσταση της Αριστεράς (KPD, SPD) και ήθελε να δημιουργήσει το κατάλληλο κλίμα για την παλινόρθωση. Αυτό εξηγεί και την αντιπληθωριστική, προκυκλική (γερμ.: prozyklisch) οικονομική πολιτική: οι μάζες έπρεπε μέσα από την οικονομική δυσπραγία να αναζητήσουν από ψυχική ανάγκη έναν σωτήρα. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των Χίντεμπουργκ και Μπρίνινγκ, ο σωτήρας αυτός θα ήταν ένας εγγονός του **Κάιζερ Βίλχελμ ΙΙ**, ο οποίος θα παρελάμβανε ως «γαμήλιο δώρο» μια υγιώς συρρικνωμένη οικονομία η οποία θα μπορούσε να ξαναρχίσει να αναπτύσσεται.

Είναι απίστευτο, όμως, το γεγονός ότι το σχέδιο σχεδόν λειτουργούσε. Με τη διαφορά ότι, αντί για το μονάρχη, εμφανίστηκε ο **Χίτλερ**. Με άλλα λόγια, ο Μπρίνινγκ είχε ανοίξει, ακούσια, το δρόμο για τον Χίτλερ.

Η αντιπληθωριστική πολιτική του Μπρίνινγκ, καθώς και οι επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης οδήγησαν σε χρεοκοπίες τραπεζών και επιχειρήσεων. Το Δεκέμβριο του 1931, οι άνεργοι ήταν 5,66 εκατομμύρια, ήτοι 30% του εργατικού δυναμικού. Τον Ιανουάριο του 1932, ο αριθμός των ανέργων ξεπέρασε τα 6 εκατ., με άμεση συνέπεια την εξαθλίωση των μαζών. Η ριζοσπαστική δεξιά οργανώθηκε στο μέτωπο του Harzburg (DNVP, NSDAP και οι κοινοβουλευτικές παραφυάδες τους). Οι δημοκρατικές δυνάμεις σχημάτισαν το αποκληθέν «Σιδηρούν Μέτωπο» (SPD, συνδικαλιστικές οργανώσεις και η παραστρατιωτική οργάνωση Reichsbanner). Το Κομμουνιστικό Κόμμα KPD οργάνωνε τη μαχητική οργάνωση του Κόκκινου Μετώπου (Rotfrontkaempferbund). Συνοπτικά: όλες οι πλευρές ετοιμάζονταν για τον εμφύλιο πόλεμο.

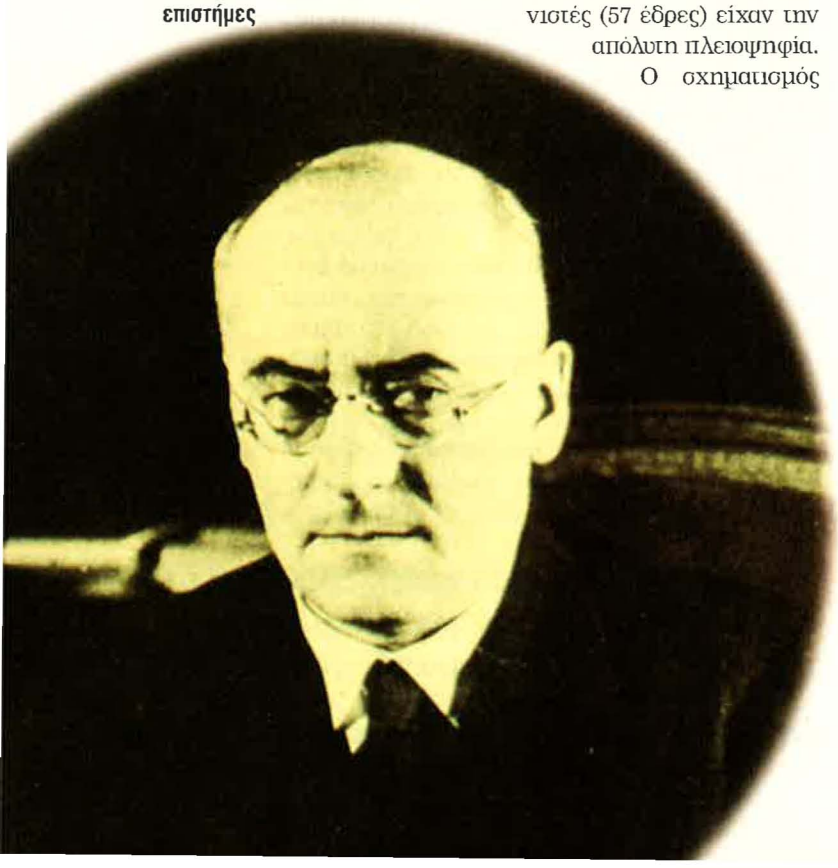
Μέσα σε αυτή την τεταμένη ατμόσφαιρα έγιναν οι εκλογές για την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας το Μάρτιο του 1932. Και στους δύο εκλογι-

Το 1932, όλες οι πολιτικές παρατάξεις δημιούργησαν μέτωπα και έδειχναν να ετοιμάζονται για εμφύλιο πόλεμο



Ο καγκελάριος Χέρμαν Μίλερ

κούς γύρους ήσαν υποψήφιοι ο Τέλμαν και ο Χίτλερ, κερδίζοντας μεγάλο αριθμό ψήφων. Ο Χίντεμπουργκ έθεσε επίσης υποψηφιότητα, εκπροσωπώντας τους Δημοκρατικούς. Τον αποπροσανατολισμό του πολιτικού κόσμου αποδεικνύει το γεγονός ότι το κόμμα του Χίντεμπουργκ, το DNVP, είχε δικό του υποψήφιο, και, ναι μεν ο Χίντεμπουργκ εξελέγη στο δεύτερο γύρο, ο Χίτλερ όμως καταφερε να συγκεντρώσει το 37% των ψήφων, γενόμενος έτσι ένας ισχυρός πολιτικός παράγων. Στις αρχές Απριλίου, πριν από τις εκλογές για τα τοπικά κοινοβούλια (Lantagswahlen) και ύστερα από τις πιέσεις των κρατιδίων (Laender), διετάχθη η διάλυση των εμφυλιοπολεμικών παραστρατιωτικών μονάδων S.A. των ναζί. Στις εκλογές του Απριλίου και του Μαΐου στα κρατίδια της Πρωσίας, της Βαυαρίας, της Βιτεμβέργης, του Αμβούργου (Oldenburg) και του Μεκλεμβούργου, έγιναν μαζικές μετακινήσεις ψηφοφόρων προς το κόμμα των ναζί (NSDAP). Στην Πρωσία ο αριθμός των εδρών των ναζί αυξήθηκε από 9 σε 162, ενώ στο Ολντενμπουργκ και στο Μέκλενμπουργκ απέκτησαν την απόλυτη πλειοψηφία. Η αύξηση των ποσοστών στην Πρωσία ήταν η πιο σοβαρή εξέλιξη, διότι το κρατίδιο αυτό κατείχε τα 2/3 της επιφάνειας του γερμανικού Ράιχ. Από το 1919 είχε δημοκρατική τοπική κυβέρνηση και ήταν ένα οχυρό της Δημοκρατίας, ενώ με αυτό το εκλογικό αποτέλεσμα και το πρωσικό κοινοβούλιο (Landtag) καθίσταιο ανενεργό. Οι δεξιοί κατείχαν συνολικά 200 έδρες επί συνόλου 423 και μαζί με τους κομμουνιστές (57 έδρες) είχαν την απόλυτη πλειοψηφία. Ο σχηματισμός

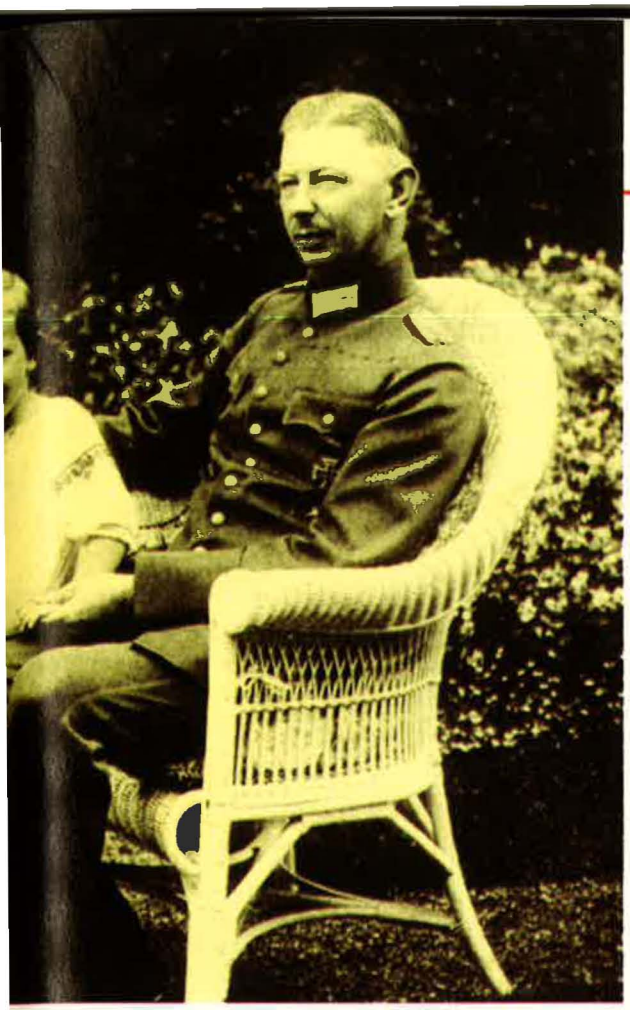


Ο οικονομολόγος Μπρίνινγκ, του οποίου η αντιπληθωριστική πολιτική απέτυχε. Πέθανε το 1970 στις ΗΠΑ διδάσκοντας πολιτικές επιστήμες



βιώσιμης κυβέρνησης ήταν ως εκ τούτου αδύνατος, μια όμως ιδιαιτερότητα του πρωσικού Συντάγματος (περί εποικοδομητικής ψήφου εμπιστοσύνης) έδινε τη δυνατότητα στην (τοπική) κυβέρνηση να συνεχίσει ως υπηρεσιακή. Τα αναχώματα κατά της φαιάς πλημμύρας κρατούσαν ακόμη.

Εν τω μεταξύ, είχε αρχίσει να συνωμοτεί κατά του Μπρίνινγκ ο στρατηγός Σλάιχερ, ο οποίος προωθούσε, σαν εκπρόσωπος του στρατού, μέσω του προέδρου του Ράιχ, μια στροφή προς τα δεξιά. Οι συνωμοτικές επιρροές της αριστοκρατίας ώθησαν τον Χίντεμπουργκ να ζητήσει την παραίτηση του Μπρίνινγκ στις 30 Μαΐου. Πρωθυπουργός του Ράιχ έγινε ο **Φραντς φον Πάπεν**, ο οποίος ελεγχόταν από τον υπουργό των Στρατιωτικών Σλάιχερ. Δεδομένου ότι με την κυβερνητική αλλαγή καταργήθηκαν οι πληρωμές των πολεμικών αποζημιώσεων, η κυβέρνηση, ελπίζοντας σε εκλογικά οφέλη, διέλυσε το Κοινοβούλιο, για να περάσει όμως τους νέους αναγκαστικούς νόμους ήρε ο Φον Πάπεν την απαγόρευση της παρακρατικής S.A. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην εκ νέου κλιμάκωση των εμφυλιοπολεμικών συγκρούσεων, οι οποίες έδωσαν το πρόσχημα στον Φον Πάπεν να καταργήσει την τοπική κυβέρνηση **Μπράουν** και να αυτοανακηρυχθεί υπηρεσιακός πρωθυπουργός της Πρωσίας. Το δημοκρατικό προπύργιο της Πρωσίας είχε διαβρωθεί. Το αποτέλεσμα των εκλογών για το Ράιχσταγκ ήταν μια μαζική κατολίσθη-



Για να αναλάβει ο Χίτλερ την πρωθυπουργία εκβίασε τον Χίντεμπουργκ για το γιο του, Οσκαρ, ο οποίος εικονίζεται εδώ με την οικογένειά του

ση προς το κόμμα του Χίτλερ, το οποίο από 107 έδρες αύξησε τη δύναμή του σε 230 και έγινε η ισχυρότερη κοινοβουλευτική ομάδα που υπήρξε στο Ράιχσταγκ. Καλώς εχόντων των πραγμάτων έπρεπε να ανατεθεί στον Χίτλερ η πρωθυπουργία, ο Χίντεμπουργκ όμως δεν του είχε εμπιστοσύνη και ήθελε να του αναθέσει την αντιπροεδρία της κυβέρνησης, κάτι που δεν δεχόταν ο Χίτλερ.

Οταν ο Πάπεν προσπάθησε να θέσει το Σεπτέμβριο σε εφαρμογή το πρόγραμμά του των αναγκαστικών νόμων (Σχέδιο Πάπεν), η κωλυσιεργία των ναζί τον εμπόδιζε συστηματικά, οπότε με μια εν λευκώ εξουσιοδότηση του Χίντεμπουργκ διέλυσε το Ράιχσταγκ.

Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1932, το NSDAP έχασε ψήφους προς όφελος του Κομμουνιστικού Κόμματος, όμως η αδυναμία σχηματισμού κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας εξακολουθούσε. Οταν ο Πάπεν είχε αρχίσει να αναζητεί κάποια εξωκοινοβουλευτική λύση, ο (υπουργός των Στρατιωτικών) Σλάιχερ τον εγκατέλειψε, οπότε αναγκάστηκε σε παραίτηση στις 17 Νοεμβρίου.

Στις 3 Δεκεμβρίου ανέλαβε ο ίδιος ο Σλάιχερ την πρωθυπουργία του Ράιχ. Η προσπάθειά του να διασπάσει το NSDAP απέτυχε και οι απόπειρες διαπραγματεύσεων με τους σοσιαλιστές του SPD και με τα κόμματα του Κέντρου δεν οδήγησαν πουθενά. Μόνο η γιορτή των Χριστουγέννων γλίτωσε την κυβέρνηση από άμεση πτώση. Εν τω μεταξύ, οι ραδιουργίες στο περιβάλλον του Χίντεμπουργκ έδιναν και έπαιρναν. Καταδότες αμαύρωναν τον Σλάιχερ ως «αγροτικό μπολσεβίκο» (sic), οπότε εκείνος (ο Χίντεμπουργκ) δεν τον υποστήριξε, αρνούμενος να του δώσει την εν λευκώ εξουσιοδότηση διάλυσης του Ράιχσταγκ. Μια δόλια και εκβιαστική παρέμβαση του Χίτλερ στο γιο του Χίντεμπουργκ, Οσκαρ (η θέση του οποίου δεν προβλεπόταν... από το Σύνταγμα, σύμφωνα με κάποιο καλαμπούρι της εποχής), είχε αποτέλεσμα να καμφθεί η αντίσταση του γηραιού στρατηλάτη και να καλέσει τον Χίτλερ να αναλάβει την πρωθυπουργία, δεδομένου ότι ο Φον Πάπεν τον διαβεβαίωνε ότι η συντηρητική πλειοψηφία των μελών του υπουργικού συμβουλίου, η οποία εν συνεχεία έγινε η ανεμόσκαλα αναρρίχησής του στην εξουσία, θα τον συγκρατούσε. Οταν ο Σλάιχερ πληροφορήθηκε τις εξελίξεις, παραιτήθηκε. Στις 30 Ιανουαρίου 1933, ο Χίντεμπουργκ ονόμασε καγκελάριο του Ράιχ τον Χίτλερ. Η πρώτη απόπειρα Δημοκρατίας στη Γερμανία είχε αποτύχει, η επιδανάτια αγωνία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης είχε λήξει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Heinrich Bruening, *Memoiren 1918-1934*, 2 Τόμοι (Μόναχο: DTV, 1972).

Hagen Schulze, *Weimar-Deutschland 1917-1933* (Berlin: Siedler, 1982).

Hans Mommsen, *Aufstieg und Untergang der Republik von Weimar 1918-1933* (Berlin: Ulstein, 1988).

Helmut Heiber, *Die Republik von Weimar* (Munchen: DTV, 1972).

H.A. Winkler, *Weimar 1918-1933. Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie* (Beck, 1998).

Μετάφραση: Κ. Σαρρόπουλος ■

Ο Χίντεμπουργκ παρακολουθεί από το παράθυρο τους πανηγυρισμούς των ναζιστών, ενώ έχει παραδώσει την καγκελαρία στον Χίτλερ



Οι τύχες της Ευρώπης σ' ένα νομικό κείμενο



Του ΜΙΧΑΛΗ ΤΣΑΠΟΓΑ
δρος Νομικής Πανεπιστημίου Μονάχου

Δεν νοείται εξιστόρηση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης χωρίς αναφορά στο Σύνταγμά της. Η βραχεία αυτή περίοδος ταυτίστηκε όσο λίγες με το θεσμικό πλαίσιό της, την προϊστορία της εκπόνησής του, το περιεχόμενο των διατάξεών του και τη ραγδαία πτώση του. Το Σύνταγμα που ψηφίστηκε από τη γερμανική Εθνοσυνέλευση στις 31 Ιουλίου 1919 με ψήφους 262 κατά 75, βασισμένο σε προσχέδιο που φέρει τη σφραγίδα τού τότε υπουργού Εσωτερικών και διαπρεπούς νομικού **Ούγκο Πρόις** (Hugo Preuss), ενσωματώνει, όσο ελάχιστα άλλα νομικά κείμενα, τις αντιφάσεις της εθνικής, αλλά και πανευρωπαϊκής πολιτικής συγκυρίας που το γέννησε.

Περίγραμμα των βασικών αρχών και ρυθμίσεων

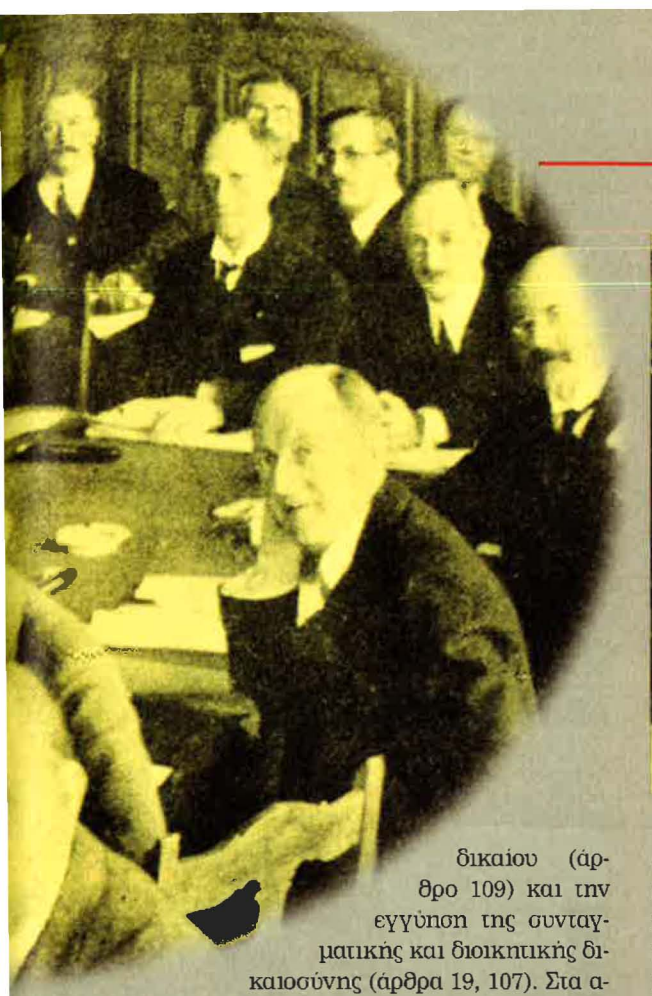
Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης στηρίζεται σε μια σειρά θεμελιωδών αρχών. Ορισμένες από τις αρχές αυτές συμμερίζονταν ήδη, με επουσιώδεις αποκλίσεις και ιδιαιτερότητες, τα περισσότερα ευρωπαϊκά Συντάγματα της εποχής. Ωστόσο, η νομοτεχνική ποιότητα του συγκεκριμένου συνταγματικού κειμένου και το υψηλό κύρος της γερμανικής νομικής επιστήμης συνέβαλαν στο να θεωρηθεί το Σύνταγμα της Βαϊμάρης, αμέσως μόλις τέθηκε σε ισχύ, πρότυπο επεξεργασίας, εξειδίκευσης και καθιέρωσης των αρχών αυτών.

Η αρχή της (αβασίλευτης) δημοκρατίας (*Republik*), σε συνδυασμό με τη λαϊκή κυριαρχία, καλλιεργήθηκε ως η μέση οδός μεταξύ των πολιτειακών παραδόσεων της γερμανικής αστικής τάξης και των κοινωνιστικών αξιώσεων των επαναστατικών συμβουλίων. Αποτελούσε, άλλωστε, το μόνο θέμα που δεν διακυβευόταν καν μέσα στην Εθνοσυνέλευση, αφού είχε επιλυθεί προκριματικά. Η μοναδική πτυχή της λαϊκής κυριαρχίας, που αφέθηκε στην κρίση της Εθνοσυνέλευσης, ήταν η προστασία της από τη νοσταλγία της μοναρχίας, που κυριαρχούσε ακόμη στη δημόσια διοίκηση και το στρατό. Στο όνομα της συνέχειας και της αποτελεσματικότητας του κράτους, επελέγη η συμβιβαστική λύση.

Κυβερνητικό σώμα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης συνεδριάζει για την εξωτερική πολιτική

Το κοινοβουλευτικό σύστημα, καρπός σταδιακής εξέλιξης συνταγματικού εθίμου, αποκρυσταλλώθηκε στην ισορροπία μεταξύ της Ομοσπονδιακής Βουλής (*Reichstag*), εκλεγόμενης με αναλογικό σύστημα (άρθρο 22) και του ισότιμα νομιμοποιημένου, άμεσα εκλεγόμενου Προέδρου της Δημοκρατίας (*Reichspraesident*). Η κυβέρνηση (*Reichsregierung*) διορίζεται μεν από τον Πρόεδρο, εξαρτάται όμως από την εμπιστοσύνη της Ομοσπονδιακής Βουλής (άρθρα 53-54). Ο καγκελάριος (*Reichskanzler*) διακρίνεται από τα μέλη της κυβέρνησής του, ανυψούμενος σε ρυθμιστή των πολιτικών κατευθύνσεων του κράτους (άρθρο 56). Κληρονομώντας μια αρμοδιότητα-κλειδί από τον αυτοκράτορα προκάτοχό του, ο Πρόεδρος μπορεί να διαλύει την Ομοσπονδιακή Βουλή (άρθρο 25). Σε μία προσπάθεια μετριασμού της παντοδυναμίας της Βουλής, το επαναστατικό πνεύμα των ημερών της ψήφισης του Συντάγματος επιβιώνει με την καθιέρωση της λαϊκής πρωτοβουλίας για νομοθετικό δημοψήφισμα (*Volksentscheid*, άρθρο 73).

Η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' εξοχήν δημιούργημα της γερμανικής πολιτειολογικής σκέψης, συνέδεσε τις φιλελεύθερες κατακτήσεις του προηγούμενου αιώνα με την ανάγκη εγγυήσεων κοινωνικής αλληλεγγύης. Ο κλασικός κατάλογος ατομικών δικαιωμάτων εμπλουτίζεται με την ισότιμα των φύλων, την κατάργηση των προνομίων της αριστοκρατίας στο πεδίο του δημοσίου





Ο Χίτλερ και ο Γκέμπελς σε δείπνο μετά την καθιέρωση έκτακτων μέτρων στον τομέα της Δικαιοσύνης

δικαίου (άρθρο 109) και την εγγύηση της συνταγματικής και διοικητικής δικαιοσύνης (άρθρα 19, 107). Στα ατομικά δικαιώματα προστίθεται, όμως, ένα πρωτοποριακό πλέγμα διατάξεων που εισάγουν αγώγιμες κοινωνικές αξιώσεις, υποχρεωτική σύμπραξη των εργατικών συμβουλίων στη χάραξη οικονομικής πολιτικής (άρθρο 165) και, το κυριότερο, ουσιαστικές δεσμεύσεις της οικονομικής ελευθερίας υπέρ της κοινωνικής ευημερίας, που βρίσκουν τη ρητορική τους κορύφωση σε μια φράση μνημειώδους λακωνικότητας (άρθρο 153): *«Eigentum verpflichtet»*, η ιδιοκτησία γεννά υποχρεώσεις. Προστίθενται επίσης σπέρματα κοινωνικού παρεμβατισμού σε παραδοσιακά στεγανά, όπως η οικογένεια (άρθρο 119) και η εκπαίδευση (άρθρο 143 και επόμενα).

Τέλος, η αρχή της ομοσπονδιακής δομής με ενιαία κυριαρχία επέλυσε το χρόνιο πρόβλημα της σύγκρουσης ανάμεσα στην ενιαία εθνική συνείδηση και την πολιτειακή παράδοση κατακερματισμού. Πυρήνας της αρχής αυτής είναι η ρύθμιση για την *«αρμοδιότητα της αρμοδιότητας»* (*Kompetenz - Kompetenz*, άρθρο 76), βάσει της οποίας η Ομοσπονδία διατηρεί την αρμοδιότητα να προσδιορίζει κυριαρχικά τις δικές της αρμοδιότητες σε σχέση με τις ομόσπονδες χώρες. Αντίστοιχος είναι ο δραματικός περιορισμός των αρμοδιοτήτων του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου (*Reichsrat*), το οποίο απαρτίζουν εκπρόσωποι των κυβερνήσεων των ομόσπονδων χωρών.

Το Σύνταγμα ως θρύλος

Στο Σύνταγμα της Βαϊμάρης, περισσότερο από κάθε άλλο γερμανικό νομικό κείμενο και περισσότερο από κάθε άλλο ευρωπαϊκό Σύνταγμα του εικοστού αιώνα, αποδόθηκε εξαρχής μια σημασία κατά πολύ ευρύτερη των συνόρων ισχύος του. Ολόκληρη η Ευρώπη διέκρινε στο Σύνταγμα αυτό μια πύλη που θα συνέδεε την ασφαλή σοβαρότητα της κλασικής φιλελεύθερης νομικής σκέψης με την αναγκαία κοινωνική αναπροσαρμογή της πολιτειακής οργάνωσης. Μοιραία, η ίδια δόση υπερβολής, προς την αντίθετη κατεύθυνση, επέπρωτο να επρρίψει μεταπολεμικά στο Σύνταγμα της Βαϊμάρης πολύ μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την καταστροφή, απ' όσο θα ήταν ποτέ δίκαιο να επρριφθεί σ' ένα νομικό κείμενο.

Αρκεί εδώ, ως παράδειγμα, να μνημονευθεί ο άμεσος αντίκτυπος του Συντάγματος της Βαϊμάρης στην Ελλάδα, όπως εμφανίζεται κατά τρόπο γλαφυρό σε κείμενα των κυρίων εκπροσώπων δύο γενεών της επιστήμης του Συνταγματικού Δικαίου, που είδαν το φως της δημοσιότητας την ίδια χρονιά, και ήταν για μεν τον **Νικόλαο Ν. Σαρίπολο** ένα από τα τελευταία του δημοσιεύματα, για δε τον **Αλέξανδρο Σβώλο**, ένα από τα πρώτα. Οι δύο επιστήμονες συναγωνίζονται σε εκρήξεις ενθουσιασμού, για διαφορετικούς όμως λόγους ο καθένας. Ο κραταιός εκπρόσωπος του θετικισμού επιλέγει να εξάρει τη γραμμική λογική εξέλιξη του πρότυπου πολιτεύματος, ο φερέλπις διασώτης της αλλαγής επιλέγει να εξάρει την εισαγωγή ψηγμάτων κοινωνισμού.

Ο Σαρίπολος (*«Το σύστημα της κοινοβουλευτικής κυβερνήσεως εν τη νεωτάτη αυτού εξελίξει»*, 1921) αναγορεύει το Σύνταγμα της Βαϊμάρης σε πρότυπο της πανευρωπαϊκής εξελικτικής τάσης προς μια νέα μορφή πολιτεύματος. Ως χαρακτηριστικά της τάσης αυτής επισημαίνει: Πρώτον, τη ρητή κατοχύρωση του κοινοβουλευτικού συστήματος

Ο διαπρεπής νομικός και εισηγητής του Συντάγματος της Βαϊμάρης, Ούγκο Πρόις





Το μνημείο του Γκέτε και του Σίλερ, μπροστά από το Εθνικό Θέατρο της Βαϊμάρης

με διατάξεις του Συντάγματος, ενώ μέχρι πρότινος η εξάρτηση της κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής προέκυπτε μόνον από τις λεγόμενες *«συνθήκες του πολιτεύματος»*. Δεύτερον, τη γερμανική εμμονή στην *«αληθή μορφήν του συστήματος της κοινοβουλευτικής κυβερνήσεως»* ως προς τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, σε αντίθεση με τη *«μη γνησίαν μορφήν»* που εμφανίσθηκε σε άλλα ευρωπαϊκά Συντάγματα. Τρίτον, την πρόβλεψη λαϊκής πρωτοβουλίας για νομοθετικό δημοψήφισμα.

Ο Σβώλος (*«Δύο νέα πολιτεύματα: Το γερμανικόν και το ρωσικόν Σύνταγμα»*, 1921) παίρνει τη σκυτάλη από το σημείο που την άφησε ο Σαρίπολος και υμνεί το Σύνταγμα της Βαϊμάρης ως *«αριστούργημα νομικής διατυπώσεως, υπέροχον αρχιτεκτονικόν οικοδόμημα, μέσα εις το οποίον ψάλλεται ο αιώνιος αίνος προς την Γερμανικήν Επιστήμην»*. Στη συνέχεια, όμως, διαπιστώνει ότι το Σύνταγμα αυτό είναι ταυτόχρονα τέκνο της επανάστασης και *«αναδεκτός της γερμανικής επιστήμης»*, ότι συγκεράζει το ριζοσπαστισμό με την παράδοση και ότι προβαίνει σε διαρκώς οριακούς συμβιβασμούς, όπως ακριβώς επιβάλλει η γερμανική πολιτειακή ιδεολογία, που προϊμά την εξέλιξη από τις ρήξεις. Αποτελώντας το ιδεώδες ισορροπημένο αστικό πολίτευμα και ταυτοχρόνως την προπαίδεια των παραγωγικών τάξεων για την εξέλιξη στον κομμουνισμό, κατορθώνει να ικανοποιήσει και τα δύο κοινωνικοπολιτικά μέτωπα. Τον Σβώλο γοητεύουν ιδιαίτερα η θεσμοποίηση της υποχρέωσης κοινωνικής αλληλεγγύης και οι ρυθμίσεις για την υποχρεωτική σύμπραξη των εργατικών συμβουλίων στη χάραξη οικονομικής πολιτικής, ενώ, αντιθέτως, ιον ανησυχούν οι ρυθμίσεις για την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας και για το νομοθετικό δημοψήφισμα.

Εμειναν γράμμα κενό οι διατάξεις του Συντάγματος που εξασφάλιζαν το συγκερασμό αστικής και κοινωνιστικής πολιτειακής δομής

Το Σύνταγμα ως κακός δαίμονας

Η εφαρμογή του Συντάγματος στην πράξη μείωσε εγκαίρως την ευφορία των ημερών της ψήφισής του. Πρώτον, έμειναν γράμμα κενό εκείνες ακριβώς οι διατάξεις που φέρονταν ότι εξασφάλιζαν το συγκερασμό αστικής και κοινωνιστικής πολιτειακής δομής, όπως η ίδρυση πυραμίδας εργατικών συμβουλίων με κορυφή το Ομοσπονδιακό Εργατικό Συμβούλιο. Δεύτερον, σε μείζονα αναταραχή κατέληξε κάθε απόπειρα εφαρμογής της λαϊκής πρωτοβουλίας για νομοθετικό δημοψήφισμα, όπως στην περίπτωση της δήμευσης των βασιλικών περιουσιών. Τρίτον, τα ίδια τα ομοσπονδιακά όργανα, ιδιαίτερα όμως η Βουλή, απέτυχαν να διατηρήσουν τις προβλεπόμενες πολιτειακές ισορροπίες και αποδύθηκαν σε εντόνως ανταγωνιστικές ερμηνείες των σχετικών διατάξεων. Τέταρτον, κατέληξαν να εφαρμόζονται ως κανόνας οι εξαιρετικές διατάξεις του *«δικαίου της ανάγκης»* (άρθρο 48), που προέβλεπαν δικτατορικές αρμοδιότητες του Προέδρου και αναστολή ατομικών δικαιωμάτων σε περιπτώσεις απειλής της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Γίνεται συχνά λόγος για *«ευθύνη»* των διατάξεων του Συντάγματος της Βαϊμάρης για την ίδια του την καταρρευση, ιδιαίτερα χρήσιμη στάθηκε μάλιστα αυτή η ανθρωπομορφική θεωρητική κατασκευή στις προσπάθειες που καταβαλε η δυτικογερμανική κοινωνία, και η νομική επιστήμη της, μετά το 1945, για να ορθώσει, σαν αποδιοπομπαίο τράγο, ένα οικοδόμημα *«αντικειμενικής ευθύνης»* έξω και πάνω από τον ίδιο της τον εαυτό. Γεγονός είναι ότι ο διορισμός του Χίτλερ ως καγκελαρίου (Ιανουάριος 1933), το διάταγμα αναστολής της ισχύος ορισμένων



θεμελιωδών δικαιωμάτων (Φεβρουάριος 1933) και η αναθεώρηση του Συντάγματος, με σκοπό την παροχή στην κυβέρνηση νομοθετικής εξουσιοδότησης εν λευκώ (Μάρτιος 1933), έγιναν με πιστή τήρηση διατάξεων του ιδίου του Συντάγματος (άρθρα 53, 48 και 76, αντιστοίχως). Κυριολεκτική κατάλυση του Συντάγματος της Βαϊμάρης λαμβάνει χώρα μόλις τον Αύγουστο 1934, με την ένωση των αξιωμάτων Προέδρου Δημοκρατίας και καγκελαρίου. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, το Σύνταγμα της Βαϊμάρης συμβίωσε με τον ολοκληρωτισμό και αν δεν τον διευκόλυνε, πάντως τον ανέχθηκε.

Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης στην κρίσιμη περίοδο της ψήφισής του είχε κληθεί να εξασφαλίσει την εθνική ενότητα, προσφέροντας πεδίο πολιτικής δράσης ανοιχτό σε όλα τα κοινωνικά μέτωπα και ανεκτό απ' αυτά. Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, η κοινωνική συνοχή ήταν μια παρελθόν, το Σύνταγμα αυτό είχε πλέον περισσότερους εχθρούς παρά φίλους και η πανταχόθεν εκπορευόμενη κριτική υπονόμευσε τη λειτουργία του. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και η ιστορία της επιστήμης του Συνταγματικού Δικαίου στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης είναι μια ιστορία διαρκούς μεθοδολογικής κρίσης και εντονότατων αντιπαραθέσεων ανάμεσα σε κλασικούς θετικιστές [**Γκέρχαρντ Ανσουετς, Ρίτσαρντ Τομά** (Gerhard Anschuetz, Richard Thoma)], καθαρολόγους θετικιστές [**Χανς Κέλσεν** (Hans Kelsen)], ιστορικιστές [**Χάινριχ Τρίπελ, Οτο Κελρόιτερ** (Heinrich Triepel, Otto Koellreutter)], ιδεαλιστές [**Ρούντολφ Σμεντ, Εριχ Κάουφμαν** (Rudolf Smend, Erich Kaufmann)], αντιθετικιστές θεωρητικούς της δημοκρατίας [**Χέρμαν Χέλερ** (Hermann Heller)] και αντιθετικιστές θεωρητικούς του ολοκληρωτισμού [**Καρλ Σμιτ** (Carl Schmitt)].



Ο λογοτέχνης Τόμας Μαν

Μόλις φάνηκαν στον ορίζοντα οι σκιές, ουδείς ενδιαφερόταν να σώσει ένα Σύνταγμα που εξέφραζε όλους και κανέναν, ουδείς εμπιστεύθηκε τους μηχανισμούς του σαν μέσο για τη διατήρηση της ασφάλειας, της ενότητας ή της ευημερίας. Η πολιτική, η δημόσια διοίκηση, η νομική επιστήμη, τα κόμματα, τα εργατικά συμβούλια, ο στρατός αναζήτησαν υποκατάστατα συνταγματικής τάξης στη νοσταλγία της μοναρχίας, στους αλυτρωτικούς πολεμικούς κρωγμούς, στη βίαιη κοινωνική ανατροπή. Υπό τις φυγόκεντρες αυτές συνθήκες, η αξιοθαύμαστη προσπάθεια που είχαν καταβάλει οι εμπνευστές του Συντάγματος της Βαϊμάρης να συγκεράσουν κάθε πολιτική συνιστώσα, να ικανοποιήσουν σύμμετρα όλα τα κοινωνικά μέτωπα και να υλοποιήσουν, μέσω των θεσμών, τη χίμαιρα της ελεύθερης, δημοκρατικής και αλληλέγγυας κοινωνίας, αυτή ακριβώς δηλαδή η ισορροπία που κατά κόρον υμνήθηκε ως θρίαμβος του Συντάγματος, κατέστη ταυτοχρόνως η θρυαλλίδα της κατάρρευσής του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Gerhard Anschuetz, *Die Verfassung des Deutschen Reichs*, Βερολίνο, 1η έκδοση 1921, 14η έκδοση 1933.

Willibalt Apelt, *Geschichte der Weimarer Verfassung*, 2η έκδοση, Μόναχο 1964.

Raoul Charles van Caenegem, *An Historical Introduction to Western Constitutional Law*, Κέμπριτζ 1995.

Eberhard Eichendorfer (επιμέλεια), *80 Jahre Weimarer Reichsverfassung - Was ist geblieben?*, Τίμπινγκεν 1999.

Werner Frotscher - Bodo Pieroth, *Verfassungsgeschichte*, Μόναχο 1997.

Νικόλαος Ν. Σαρίπολος, *Το σύστημα της κοινοβουλευτικής κυβερνήσεως εν τη νεωτάτη αυτού εξελίξει*, Αθήναι 1921.

Αλέξανδρος Σβώλος, *Δύο νέα πολιτεύματα: Το γερμανικόν και το ρωσικόν Σύνταγμα*, Αθήναι 1921 (αναδημοσιεύσεις: *Νομικαί Μελέται*, τόμος Β΄ 1958, *Προβλήματα του έθνους και της δημοκρατίας*, τόμος Β΄ 1972).

Kurt Sontheimer, *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik*, Μόναχο 1962.

Michael Stolleis, *Geschichte des oeffentlichen Rechts in Deutschland*, τόμος 3, Μόναχο 1999.

Dietmar Willoweit, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, 2η έκδοση, Μόναχο 1992.

■

Τα χρόνια της απόφασης



Του ΔΙΟΝΥΣΗ ΚΑΒΒΑΘΑ
λέκτορα Παντείου στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ

Το ιστορικό στερεότυπο, που μιλά για τη «χρυσή δεκαετία του '20» πρέπει να ληφθεί στα σοβαρά. Το χρονοδιάστημα αυτό χαρακτηρίζεται από την πληθώρα ιδεών, από την επιστημονική και καλλιτεχνική περιέργεια και τόλμη, από την άσκηση γοητείας πάνω στα πνεύματα, αλλά, συνάμα, και από την παραπλάνηση και από τον πολιτικό εξτρεμισμό που, τελικά, οδήγησε στη γέννηση του εθνικοσοσιαλισμού. Οι αμφισημίες του Συντάγματος της Βαϊμάρης και η οικονομική πολιτική, οι κοινωνικές αντιφάσεις, καθώς και η απουσία δημοκρατικών δεσμευτικών πολιτικών και κοινωνικών προτύπων, ήταν ίσως μερικές από τις ολέθριες αιτίες της τερατογένεσης του ολοκληρωτικού καθεστώτος. Στις ιστορικές αυτές εικασίες θα πρέπει να συνυπολογιστεί μια γενική ψυχική προδιάθεση της γερμανικής «φαουστικής ψυχής» για το απόκοσμο, το δαιμονικό και το τραγικό, το μυστικισμό και την εσωτερικότητα, στοιχεία που βρήκαν τη λογοτεχνική τους έκφραση στο *Doktor Faustus* (1947) του **Τ. Μαν**. Όλα αυτά οδήγησαν στη διάσπαση του θεωρησιακού και του κοινωνικο-πολιτικού, έτσι ώστε να έχουμε από τη μια πλευρά τολμηρές θεωρησιακές συλλήψεις και από την άλλη πολιτική ανωριμότητα.[1] Ο σχολιαστής αυτής της περιόδου θα πρέπει λοιπόν να διαμείνει στη σκοτεινή πλευρά του στερεότυπου, να κοπάξει καιάματα την ερήμωση και να ενδιαιρίψει εντός της.

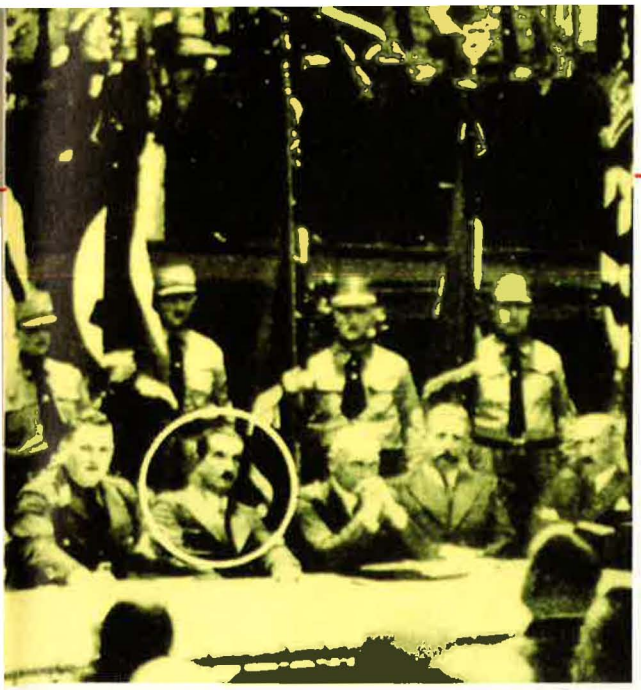


Ο Μπέρτολντ Μπρεχτ

Ωστόσο, ο εθνικο-σοσιαλισμός ήταν μόνο *μια* δυνατότητα ανάμεσα σε άλλες πολλές που ανταγωνίζονταν για την κυριαρχία μέσα στο *ανοιχτό* πεδίο του ανθίζοντος μοντερνισμού. Διότι, εν τέλει, μόνον εκεί που η έκβαση ενός πράγματος δεν έχει αποφασισθεί, μπορούμε να μιλάμε για *απόφαση* και για δράση. Με αυτήν την έννοια, η εποχή της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (Δ.τ.Β.) είναι η εποχή του «κλασικού μοντερνισμού». Μια κοινωνία είναι νεοτερική (modern) όταν δεν καθορίζεται πλέον από το παρελθόν της ούτε από ένα προαποφασισμένο μέλλον, αλλά από μια χρονική και χωρική συνύπαρξη ετερογενών σχεδιασμών και κατασκευών του ιστορικο-πολιτικού γίγνεσθαι. Οι μοντέρνες κοινωνίες χαρακτηρίζονται εν γένει από μια αύξηση της εσωτερικής *περιπλοκότητας* και, συνάμα, από μια συνεχή εκλέπτυνση και *διαφοροποίηση* των σφαιρών της. Ο διαχωρισμός και η τυποποίηση είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μοντέρνου **καπιταλισμού**. Ενάντια, λοιπόν, στη φορμαλιστική και στη διχαστική αυτή λογική της ανοιχτής για όλους δυνατότητας, θα στραφεί το 1933 ο πρακτικός νιεσιζιονισμός, «κλείνοντας πίσω του τις πόρτες στην αρχή της νομιμότητας» — με νόμιμα μέσα.[2] Διότι το ανοιχτό και διχασμένο πεδίο δυνατοτήτων, η *ενδεχομενικότητα*, για να χρησιμοποιήσουμε μια συστημική έννοια, *μπορεί* να βιωθεί ως μια κρίσιμη κατάσταση που *πρέπει* να ανασταλεί. Δηλαδή, με την αύξηση της ενδεχομενικότητας αυξάνεται και το συγκρουσιακό δυναμικό μιας κοινωνίας. Μπορεί, όμως, να ληφθεί και *διαφορετικά*: ως ανθρώπινη, άρα πεπερασμένη δυνατότητα ανάληψης του έργου της κατασκευής και του σχεδιασμού του κοινωνικού και του πολιτικού, ως ενσυνείδητη επιλογή μεταξύ περισσοτέρων εναλλακτικών λύσεων.

Ο στοχασμός στην εποχή της Βαϊμάρης ξενίζει με τις ακρότητες των φιλοσοφικών εννοιών και ιδιαίτερα με το πάθος του

Ο στοχασμός στην εποχή της Βαϊμάρης δεν ξενίζει μόνον με τις ακρότητες των φιλοσοφικών εννοιών, αλλά ιδιαίτερα με το *πάθος* του. Η γενικευμένη θέληση, να οδηγούνται όλα τα πράγματα μέχρις εσχάτων, μετατρέπει τη διαλεκτική σε καθαρό πάθος. Δικαίως έχουν, λοιπόν, ονομασθεί οι ακραίες υπάρξεις της Δ.τ.Β. λιποτάκτες της νεοτερικότητας.[3] Πανταχού παρατηρείται μια τάση προς τα άκρα, μια πόλωση των φαινομένων και μια φυγή α-



Ο Γερμανός φιλόσοφος Μάρτιν Χάιντεγκερ σε μια συγκέντρωση Εθνικοσοσιαλιστών. Μια «άδικη στιγμή» για το μεγάλο διανοητή

πό τις μέτριες ζώνες του στοχασμού και της δράσης. Οι ψυχές και οι μορφές του ριζοσπαστικού μοντερνισμού βρίσκονται παγιδευμένες σε ένα δυαδικό σχήμα. Ο ιστορικισμός και ο φουτουρισμός, ο ακραίος ατομικισμός και ο ακραίος κολεκτιβισμός είναι μερικά από τα συμπτώματα αυτής της μαχητικής διαλεκτικής. Η λογική των άκρων ή η «μαγεία των άκρων», για να μιλήσουμε με μια νιτσεϊκή έννοια, είναι για τους λιποτάκτες του κλασικού μοντερνισμού το μαγικό όχημα φυγής και εξόδου από τον «απομαγευμένο κόσμο» της νεοτερικότητας.

Πίσω απ' όλα τα συμπτώματα του ακραίου φιλοσοφικο-πολιτικού στοχασμού βρίσκεται η τραυματική εμπειρία του Α΄ Π.Π. Ετσι, ο Τ. Μαν θα γράψει το *Μαγικό Βουνό* (1922) με τη μορφή του πλέον παρωχημένου χρόνου, για να σημαδέψει την απόλυτη *ασυνέχεια* που θα χαράξει η καταστροφική τομή του πολέμου σε όλες τις μέχρι τότε ισχύουσες ατομικές και συλλογικές ανθρωπιστικές αξίες. Στα χαρακώματα και στις εκμηχανισμένες μάχες του υλικού, όχι μονάχα συνέβη κάτι που ξεπερνούσε κάθε δυναμή εμπειρία, αλλά και κάτι που κατέστρεψε τον ίδιο τον ορίζοντα της εμπειρίας: τη δυνατότητα της εμπειρίας εν γένει. Ο **Β. Μπένγιαμιν** (W. Benjamin) ρίχνοντας το 1933 μια ιστορική ματιά πίσω στα γεγονότα, εξέφρασε με τον πλέον διαυγή τρόπο τη νέα κατάσταση των πραγμάτων. Σε ένα προγραμματικό κείμενο με το χαρακτηριστικό τίτλο *Εμπειρία και φτώχεια,* ερμήνευσε το βαθμό μηδέν της εμπειρίας ως σημείο εκκίνησης μιας αντικειμενικής πλέον οργάνωσης και ενός νηφάλιου σχεδιασμού του Κοινωνικού.

Ο **Πλέσνερ** (Plessner) χαρακτήρισε την εποχή της Δ.τ.Β. ως μια περίοδο «πολιτιστικού αποπροσανατολισμού» και «απασφάλισης του έθνους». Η κατάσταση αυτή, που βιώθηκε ως tabula rasa, έγινε συγχρόνως και το τραπέζι σχεδιασμού για κάθε είδους πολιτικό πειραματισμό: «Η ριζοσπαστικότητα» των νέων ανδρών, διατείνεται ο ίδιος, «θα είχε αποδεχθεί κάθε επανάσταση, χωρίς ωστόσο να αρμόζει σε καμία, επειδή [...] είχε ήδη υπερβεί κάθε αντίθεση μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς [...] με την έννοια της συντήρησης και της προόδου»[4].

«Η εποχή χωρίς ιδιότητες», όπως έχει επίσης χαρακτηριστεί η εποχή του κλασικού μοντερνισμού, κατέληξε, όπως διατύπωσε ο λυρικός ποιητής **Tz. Μπεν** (G. Benn) το 1933, επιχειρώντας έναν απολογισμό της προηγηθείσας δεκαετίας, στο «αποτρόπαιο χάος μιας αποσυντιθεμένης πραγματικότητας και μιας αντιστροφής των αξιών». Επρόκειτο για τη «διάλυση της φύσης, τη διάλυση της Ιστορίας». Ακόμη και «οι ίδιες οι συγκεκριμένες δυνάμεις, όπως το κράτος και η κοινωνία», ήταν «αδύνατον να συλληφθούν ουσιοκρατικά»: είχαν μεταμορφωθεί σε «λειτουργίες». Η έννοια της «πραγματικότητας» ήταν για το Γερμανό εξπρεσιονιστή η πλέον «δαιμονική» έννοια της Ευρώπης.[5] Αλλά και για τον θεολογικά προσανατολισμένο μαρξιστή Μπένγιαμιν «η καθ' εαυτή πραγματικότητα μετατοπίστηκε προς τη λειτουργικότητα».[6] Στρεφόμενος ενάντια στο φορμαλιστικό και απρόσωπο λειτουργισμό του κλασικού μοντερνισμού, ο Σμιτ, κάνοντας χρήση ενός τεχνικού όρου από τη στρατιωτική επέμβαση, της «κατάστασης εκτάκτου ανάγκης», θα απαιτήσει την «αναστολή ισχύος ολόκληρης της υφιστάμενης τάξης».[7] Σε μια εποχή όπου το άγνωστο, το έκτακτο και το επικίνδυνο είναι η καθημερινή τάξη και όπου η «καταστροφή εμφανίζεται ως το a priori ενός μεταβεβλημένου στοχασμού»,[8] ο Σμιτ, παρακινούμενος ίσως από τον τευτονικό θεμελιακό ψυχικό τόνο, την αγωνία (Angst), θα αναιρέξει σε μια «υποστασιακή» θεμελίωση της

«Η ζωή και η ενασχόληση στην πανεπιστημιούπολη κατά τις 12.05 το μεσημέρι». Κολάζ των Γκρος - Χάρτφιλντ (1919)



Εννοιας του Πολιτικού (1932) στη μη-αναγώγιμη υπαρξιακή διαφορά φίλου και εχθρού, ελπίζοντας έτσι να μειώσει τα μέγιστα τη «χαοτική» ετερογένεια της Λ.τ.Β. και τις αμφισημίες του Συντάγματός της. Η μεταφυσική της απόφασης, με την οποία ο Σμιτ επιθυμούσε να διακόψει την κοινοβουλευτική «συζήτηση» (Gespräch) του πολιτικού ρομαντισμού, καίτοι του φιλελευθερισμού, και να αναχαιτίσει τη διαδικασία «ουδετεροποίησης και απο-πολιτικοποίησης», θα βρει τη φιλοσοφική της θεμελίωση στην «υπαρξιστική οντολογία» του **Μ. Χάιντεγκερ** (M. Heidegger). Ηδη, μέσα από το *Είναι και Χρόνος* (1927), ένα έργο που φαινομενικά στεκόταν ακόμη επέκεινα κάθε πολιτικής, αναδύεται το *πάθος της απόφασης* για μια αυθεντική έννοια της ύπαρξης.

Είναι σχεδόν κοινώς αποδεκτό, ότι ένα μεγάλο μέρος του θεωρητικού και πρακτικού λόγου στην εποχή του κλασικού μοντερνισμού διακατέχεται από το φάντασμα του απόλυτου και της απολεσθείσας ολότητας της εμπειρίας. Ετσι, για το νεομαρξιστή **Λούκατς** (Lukacs), η νεοτερικότητα χαρακτηρίζεται από την απουσία της «αυτενεργούς ολότητας του Είναι», εμπειρία την οποία συναντάμε στον ίδιο με μια σειρά διατυπώσεων που έχουν γράψει πια ιστορία: «Υπερβατική ανεστιότητα» ή «υπερβατική έλλειψη πατρίδος».[9] Ο Σμιτ θα μιλήσει για την απουσία μιας νομιμοποιημένης (δικαιωμένης) τάξης και ο Μπένγιαμιν για την «απώλεια της άλω».



Εργο του Γκρος (1926)

Μια επιθυμία για παλιννόστηση κατατρύχει το πνεύμα του κλασικού μοντερνισμού.

Αυτή είναι όμως η μια από τις πλευρές του. Η άλλη του πλευρά είναι εκείνη που υποδέχεται την κρίσιμη διάνοιξη προς το μέλλον ως δυνατότητα ελευθερίας και δημιουργικής σύνθεσης. Αντί να επιχειρεί να αναιρέσει την αλλοιριωμένη μορφή της νεοτερικής ύπαρξης με την καθοδήγησή της σε μια χαμένη ή υποσχόμενη πατρίδα, παρατηρεί την όλη κατάσταση σαν ένα εργαστήριο πειραματισμού πάνω σε νέες μορφές ζωής, γνώσης και τέχνης, νεύοντας προς μια μακάρια ξενιτιά. Με αυτόν τον τρόπο ωθεί στα άκρα τον ήδη ξένιο κόσμο του καπιταλισμού.

Η αποδοχή της συγκροτησιακής απουσίας θεμελίου στον άνθρωπο, καθώς και η κατάφαση της εκ-κεντρικότητάς του, αποτελούν τις συγκαλυμμένες ή και χαμένες δυνατότητες της εποχής του κλασικού μοντερνισμού. Στην *επανάληψη* αυτών των δυνατοτήτων έγκειται η επικαιρότητά του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1.Thomas Mann, *Essays II - Politik*, Frankfurt 1977: 281-298
2. Carl Schmitt, *Legalität und Legitimität* (1932), Berlin 1980: 38, 33
3. Odo Marquard, Apologie des Zufälligen, Stuttgart 1986: 28
4. Helmuth Plessner, στο ίδιο 34.
5. G. Benn, *Expressionismus* (1933), εις: Essays-Reden-Vorträge, München 1977:240-256.
6. Benjamin, *Kleine Geschichte der Photographie* (1931), GS II,1: 384
7. C. Schmitt, *Politiche Theologie* (1933), Berlin 1979:18
8. E. Jünger, *Der Arbeiter* (1932), Stuttgart 1981: 57
9. G. Lukacs, *Theorie des Romans* (1920), Darmstadt 1971: 32



Το δίλημμα της Βαϊμάρης

Του Γιωργου Τζιρτζιλακη
αρχιτέκτονα

Τι είναι αυτό που χαρακτηρίζει τον «πολιτισμό της Βαϊμάρης»; Εδώ και αρκετά χρόνια -με κορύφωση τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τη δεκαετία του 1970[1]- πολλοί φιλέρευνοι ιστορικοί επιχείρησαν να δώσουν απαντήσεις στο ερώτημα αυτό. Πρέπει ενιαύτοις να παραδεχτούμε ότι το εγχείρημα κάθε άλλο παρά εύκολο είναι, επειδή το προς εξέταση υλικό είναι ατίθασο, ασυμμάζευτο και αντιφατικό. Μη φαντάζεσθε ότι έχουμε να κάνουμε με κάποια συγκεκριμένη «τάση», αλλά με μια σειρά από ιδεολογήματα που εμποδίζουν το συνεκτικό προσδιορισμό. Μερικές φορές όμως τα ιδεολογήματα «χρησιμεύουν». Στην περίπτωση της Βαϊμάρης



Το διδακτικό σώμα του Μπαουχάουζ φωτογραφίζεται το 1924-25 στη στέγη του ατελιέ. Από αριστερά: Αλμπερς, Σέπερ, Μούχε, Νάγκι, Μπάιερ, Σμιτ, Γκρόπιους, Μπρόιερ, Καντίνσκι, Κλε, Φάινινγκερ, Στέλτσελ, Σλέμε

γράφους σαν τον **Γκέοργκ Γκρος** (Georg Grosz) και τον **Ερνστ Κίρχνερ** (Ernst Kirchner), σκηνοθέτες σαν τον **Ερβιν Πισκατόρ** (Erwin Piscator), συγγραφείς σαν τον **Τόμας Μαν**, τον **Μπέρτολντ Μπρεχτ**, τον Βάλτερ Μπένγιαμιν και ούτω καθ' εξής. Ολες οι μεγάλες στιγμές του ευρωπαϊκού πολιτισμού διασταυρώνονται εδώ, και οι καλλιτεχνικές, ή αρχιτεκτονικές, πρωτοπορίες υποχρεώνονται ν' αφήσουν τους αυτάρεσκους πειραματισμούς της γλώσσας και να λερωθούν στην άγρια πραγματικότητα[2].

Ο «πολιτισμός της Βαϊμάρης» δεν προέκυψε λοιπόν ανώδυνα εν ειρήνη, αλλά μέσα από διαταραχές και αντιθέσεις. Ανήκει κατά κάποιον τρόπο σ' εκείνο το είδος πολιτισμού που από μόνο του παράγει τις ορμές που θα προκαλέσουν τη βίαιη διάλυσή του. Διαθέτει, με λίγα λόγια, μια συνειδητή «ενόρμηση του θανάτου». Κατά τη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης το μεγαλύτερο μέρος των ακαδημαϊκών δομών παρέμεινε εχθρικό απέναντι στις νέες πολιτισμικές ιδέες που αναπτύχθηκαν. Αν θα έπρεπε λοιπόν να προσδιορίσουμε το αντίθετο του «πολιτισμού της Βαϊμάρης», θα το εντοπίζαμε εύκολα στη ναζιστική περίοδο που ακολούθησε κι έβαλε τέλος στις ρηξικέλευθες αναζητήσεις. Παράλληλα λοιπόν με την πρωτοπορία έδρασε -άλλοτε υπόγεια κι άλλοτε φανερά- το αντίθετό

Το μεγαλύτερο μέρος των ακαδημαϊκών δομών παρέμεινε εχθρικό απέναντι στις νέες πολιτισμικές ιδέες που αναπτύχθηκαν

χρησιμεύουν τόσο σ' εκείνους που χωρίς καμία κριτική διάθεση θέλουν να εκθειάσουν νοσταλγικά τη σκληρή και γοητευτική παρακμιακή ατμόσφαιρα που υποφώσκει όσο και σ' εκείνους που στο αποϊδεολογικοποιημένο κλίμα του «μεταμοντερνισμού» θέλουν απλά να την αμφισβητήσουν.

Τι ήταν λοιπόν ο «πολιτισμός της Βαϊμάρης»; - μιας σοσιαλδημοκρατικής περιπέτειας που πήρε το όνομά της από την ομώνυμη πόλη όπου ο **Γκέτε** διηύθυνε κάποτε το θέατρο, είχε έδρα του το αρχείο του **Νίτσε** και το 1906 ο Βέλγος αρχιτέκτονας **Ανρί βαν ντε Βέλντε** (Henry van de Velde) ίδρυσε μια διάσημη σχολή εφαρμοσμένων τεχνών; Σήμερα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι υπήρξε ο πρώτος μοντέρνος πολιτισμός του 20ού αιώνα, με εκτεταμένες συνέπειες σε διάφορους κλάδους, από την αρχιτεκτονική μέχρι το θέατρο, τον κινηματογράφο, το σχεδιασμό των αντικειμένων καθημερινής χρήσης, τη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία, την κοινωνική σκέψη και τις επιστήμες.

Μολονότι όμως μιλάμε για τη Βαϊμάρη, η αντιπροσωπευτική πόλη-σύμβολο της περιόδου είναι το Βερολίνο. Οπως καταλαβαίνετε, μιλώ για μια περίοδο που αν θα ήθελε κανείς να τη συνοψίσει σε «κινήματα» ή «τάσεις», θα ήταν υποχρεωμένος να αναφέρει το Μπαουχάουζ (Bauhaus), τον εξπρεσιονισμό, τον ντανταϊσμό, την ψυχανάλυση, τη δωδεκαφωνική μουσική, το πολιτικό ή επικό θέατρο, ζω-

της, το οποίο πολέμησε καθετί που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «μοντέρνο». Γι' αυτό είναι σημαντικό να αντιληφθούμε σήμερα ότι πολλά από τα στιλ που παρελαύνουν στην Ιστορία της τέχνης και της αρχιτεκτονικής, στα περιοδικά της διακόσμησης και του λάιφ-στάιλ αντλούν και συνοδεύονται από ένα ιδεολογικό και πολιτισμικό πλαίσιο το οποίο, θαρρείς, όλοι πασχίζουν να μας κάνουν να ξεχάσουμε.

Η μανία της σύνθεσης

Το παράδειγμα του Μπαουχάουζ είναι χαρακτηριστικό. Να είναι άραγε τυχαίο το ότι η ίδρυση και η διάλυση της περιβόητης αυτής σχολής, που σημάδεψε όσο τίποτε άλλο τον 20ό αιώνα και αποτελεί την επιτομή του «μοντέρνου στιλ», συμπίπτει με την ίδρυση και τη διάλυση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (1919-1933); Ακόμη και η περιοδοποίησή τους παρουσιάζει ορισμένες αντιστοιχίες που εντυπωσιάζουν και τους επιφυλακτικούς. Ανατρέχω σχηματικά στην περιοδοποίηση του **Τόμας Μαλντονάντο** (Tomas Maldonado)[3]. Οι τρεις φάσεις ▶



Το εργοστάσιο υποδηματοποιίας «Φάγκους», έργο του Γκρόπιους

του Μπαουχάους: 1919-1924, Βαϊμάρη (εδώ έχουμε σύμπτωση του τόπου γέννησης): ύστερος εξπρεσιονισμός και σύγκρουσή του με τον αναδυόμενο ρασιοναλισμό· 1925-1930, Ντεσάου: τα ελπιδοφόρα οράματα του ρασιοναλισμού και η σύγκρουσή τους με τα καταλοιπα της προηγούμενης περιόδου· 1930-1933, Ντεσάου και Βερολίνο: σύγκρουση του ρασιοναλισμού με το νέο ανορθολογισμό. Σ' αυτόν το χωρισμό ταιριάζει και η εναλλαγή των τριών διευθυντών της σχολής, όπου ο καθένας από μόνος του συνιστά ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της αρχιτεκτονικής του 20ού αιώνα: **Βάλτερ Γκρόπιους** (Walter Gropius), 1919-1928 [με δύο στάδια, ένα εξπρεσιονιστικό κι ένα πιο κοντά στο De Stijl, που σημαδεύονται από την αντικατάσταση του **Γιοχάνες Ιτεν** (Johannes Itten) με τον **Λάζλο Μοχόλι-Νάγκι** (László Moholy-Nagy) το 1923]· **Χανς Μάιερ** (Hannes Meyer), 1928-1930· **Λούντβιχ Μις βαν ντερ Ροχ** (Ludwig Mies van der Rohe) 1930-1933.



Ο ριζοσπάστης Γερμανός αρχιτέκτονας Βάλτερ Γκρόπιους

Συγκρίνετε τώρα αυτές τις φάσεις με τις ιρεις αντίστοιχες περιόδους της Γερμανίας, όπως τουλάχιστον τις ορίζει συνήθως η ιστοριογραφία: 1919-1924: χάος, πείνα, ανεργία, εκδικητική πιτοπάθεια, πολιτικές δολοφονίες· 1925-1930: ο απατηλός ευδαιμονισμός του σχεδίου Ντόους, διεθνείς πιστώσεις και εξορθολογισμός της παραγωγής· 1930-1933: εκ νέου επικράτηση του χάους, της ανεργίας, του πληθωρισμού και των πολιτικών δολοφονιών.

Για να καταλάβουμε καλύτερα τι ήταν τόσο το Μπαουχάους, όσο και η Δημοκρατία της Βαϊμάρης, χρειάζεται να αναιρέξουμε στη δική τους «παράδοση», δηλαδή σε ό,τι προηγήθηκε και προετοίμασε το έδαφος: το «Εργατικό Συμβούλιο για την Τέχνη», η *Arbeitsideologie*, η «Ομάδα του Νοέμβρη» και το Deutscher Werkbund. Εννοώ εδώ τις σχέσεις της τέχνης με τη βιομηχανία, της τέχνης με την τεχνική, του μοναδικού χειροποίητου με το μαζικό προϊόν, της κοινότητας με τη μεγαλούπολη, της εκφραστικότητας με τους οικονομικούς κανόνες, του πνευματικού (*Kultur*) με τον τεχνικό πολιτισμό (*Zivilisation*) και γενικότερα του πολιτισμού με την παραγωγή, που ξεσήκωσαν στη Γερμανία φλογερούς προβληματισμούς και θορυβώδεις συζητήσεις κατά τις δεκαετίες που προηγήθηκαν. Η απόπειρα *σύνθεσης*, η δημιουργία δηλαδή μιας *διαμεσολάβησης* ανάμεσα σ' αυτά τα ζεύγη μοιάζει να είναι ο σταθερός βραχνάς του «πολιτισμού της Βαϊμάρης» και λέξη-κλειδί για το Μπαουχάους: «Σκοπός του Μπαουχάους είναι το καθολικό έργο τέχνης», μας προειδοποιεί ήδη από το 1919 η πρώτη διακήρυξη της σχολής. Μερικά από τα θέματα που τίθενται επί τάπητος είναι ο νέος καλλιτεχνικός και επικοινωνιακός προσδιορισμός της εργατικής τάξης, ο επαναπροσδιορισμός της εργασίας, ο «φορντισμός», η παραγωγικότητα, ο ορθολογισμός και η τυποποίηση.

Η αρχιτεκτονική Μπαουχάους συμπίπτει με την ίδρυση και τη διάλυση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (1919-1933)

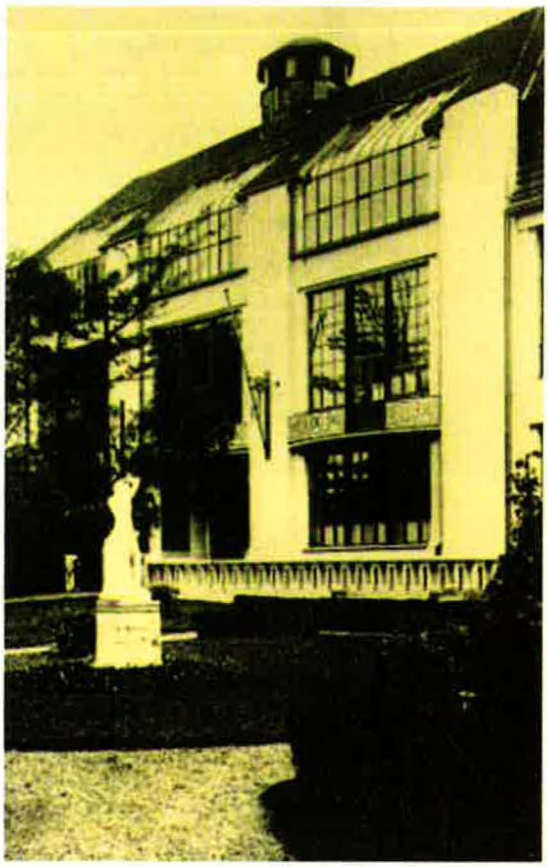
Αυτό που εντέλει έχουμε είναι ένας πολιτισμικός διχασμός, που πλησιάζει εκείνο που ο **Φρόιντ** όρισε ως «διχασμό του εγώ» (*Ichspaltung*). Τι χαρακτηρίζει αυτόν το διχασμό; Η αντιθετική συνύπαρξη δύο διαφορετικών στάσεων απέναντι στην πραγματικότητα, από τις οποίες, «η μεν μία λαμβάνει υπ' όψιν της την πραγματικότητα, η δε άλλη την αρνείται και βάζει στη θέση της παράγωγα της επιθυμίας. Οι δύο αυτές στάσεις συμπαρατάσσονται χωρίς να αλληλοεπηρεάζονται»[4]. Με τον ίδιο τρόπο συμπαρατάσσονται η εξπρεσιονιστική και η ορθολογιστική πλευρά του Μπαουχάους και της Βαϊμάρης. Οποιος προσπαθήσει να δει τη μια αποκομμένη από την άλλη, θα έχει μια μεροληπτική και περιορισμένη εικόνα τόσο της μιας όσο και της άλλης. Η **Λότε Αϊσνερ**, παραπέμποντας στον **Γκέτε** και τον **Ζίγκλερ**, χαρακτήρισε «δαιμονική αυτή την αινιγματική συμπεριφορά απέναντι στην πραγματικότητα», αυτή τη «νοσταλγία που δεν μπορεί να κατευναστεί, τη δίψα που δεν μπορεί να σβηστεί»[5].

Σαν αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, ορισμένες από τις νέες μορφές μοιάζουν μηχανικές (δηλαδή



αφηρημένες), οι νέες πόλεις επιζητούν απεγνωσμένα τον προσδιορισμό της *existenxminimum*, η τέχνη συγχέεται με την τεχνική και τη μηχανοποίηση της παραγωγής, η οποία μ' αυτόν τον τρόπο προσδιορίζει τη νέα αισθητική. Κι όλα αυτά, σε μια σχολή όπου -τουλάχιστον την πρώτη πενταετία της λειτουργίας της- διαθέτει ταυτόχρονα όλα τα στοιχεία του πιο μοντέρνου πειραματικού εργαστηρίου, της μεσαιωνικής συντεχνίας, της μασονικής στοάς, της *bauhütte* και της θρησκευτικής σέχτας. Οι καθηγητές είναι καλλιτέχνες και συγχρόνως (ή προπάντων;) θεόσοφοι: μιλούν για την πιο ακραία μηχανοποίηση, τις άγριες ντανταϊστικές τεχνικές του μοντάζ, το τεχνολογικό σώμα, ταυτόχρονα με τη νοσταλγία της *Gestaltug*, την «ψυχρή γαλήνη» και την απόλυτη «πνευματικότητα» (**Καντίνσκι**), το βουδισμό, την Ανατολή και τον Σιντάρτα (Ιτεν) μέσα σε μια κατανυκτική σιωπή, εξωτικά αρώματα και υποβλητικό σκοτάδι. Αυτός είναι ο διχασμός του Μπαουχάους και η κινούμενη άμμος της Βαϊμάρης, που οι περισσότεροι προσπαθούν να απωθήσουν προάγοντας την εικόνα ενός αφελούς εξορθολογισμού και της πιο στυγνής λειτουργικότητας.

Εξίσου παραμορφωτική είναι και η ταύτιση του ρασιοναλισμού με τον αντι-καταναλωτισμό στο όνομα του εξορθολογισμού του εμπορεύματος. Κι' αυτό γιατί στην Ευρώπη δεν υπήρχε εκείνη την εποχή καταναλωτικός πολιτισμός. Κεντρικό ουμανιστικό θεώρημα του Μπαουχάους δεν ήταν η σωτηρία του ανθρώπου από τη βιομηχανία, αλλά η προ-



Το σχολείο της Βαϊμάρης, έργο του Βέλγου αρχιτέκτονα Ανρί βαν ντε Βέλντε

σαρμογή του κόσμου στο νέο άνθρωπο που δημιούργησε βιομηχανία.

Προσέξτε τι λέει το 1919 μια από τις πιο εμβληματικές προσωπικότητες αυτού του «διχασμού» και αργότερα φανατικός του ορθολογισμού, ο Βάλτερ Γκρόπιους, στις χειρόγραφες σημειώσεις του «Εναρκτήριου λόγου στο Μπαουχάους»: «Ας μην κοιτάμε την αποτυχία / αλλά τις *νέες απαρχές* / Γυρνώ από τον πόλεμο - *αποβλακωμένος* / (...).

»Ας προσπαθήσουμε, *ας πειραματιστούμε, ας ανατρέψουμε* / και πάλι *ας προσπαθήσουμε./ Ενότητα, συλλογική πνευματικότητα/* προφητική ικανότητα του καλλιτέχνη/ νίκη επί της αδράνειας της καρδιάς μου (;)/ *ορμή, πίστη, θέληση/ Νέα ζωή στη Βαϊμάρη/* όχι ζώντας στο παρελθόν/ αλλά *κατασκευή αφ' εαυτού/. Με την έγκριση του Γκέτε/ Δημοκρατία του πνεύματος/. Προσωπικότητα/ Υλικές δυνατότητες/* βρίσκονται σε πτώση, οι *πνευματικές* σε τεράστια/ *άνοδο*». Την ίδια εποχή, κρατώντας σημειώσεις για κάποιο άρ-

Ο «πολιτισμός της Βαϊμάρης» υπήρξε ο πρώτος μοντέρνος πολιτισμός του 20ού αιώνα που σφράγισε τέχνες και επιστήμες





Ο Χίτλερ και η σκηνοθέτης Λένι φον Ρίφενσταλ ενώ γυρίζει την ταινία «Ο θρίαμβος της Θέλησης». Στο κέντρο, ο Τ.Φ. Ντέσμπουργκ και ο κύκλος των φίλων του, στη Βαϊμάρη το 1922

θρο ή ομιλία, ο Γκρόπιους γράφει: «Στη νύχτα του χάους να υποστηρίξουμε τη φλόγα της πίστης, ας προχωρήσουμε μαζί για να ξαναγίνουμε ήρεμοι»[6].

Η επιδείνωση των αντιθέσεων

Σίγουρα θα ήταν αδύνατο να εξαντλήσουμε ένα τόσο σύνθετο ζήτημα. Αν έπρεπε πάντως να επισημάνω μια καίρια κριτική του διάσταση θα στεκόμουν στο γεγονός ότι πίσω από τη λεπτεπίλεπτη μηχανική αισθητική και το μυστικισμό που χαρακτηρίζει τον υστερο-ρομαντικό και εξπρεσιονιστικό της αντίποδα, βρίσκεται μια στρατηγική ρύθμισης των κοινωνικών συγκρούσεων διά μέσου της ανακατανομής ων περιβαλλοντικών αγαθών, της κατοικίας και των υπηρεσιών. Αυτό που τίθεται σε δοκιμασία είναι το μοντέλο της βιομηχανικής ανασυγκρότησης, η αναδιοργάνωση των σχέσεων της διανοητικής εργασίας με το νέο τεχνητό σύμπαν του καπιταλισμού. Αν η παραγωγή χρειάζεται να είναι ορθολογική, η αγορά εξακολουθεί να προτιμά τον ανορθολογισμό.

Ολα τα παραπάνω μάς δίνουν το δικαίωμα να ισχυριστούμε ότι όσα έχουν μέχρι σήμερα γραφτεί για τον «πολιτισμό της Βαϊμάρης» παλινωδούν ανάμεσα στην απολογία, τη μυθοποίηση και τη δυσφήμηση. Ορισμένοι πριμοδοτούν τη ρασιοναλιστική πλευρά (που συνήθως χαρακτηρίζει την αριστερή ματιά), άλλοι το διακοσμητικό παραλήρημα και το *noir* πάθος (που εξάπτει η σκοτεινότητα του θέματος) κι άλλοι τον ανορθολογισμό (δεξιές και νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις). Μην ξεχνάτε άλλωστε και τη δημοφιλή μυθολογία του καμπαρέ, που από τη **Μάρλεν Ντίντριχ** καταλήγει στη **Λίζα Μινέλι**. Τα πάντα λοιπόν μπορούν να αξιοποιηθούν[7] προκειμένου να απωθηθεί αυτό που πραγματικά χαρακτηρίζει έναν πολιτισμό όπου η κρίση είναι ένα από τα συστατικά του.

Εφ' όσον μιλάμε για τη Βαϊμάρη, κι όχι για το ένα ή το άλλο καλλιτεχνικό «κίνημα» που επικράτησε, ανάμεσα στα ζητούμενα είναι η πολιτιστική πολιτική των δυνάμεων και των φορέων που

Ο στοχαστής Μαξ Βέμπερ



με τον έναν ή τον άλλο τρόπο επηρέαζαν τα πράγματα (SPD και KPD, εν προκειμένω). Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τις πολυάριθμες ενώσεις, τα συμβούλια και τους συλλόγους που έδρασαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου σε μαζικό επίπεδο γύρω από το θέατρο, το ραδιόφωνο, την αρχιτεκτονική και την τέχνη (συμπεριλαμβανομένου και του Μπαουχάους), τον κινηματογράφο, το φεμινισμό κ.ά. Ολος αυτός ο ξέφρενος ακτιβισμός ενός εκτεταμένου δικτύου εναλλακτικών οργανώσεων βρέθηκε γρήγορα σε αδιέξοδο, όχι γιατί «διαβρώθηκε» από τη σοβαροφάνεια ή την εξουσία, αλλά γιατί δεν επεξεργάστηκε ικανοποιητικά τις ιδέες του για το νέο ρόλο των διανοουμένων (ο Μπένγιαμιν θα γράψει μερικές από τις ωραιότερες σελίδες του για το θέμα αυτό στο *Συγγραφέα ως παραγωγό*[8]), και τις διεργασίες της κοινωνικής ανασυγκρότησης.

Αυτά είναι ορισμένα σημεία αναφοράς του «πολιτισμού της Βαϊμάρης» και γενικότερα της γερμανικής πρωτοπορίας του Μεσοπολέμου. Δεν είναι άλλωστε η ακαλλιέργητη «δεξιά», αλλά στοχαστές σαν τον **Μαξ Βέμπερ** (Max Weber) και προσωπικότητες σαν τον **Βάλτερ Ρατενάου** (Walther Rathenau), εκείνοι που θα εντοπίσουν εκ των ένδον πρώτοι τις «αδυναμίες» της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, σπρώχνοντάς μας να δούμε σε βάθος τις αντιθέσεις. Φυσικά οι ρομαντικές επικλήσεις των Σοσιαλδη-





Μια μοντερνιστική φωτογραφία του 1932 με τίτλο «Διασκεδάζοντας το πρόγευμα στο Βερολίνο»

μοκρατών στις «υπέριατες αξίες» της συμφιλίωσης και της σύνθεσης δεν συνιστούν ικανοποιητική απάντηση. Αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο σήμερα δεν είναι αν και πού «αποβλέπει» η κριτική του Βέμπερ, αλλά το ότι κανείς δεν την έλαβε υπ' όψιν του με θετικό τρόπο. Είναι αδύνατο -επέμενε ο Βέμπερ- να θεμελιώσουμε στη σημερινή οικονομική και κοινωνική τάξη τους μελλοντικούς μετασχηματισμούς, ενώ ο Ρατενάου, παρ' ότι διετέλεσε υπουργός και πρόεδρος της AEG, είδε με επιφύλαξη τις βίαιες συνέπειες του «φορντισμού» και της παραγωγικότητας στο γερμανικό πολιτισμό. Μ' ένα παρόμοιο τρόπο οι «*Στοχασμοί ενός απολιτικού*» του Τόμας Μαν μπορούν να αποδειχθούν περισσότερο διαφωτιστικοί για το κλίμα που προηγήθηκε κι εντέλει πιο χρήσιμοι απ' οποιαδήποτε άλλη λεξικογραφική παράθεση γενικόλογων ορισμών των «στιλ» που εναλλάχθηκαν. Αυτές οι «δυο ψυχές σ' ένα στήθος»[9], ο διχασμός ανάμεσα στον «εκμηχανισμένο πολιτισμό» και το «πνεύμα», διαπερνά την πολυσέλιδη «αυτοέρευνα» του Μαν. Εκείνος όμως που θα σπρώξει το θέμα στα άκρα του θα είναι ο **Ερνστ Μπλοχ** (Ernst Bloch)[10], για τον οποίο μια τέτοια συνύπαρξη είναι «τραγική», επειδή είναι μοιραία και αναγκαία. Καμία ανακωχή δεν μπορεί να υπάρξει ανάμεσα στη «μεγάλη τεχνική» και στη «μεγάλη έκφραση», παρά μόνο η επιδείνωση του ανταγωνισμού και της αμοιβαίας μόλυνσης που κρατά ζωντανό «το πνεύμα της ουτοπίας». Μπορεί να λέμε όλοι σήμερα ότι η έλευση του ναζισμού ανέκοψε βίαια αυτή την πορεία, εκείνο για το οποίο όμως ξέρουμε όλο και λιγότερα είναι το κατά πόσο η επιδείνωση αυτής της έντασης επηρέασε πράγματι τη βιομηχανική παραγωγή και την εξασθένηση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, αφήνοντας ανολοκλήρωτο τον πολιτισμό της.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Peter Gay, *Weimar Culture. The outsider as insider*, Λονδίνο 1968, Barbara Miller Lane, *Architecture and Politics in Germany*, 1918-1945, Κέμπριτζ (Μασαχουσέτη) 1968, Walter Laqueur, *Weimar A. Cultural History*, 1918-1933, Λονδίνο 1974, Massimo Cacciari, *Pensiero negativo e razionalizzazione*, Βενετία 1977.
2. Ο Manfredo Tafuri, σ' ένα απ' τα οξυδερκέστερα κείμενα για τις πρωτοπορίες, γράφει: «Το Bauhaus, σαν αίθουσα μετάγγισης των πρωτοποριών, έχει ακριβώς αυτό το ιστορικό καθήκον: να επιλέξει ό,τι δημιούργησαν οι πρωτοπορίες, θέτοντάς το στη δοκιμασία των απαιτήσεων της παραγωγικής πραγματικότητας». («Dialettica delle avanguardie» στο *Progetto e utopia*, Μπάρι 1973, σ. 90).
3. Tomas Maldonado, *Disegno inustriale: Un riesame*, Μιλάνο 1976, σ. 53.
4. J. Lapanche, J.-B. Pontalis, *Λεξικό της ψυχανάλυσης*, μτφρ.: Β. Καψαμπέλης, Λ. Χαλκούτση, Α. Σκουλίκη, Π. Αλούπης, Αθήνα 1986, σ. 137. Βλ. και Sigmund Freud, *Fetischismus* (1927), ιταλική μτφρ. Τορίνο 1978, σσ. 489-497.
5. Λότε Άϊσνερ, *Η δαιμονική οθόνη*, μτφρ.: Μ. Μωραΐτης, Αθήνα 1987, σσ. 7-10.
6. Maro Franciscono, *Walter Gropius and the Creation of the Bauhaus in Weimar: The Ideals and Artistic theories of its Founding Years* (1971), ιταλική μτφρ. Ρώμη 1975, σσ. 289-291 και 297.
7. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Walter Laqueur, ό.π. Το βιβλίο αυτό ανήκει σ' εκείνο το είδος της αγγλοσαξονικής *Geistesgeschichte*, που δεν έχει καμία ερμηνευτική άποψη, πλην της γενικόλογης περιγραφής του «πνεύματος της εποχής».
8. Walter Benjamin, «Ο συγγραφέας σαν παραγωγός» (1934), στο *Δοκίμια για τον Μπρεχτ*, μτφρ.: Ν. Κολοβός, Αθήνα 1976.
9. Τόμας Μαν, *Στοχασμοί ενός απολιτικού*, μτφρ.: Μ. Πουλή, Αθήνα 1999, σ. 22.
10. Ernst Bloch, *Geist der Utopie*, Φρανκφούρτη 1964. ■

βιβλιογραφία

BADIA G.
La fin de la Republique allemande 1929-1933, Paris 1958.

BERGSTRASSER L.
Geschichte der politischen Partein in Deutschland, Munich 1965.

BRACHER K-D.
Die Auflosung der Weimarer Republik, 1964.

BRAUN O.
Von Weimar zu Hitler, Hambourg 1948.

BULLOCK A.
Hitler ou les mecanismes de la tyrannie, T2, Marabout Universite 1963.

CASTELLAN G.
Le rearmement clandestine du Reich 1930-1935, These, Paris 1954.

CONZE W.
Die Zeit Wilhelms II, und die Weimarer Republik. **Deutsche Geschichte 1890-1933,** Tubingen - Stuttgart 1964.

EYCK E.
Geschichte der Weimarer Republik, T2, Erlenbach - Zurich 1962.

FLECHTHEIM K.
Die KPD in der Weimar Republik, Offenbach 1948.

HEIBER H.
Die Republik von Weimar, Munich 1966.

KLEIN C.
Weimar, Paris 1968.

LOBE P.
Erinnerungegn eines Reichstagsprasidenten, Berlin 1949.

LUXEMBURG R.
Ausgewahlte Reden und Schriften, 1955.

MEISSNER O.
Staatssekretar unter Ebert, Hindemburg, Hitler, Hambourg 1950.

NOSKE G.
Von Kiel bis Kapp. Zur Geschichte der Novemberrevolution, Berlin 1920.

PRUDHOMMEAUX A-D.
Spartacus et la Commune de Berlin *1918-19*, Cahiers Spartacus, Paris 1949.

SCHEIDEMANN PH.
Memoiren eines Sozialdemokraten, T2, Dresde 1928.

SEVERING C.
Mein Lebensweg, Cologne 1950.

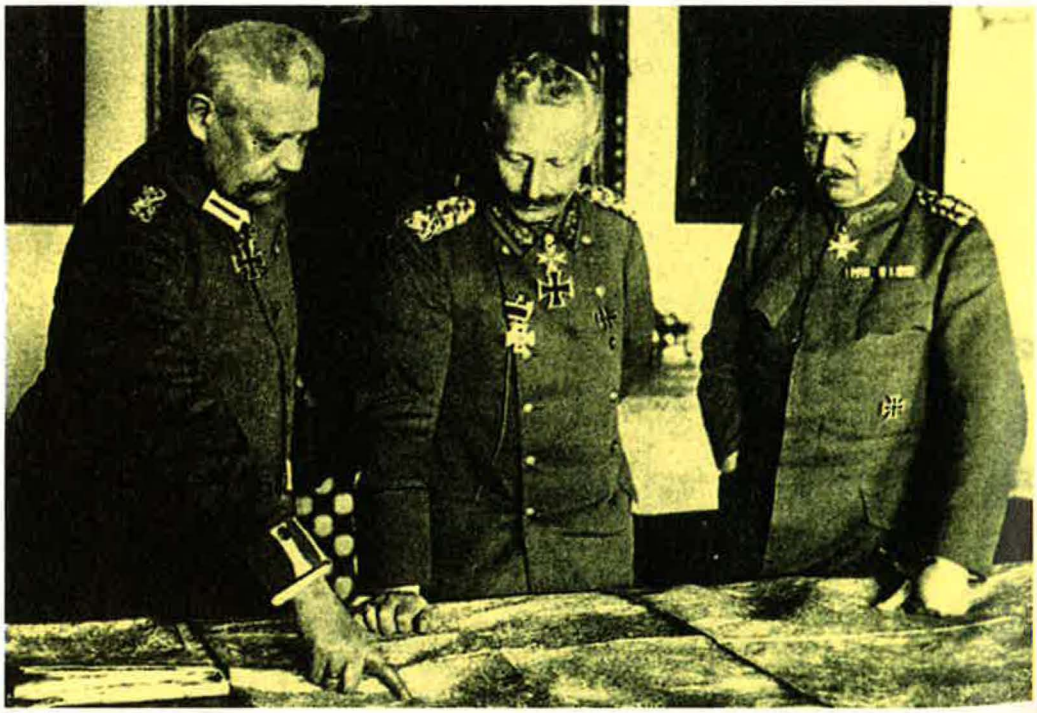
SONTHEIMER K.
Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik, Munich 1962.

TREUE W.
Deutschland in der Weltwirtschaftskrise in Augezeugemberichten, Dusseldorf 1967.

VERMEIL E.
L' Allemagne contemporaine, **sociale, politique, cilturelle,** T2, Aubier 1953.
La Constitution allemande et la principe de la Democratie allemande, Strasbourg - Paris 1923.

WHEELER - BENNETT J.W.
The Nemesis of Power. The German Army in Politics 1918-1945, London 1953.

ZIMMERMANN L.
Deutsche Aussenpolitik in der Aera der Weimarer Republik, Gottingen 1958.



Οι Κάιζερ (στο μέσον), Χίντεμπουργκ και Λούντεντορφ